

tidsskrift.dk

Bidrag til Oplysning
om Landsbypræsternes økonomiske
Vilkaar i Hald og Skivehus Amter
i Slutningen af 17. Aarhundrede.

Historie/Jyske Samlinger, Bind 4. række, 5 (1925)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/ho/ho_4rk_0005-PDF/ho_4rk_0005_96720.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=96720>

pdf genereret den : 28/5-2008

Bidrag til Oplysning om Landsbypræsternes økonomiske Vilkaar i Hald og Skivehus Amter i Slutningen af 17. Aarhundrede.

Af Carl Christiansen.

Forfatteren til nærværende Afhandling har i »Bidrag til Dansk Statshusholdningshistorie under de to første Enevoldskonger« søgt at paavise, hvilke Krav Staten efter Enevældens Indførelse stillede til Befolkningen gennem Paalæg af Afgifter og Skatter, og hvorledes det derved indkomne anvendtes til Tilfredsstillelse af dens Tarv.

De Byrder, som saaledes blev paalagte Undersaatterne, var meget store i Forhold til det daværende Samfunds økonomiske Kraft og blev sikkert kun baarne ved Anspændelse af dets yderste Evne.

Hvorledes Statens Skattesystem virkede for en enkelt Stands Vedkommende i en enkelt Del af Landet, er det Formaalet at vise her, hvorved man tillige vil faa et godt Indblik i paagældende Stands økonomiske Kaar.

Efter de ulykkelige Krige med Sverige 1657—60 trængte Staten fremfor alt til nye Indtægter for at kunne betale den ret store Hær, som var skabt under disse. Forhandlingerne om Tilvejebringelsen af Midler til Hærens Underholdning paa Rigsstændermødet i København 1660 førte som bekendt til Arve-

regeringens og Enevældens Indførelse paa Grund af en enkelt Stands, Adelstandens, Vægning ved at deltage paa lige Fod med de andre Stænder i de nye Byrder. Disse skulde bestaa i en Konsumtions og en Stempelpapirs Afgift, men da Indførelsen af dem voldte Vanskelighed, og der desuden ikke kunde ventes stor Indtægt af dem straks, begyndte Regeringen med den 5. November 1660 at paalægge en Hovedskat (Kopskat), som ramte alle Landets Indbyggere og derfor maatte formodes at kunne give noget af sig.

Denne Skat blev for Gejstlighedens Vedkommende paalagt med 4 Rdl. for en Biskop og samme Beløb for hans Hustru samt 1 Rdl. for hvert Barn, 2 Rdl. for alle andre gejstlige (herunder Rektorer og Lektorer) indtil Kapellaner, og samme Beløb for deres Hustruer samt $\frac{1}{2}$ Rdl. for hvert Barn, 1 Rdl. for Kapellaner, Skolemestre i de smaa Skoler, Klokkere, Degne og Hørere og samme Beløb for deres Hustruer samt 1 Rigsort (24 Sk.) for hvert Barn. Enker efter gejstlige med Formue skulde svare 1 Rdl. og for hvert Barn 1 Rigsort. Af de gejstliges Tjenestefolk skulde der svares for hver Karl $\frac{1}{2}$ Rdl. og for hver Dreng eller Tjenestepige 1 Rigsort. Gejstlighedens og Kapitlernes Skat skulde opkræves af Biskoppen, som atter skulde udbetale det indkomne fra Gejstligheden i hvert enkelt Herred til Borgemester og Raad i den Købstad, som laa i Herredet, og gøre Regnskab for det hele paa Skatkammeret. Skatten skulde være betalt inden førstkommende Juleaften.¹⁾

Over denne interessante Skat, der vilde give Oplysning om hele Gejstligheden med Familie og Tjenestefolk, har vi desværre ikke Biskoppernes Regnskaber

¹⁾ Sjællandske Tegnelser 1660 $\frac{5}{11}$ Nr. 1271, Missive til Bisperne.

bevarede, ej heller er der for Købstæderne bevaret Regnskaber, som kunde give os Oplysning om, hvad Biskopperne havde udbetalt til Magistraterne. Alt er forsaavidt gaaet tabt. Købstæderne skulde have Penge som Vederlag for, at de havde haft Hæren i Indkvartering.

Trods Mangelen paa bevarede Regnskaber kan vi gøre os et Skøn over, hvad Præsterne i Hald og Skivehus Amter maatte betale i Hovedskat 1660. Vanskeligheden ved Skønnet ligger i Børneantallet; thi om dette kan intet bestemt opgives. Det viser sig nemlig ved de senere Kopskatter samt Konsumtion og Folkeskatten, der ogsaa paa Landet var en Kopskat, at Landsbypræsterne kun sjældent havde Børn hjemme, som var fyldte 12 Aar, hvilket var den Alder, Forordningerne som Regel indeholdt for Skattepligtens Indtræden. Da der imidlertid vistnok fødtes ret mange Børn i Præstefamilierne paa den Tid, maa man forudsætte, at de fleste af Børnene døde tidlig, eller at Præsterne foregik deres Sognebørn med et slet Eksempel ved ikke at opgive Børnene paa Mandtallene; thi ogsaa hos Bønderne er der forbavsende faa Børn paa over 12 Aar, og det ringe Børneantal paa Mandtallene strækker sig lige op til Herregaardene. Nu er der tilmed det mærkelige ved det, at medens Regnskabsrevisionen ubarmhjertig kaster sig over enhver Præst, der glemmer at opføre sin Hustru — hvad underligt nok ikke saa sjældent skete — eller et Ildsted, naar Kopskatten var forbundet med en Ildstedskat, rører den aldrig ved det opgivne Børneantal, som dog maatte forekomme i højeste Grad mistænkeligt, naar man overhovedet havde Mistanke til Præsterne, som selv eller ved deres Degne affattede Mandtallene og selvfølgelig vidste god Besked ikke alene med deres egne,

men ogsaa med deres Sognebørns Familieforhold, naar de da ikke var nyankomne til Kaldet; men i saa Fald vidste Degnen eller Skoleholderen Besked, thi der var kun yderst faa rigtige Degne i de her omhandlede Amter. Det kunde derfor se ud, som om Regnskabsrevisionen efter stiltiende Overenskomst lukkede Øjet, idet man vel var klar over, at saavel fattige Præster og Bønder som fattige Herremænd med mange Børn kom til at svare en Skat, som var langt over deres Evne, naar en Kopskat skulde gennemføres i al sin Strengthed. Men Følgen heraf er, at vi ikke gennem Kopskatterne kan faa paalidelig Oplysning om Børneantallet.

For at vende tilbage til Hovedskatten af 1660, saa ramte den alle Børn, ikke som de senere kun dem, der var 12 Aar eller derover. Jeg vil derfor sætte det skattepligtige Antal Børn til gennemsnitlig to i hver Præstefamilie, og da saa godt som alle Præster var gifte og mindst holdt een Karl og een Pige, bliver Skattens Beløb for hver Familie med Tyende $9\frac{3}{4}$ Rdl. Dette Beløb lyder ikke af ret meget i vore Øren, men det udgjorde efter Forholdet Guld til Sølv som fastsat i Møntloven af 1873, idet hver Rdl. var 392 Øre, 38 Kr. 22 Øre og efter Pengenes Købeevne i 1913, c. 12 Kr. paa hver Rdl., c. 117 Kr., altsaa en meget tyngende Skat for en fattig Præst. Hvorledes Staklerne slap over denne Skat, kan som sagt ikke oplyses, men de har sikkert maattet betale af yderste Evne.

Meningen med denne Skat var som nævnt kun at kunne underholde Soldaterne, indtil det nye Paalæg, Konsumtionen, kunde give noget af sig. Den havde været prøvet under Krigene, men i mildere Form end den, hvorunder den nu blev paalagt og vedvarede til August 1662, da den afløstes af Matrikelskatten.

Forordningen om Konsumtion, som den hed, udkom den 18. November 1660 og skulde gælde i 3 Aar fra dens Forkyndelse og paahvile alle Rigets Indbyggere uden Forskel. Den bestod for det første i en Formalingsafgift, som var ens i Købstæderne og paa Landet, og altsaa ogsaa ramte Landsbypræsterne, men den kan vi ikke give os af med her; dernæst i en Afgift paa Drikkevarer, som heller ikke interesserer os her, da vi ikke ved noget om, hvad Præsterne forærede af Vin, fremmed Øl og Brændevin, men for det tredje i en Afgift af Slagtning og Græspenge, som er den Del af Paalæget — der forøvrigt ikke er udtømt hermed — vi har Glæde af, idet vi derigennem faar Oplysning om Størrelsen af Præsternes Besætninger, hvori en stor Del af deres Velstand bestod, og som for en væsentlig Del var Grundlaget for deres Levefod.

Paa Landet skulde een Gang om Aaret gives af hver Hest, Hoppe, Ko, Okse og Kvie, som var over Aar gammel, 8 Sk., af et Aar gammelt Svin og derover 1 Sk., af en Ged, et Faar eller Bede samme Beløb og af et Lam $\frac{1}{2}$ Sk. Afgift af Slagtning betaltes ikke paa Landet.¹⁾

Ved denne Skats Oppebørsel spillede Præsterne en stor Rolle, idet de ikke alene optog Fortegnelserne over deres egne, Herregaardenes og Bøndernes Besætninger, men ogsaa oppebar Skattebeløbene, altsaa fungerede som Skatteopkrævere.

Besætningerne bestod af Heste, Hornkvæg, Faar, Lam og Svin samt enkelte Steder tillige Geder. Præsten var den Mand i Sognet, der som Regel havde den største og bedste Besætning, selvfølgelig naar

¹⁾ Sjællandske Register 1660 18/11 Nr. 292.

Herremanden fratoges, ifald der da var Besætning paa Herregaarden af nogen Betydning, da Herregaardene var blevne slemt medtagne under Krigene.

Alle Præster i Hald og Skivehus Amter undtagen Hr. Anders Jensen Resen til Laastrup og Skals havde opgivet deres Besætninger. Han nøjedes med at anføre, hvor meget han skulde betale, saa kunde ingen kontrolere ham.

En anden Præst, Hr. Niels Strangesen Ring til Lem og Vejby, havde kun opgivet en Besætning af 1 Hest og 2 Køer, hvoraf han af en eller anden Grund intet betalte.

Den største Besætning paa nogen Præstegaard i de to Amter fandtes hos Hr. Bertram From til Selde og Aasted, der opgav 8 Heste, 24 Stk. Kvæg — hvoriblandt 12 Stude, 28 Faar, 24 Lam og 8 Svin, hvoraf hans Skat for et Aar var 3 Rdl. 1 Mk.

Naar vi ser bort fra Hr. Niels Strangesen Ring i Lem, fandtes den ringeste Besætning hos Hr. Jens Aagaard til Hem, Hindborg og Dølby, der kun havde 5 Heste, 5 Stk. Kvæg og 10 Faar, hvoraf han svarede 94 Sk., eller maaske hos Hr. Peder Christensen Ørum til Ørum, Borris og Gammelstrup, der kun havde 2 Heste, 7 Stk. Kvæg, 6 Faar, 5 Lam og 1 Svin, hvoraf der svaredes 41 Sk.; men det er usikkert, om nævnte Besætning virkelig er Præstens; den kan godt tilhøre en Bonde ved Navn Peder Christensen, men i saa Fald har Præsten slet ikke angivet sin egen Besætning, hvad der synes lidet rimeligt. Iøvrigt havde Kapellanen i Hvam, Hr. Jens Lauridsen Kjelstrup, en endnu ringere Besætning end Hr. Jens i Hem, nemlig kun 2 Heste, 6 Stk. Kvæg, hvoraf 2 Stude, 8 Faar, 2 Lam og 1 Svin, af hvilke han svarede 74 Sk. i Skat,

men han var jo ogsaa kun Kapellan, selv om han udførte en selvstændig Sognepræsts Gerning.

Flertallet af de øvrige Sognepræster i nævnte Amter havde Besætninger til en Skat af fra 1—2 Rdl. Kun enkelte naaede op over 2 Rdl., nemlig Hr. Martin Madsen Brøndum til Brøndum og Hvidbjærg, Hr. Peder Tornsen Rye til Rødding og Krejbjærg, Hr. Anders Hornum til Balling og Volling, Hr. Mads Pedersen Farstrup til Ulbjærg og Lynderup, Hr. Knud Nielsen Auning til Rødding, Løvel og Pederstrup, Hr. Oluf Tornsen Rye til Vinkel og Rind og Hr. Christen Pedersen Bjerregrav til Hjerminde, Le og Hjorthede. Af disse 7 Præster havde Hr. Oluf i Vinkel den største Besætning, nemlig 8 Heste, 24 Stk. Kvæg, 16 Faar, 10 Lam og 4 Svin, hvoraf han svarede 2 Rdl. 89 Sk. Den eneste, som svarede over 3 Rdl., var, som omtalt, Hr. Bertram til Selde og Aasted.

En Besætning til 1 Rdl. i Skat havde Hr. Peder Christensen Hissel til Grinderslev og Grønning. Den bestod af 4 Heste, 6 Stk. Kvæg, 10 Faar, 6 Lam og 3 Svin. Det andet Yderpunkt, 2 Rdl., indtages af Hr. Christen Nielsen til Fur, som havde 6 Heste, 16 Stk. Kvæg, 6 Faar, 4 Lam og 8 Svin.

Som omtalt havde Præsten som Regel en større og bedre Besætning end Bønderne. Som Eksempler vil vi forsøge at udtage Bønderne i de her nævnte Præsters Sogne. Hos Hr. Bertram i Selde naaede ingen af Bønderne en Skat af 8 Mk., men ikke mindre end 16 af dem svarede 4 Mk. og derover i Skat, hvilket betød, at det var et kvægrigt Sogn, hvad der ved Omtalen af andre Sogne vil vise sig at være Tilfældet. Her kan vi endda tage Herregaarden med; thi i Selde By laa Kjeldgaard, der ejedes af Hofmesteren paa Sorø, Jørgen Rosenkrantz. Kjeldgaards Skat var 4 Rdl.

86 Sk, og der var efter Tidens Forhold en anselig Besætning af 4 Heste og Hopper, 12 Køer og Kvier, 29 Øksne, 65 Faar, 60 Lam og 15 Svin.

Mandtallet for Selde og Aasted er ikke, som det var sædvanligt, underskrevet af Præsten, men af to Sognemænd for hvert Sogn. Det er optaget i Kirken efter hver Mands Angivelse og Skatten derefter udlagt. Ved denne Fremgangsmaade var man nogenlunde sikret mod falsk Angivelse, da enhver kendte sin Nabo's Besætning.

I Hem Sogn, hvor Jens Lauridsen Aagaard, som omtalt, var Præst, svarede 8 Bønder 4 Mk. eller derover i Græspenge, som Skatten kaldtes, men ingen af dem naaede op paa 8 Mk. De velhavende af Bønderne her havde lignende Besætninger som Præsten.

For Ørum Sogns Vedkommende naaede ingen af Bønderne en Sletdaler eller 4 Mk. i Skat, saa det svarer godt til Præstens Forhold, hvis den omtalte Peder Christensen er lig med ham.

I Hvam stod det ogsaa sløjt til med Bønderne, idet kun 2 af dem havde Besætninger til over en Sletdaler i Græspenge.

Hos Hr. Martin Madsen i Brøndum var der en Besætning af 6 Heste, 18 Stk. Kvæg, 18 Faar, 16 Lam og 6 Svin, hvoraf han skulde skatte 2 Rdl. 32 Sk. Han har ikke opgjort Skatten af de enkelte Besætninger og synes ikke at have kendt sine Sognebørns Forhold ret godt, idet han til slut udtaler: »Dette er for mig opregnet, hvilket jeg ellers ikke kunde gøre Forskel paa, endog mange af de arme Sognefolk ikke beholdt et Hoved, der den ynkelig Ufredstid fik Ende.«

Hr. Peder Tornsen Rye i Rødding havde 6 Heste, 7 Køer, 5 Stude, 3 Ungfæ, 22 Faar, 16 Lam og Svin, hvoraf han svarede 2 Rdl. 2 Sk. i Græspenge. Næst

efter ham havde Bonden Anders Jepsen i Krejbjærggaard den største Besætning, hvoraf der svaredes 1 Rdl. 5 Sk. i Skat. Kun 5 Bønder i Pastoratet havde Besætninger til 4 Mk. eller derover. Hr. Peder havde altsaa dobbelt saa stor en Besætning som den bedste af hans Sognefolk. Siden gik det tilbage for ham som for de fleste. 1677 havde han kun 4 Heste og Hopper samt 5 Køer, og i 1687 var hans Besætning nedbragt til 2 Hopper, 2 Plage, 3 Køer, 5 Ungnød samt 10 Faar og 3 Svin. Kvægskatten 1677 ramte ikke Faar og Svin.

Sognepræsten Anders Pedersen Hornum til Balling og Volling har ikke opgjort de enkelte Bønders Besætninger til Skat, saa at en Sammenligning mellem hans og Bøndernes Besætninger af den Grund er vanskelig; men ingen af Sognemændene naaede op paa Højde med deres Præst i den Henseende, alle var de langt ringere. Præsten her havde ligesom sin Kollega i Rødding Besætning til to Bøndergaarde af de bedste.

Om Angivelsen af Kreaturerne til Skat udtaler han sig paa følgende Maade: »Dette er saaledes for mig opregnet og angiven af Sognefolkene, eftersom jeg ikke kendte eller vidste enhver sine Hoveder. Udi denne Krigstid er en Del af Hovederne os frarøvet, en Del henskattet og en stor Part slagtet og opædet af de Kejserslige (∴ vore allierede), og hvis vi haver til overs maatte vi dyre af dennem købe, endog det var vort eget.« Vi ser, at Præsten havde haft Raad til at købe en Del, da hans Besætning efter Forholdene var vel ved Magt.

Den bekendte Dagbogsforfatter Hr. Mads Pedersen Farstrup til Ulbjærg og Lynderup angav 5 Heste, 16 Fæ, 20 Faar, 14 Lam og 4 Svin, hvoraf han betalte 2 Rdl. 7 Sk. i Græspenge. Der var meget Kvæg i hans

Hovedsogn, idet 14 Bønder svarede over 4 Mk. og 8 Bønder over 8 Mk. i Græspenge, men ingen naaede op paa Højde med Præsten. I Annekssognet Lynderup var Forholdene langt ringere; kun 5 Bønder naaede op over 4 Mk. og kun een over 8 Mk. eller 2 Daler. Paa Sognets Herregaard Lynderupgaard, der ejedes af Niels Parsberg til Eskjær, var der efter Forholdene en god Besætning, nemlig: 7 Heste, 21 Fæ, 63 Faar, 32 Lam og 4 Svin, hvoraf Skatten var opgivet til 3 Rdl. 1 Mk. (1)¹⁾ Besætningen var dobbelt saa stor som hos den bedste Bonde.

Hr. Knud Nielsen Auning til Rødding, Løvel og Pederstrup var kun Kapellan, da hans Kald var perpetueret til Sortebrødre Sogneald i Viborg, men ikke desto mindre havde han en god Besætning, bestaaende af 6 Heste og Hopper, 17 Stk. stort Fæ, 30 Faar og Geder, 18 Lam og 12 Svin, hvoraf han svarede 2 Rdl. 2 Mk. 11 Sk. i Græspenge eller 4 Mk. mere end Verner Parsberg til Sødal, hvis Besætning desværre ikke er opgivet efter Tal, men kun Skattens Beløb. Men Herremandens Besætning var ogsaa mindre end den bedste Bondes, der stod til 3 Sk. højere i Skat og bestod af 7 Heste og Hopper, 10 Stk. stort Fæ, 28 Faar, 14 Lam og 3 Svin. Af de øvrige Bønder i Rødding Sogn svarede ikke mindre end 9 over en Daler eller 4 Mk. i Skat. I Løvel Sogn betalte 10 Bønder over 4 Mk. og af disse endda 3 over 8 Mk. i Græspenge, og i Pederstrup svarede 8 af Bønderne over 4 Mk. Forholdene var altsaa ikke daarlige i disse Sogne, men Kapellanen var den ypperste paa dette Omraade.

Som allerede omtalt havde Hr. Oluf Tornsen Rye til Vinkel og Rind den bedste Besætning næst efter

¹⁾ Den bliver 3 Rdl. 19 Sk.

Hr. Bertram From til Selde og Aasted, men alligevel blev han overgaaet af Peder Olufsen i Odsgaard, der havde 8 Heste, 32 Fæ, 46 Faar, 30 Lam og 10 Svin, hvoraf han svarede 4 Rdl. 7 Sk. i Skat. 4 andre Bønder i Vinkel Sogn svarede over 2 Dlr. og 7 Bønder over 1 Dlr. i Skat, saa det var et kvægrigt Sogn. Derimod var det galt med Rind Sogn, om hvilket Præsten skrev: »Er et forarmet Sogn ej alene af Fjenden, men Fædød og Lungesot.« Kvægpesten havde altsaa raset i Sognet, og den var værre end Fjendens Hærgning. Kun 3 af Rind Sogns Bønder svarede over 1 Dlr. i Græspenge.

Endelig er blandt de kvægrige Præster nævnt Hr. Christen Pedersen Bjerregrav til Hjermind, Le og Hjorthede. Han angav 5 Heste og Øg, 19 Køer og Fæ, 6 Faar, 4 Lam, 6 Geder og 7 Svin, hvoraf han svarede 2 Rdl. 21 Sk. i Græspenge. Af Bønderne havde Jens i »Kiellinghøl« i Hjermind Sogn og Jep Lassen i Le Sogn lige saa gode Besætninger som Præsten, idet de svarede henholdsvis 2 Rdl. 30 Sk. og 2 Rdl. 19 Sk. i Græspenge. Af de øvrige Bønder i Hjermind svarede 15 over 1 Dlr. og heraf igen 2 over 2 Dlr. i Skat. I Le Sogn betalte 14 Bønder over 1 Dlr. og deraf 3 over 2 Dlr. i Skat; men i Hjorthede Sogn stod det slettere til, idet kun 4 svarede over 1 Dlr., men deraf 2 over 2 Dlr., hvoraf den ene Søren Poulsen kom op paa over 3 Dlr. eller 2 Rdl. 45 Sk., altsaa den største i Pastoratet. I Le Sogn laa Hovedgaarden Himmestrup, der ejedes af Jomfru Mette Kaas. Hun svarede 2 Rdl. 45 Sk. i Græspenge, altsaa samme Beløb som Søren Poulsen. Hendes Besætning bestod af 2 Heste, 23 Stk. Kvæg, 24 Faar, 18 Lam og 4 Svin. En anden Dame uden for Bondestanden Berete Albrechtsdatter svarede

over 2 Dlr. i Skat og var navnlig rig paa Faar og Lam, hvoraf hun havde henholdsvis 40 og 32 Stk.

Inden vi forlader denne Skat, kunde det være af Interesse at se, hvor stor en Besætning en Præst i disse Amter gennemsnitlig havde, og det viser sig da, naar Laastrup og Skals, hvor Anders Jensen Resen kun havde angivet Skattens Beløb, udelades, at der hos de 44 Landsbypræster og Kapellaner, som bliver tilbage, var en Gennemsnitsbesætning af 5 Heste, 12 Stk. Kvæg, 14 Faar og Geder, 8 Lam og 5 Svin, hvoraf der (af 42 Præster) svaredes 1 Rdl. 51 Sk. eller i vore Penge ca. 25 Kr. i Græspenge aarlig.¹⁾

Naar man tager i Betragtning, at der kort i Forvejen var gaaet 3 Aars Krig, og jævnfører Besætningerne med senere Aars, maa det kaldes et godt Resultat og bærer Vidnesbyrd om, at der trods alt fandtes en vis Velstand hos Præsterne, der i deres Levevis og Kaar maa jævnstilles med velstaaende Bønder, hvis Velstillethed ligesom disses maalttes ved Størrelsen af deres Besætninger.

Adskillige af Fortidens Præster undlod ikke at udtale sig om Forholdene hos dem selv og i deres Sogne, naar Lejlighed gaves, hvor vi ofte vilde finde slige Udtalelser upaakrævede og næppe under lignende Forhold havde ladet høre fra os; men Tiderne var anderledes, og de trængte til at faa Luft for deres Bekymringer og Følelser overfor Autoriteterne; der var jo ingen Aviser, de kunde skrive i. Jeg har allerede anført et Par af saadanne Udtalelser og mener, at det kan interessere at høre yderligere, hvad de faa, der udtaler sig, har paa Hjerte.

Af Præsten i Jebjærg og Lyby Christen Lauridsen

¹⁾ Jvf. Tabel I.

erfarer vi, at Angivelsen af Kvægbestanden i Lyby var sket i Delefogdens og Kirkeværgens Paahør; om Jebjærg siges ikke noget lignende, der kendte han aabenbart selv Forholdene.

Hr. Peder Christensen Hissel til Grinderslev og Grønning havde i Breum Præstegaard en Besætning, hvoraf han svarede en Rdl. i Græspenge; men ingen af Bønderne i hans Sogne havde saa stor en Besætning, at der skulde betales 4 Mk. af den, saa Forholdene var altsaa daarlige. Om Grønning Sogn siger Præsten, at det var »et meget ringe og forarmet Sogn, som formedelst en Alfarevej, der løber igennem, er næsten bleven øde i forgangen Fejdetid.« Den omtalte Alfarevej var Landevejen fra Skive til Fursund, hvor der altsaa havde gaaet Træk af Tropper under Krigene.

Ogsaa den Tid havde sine Skattenægttere. Ved 3 Smaamænd i Junget, som kun ejede nogle faa Faar og Lam, staar vedføjet: »De tre vil intet betale.« Det samme gjaldt 2 genstridige Kvinder i Torum Sogn: »De to haver nogle Faar, men ville dog hverken give dem an eller betale,« og en Mand sammesteds med en Ko: »Vil intet betale.« I Lem og Vejby er bemærket ved 3 af Bønderne: »haver intet kunnet bekomme,« men om det var paa Grund af manglende Evne eller Villie, siges ikke. Desværre forlyder der intet om, hvorledes det gik disse Skattenægttere, men de er vel bleven tvungne til at betale ved militær Eksekution.

Hr. Melchior Michelsen til Durup og Tøndering havde 1661 endnu »af Guds store Naade fra Voldsmænds, Tyves og Plynderes Hænder beholden« 4 Heste og Hopper, 8 Fæhøveder, 8 Faar og 4 Svin. Hans andre Faar og Lam var af »onde Saar hen-

døde.« Der var en Sygdom blandt Faarene, der ligesom Lungesoten hos Hornkvæget, anrettede stor Ødelæggelse.

I Højslev, Dommerby og Lundø Pastorat havde hverken Præsten Hr. Frans Christensen eller Bønderne store Besætninger. »Deres Kvæg blev moxen af de kejserlige, som laa hos dem udi Kvarter, fortæret; tilmed ogsaa af den idelige March, der var igennem Byen, ofte spolieret.« Landevejene fra Viborg til Skive og fra Skive til Virksund gik nemlig gennem Højslev og Dommerby Sogne. Maaske gælder Udtalelsen kun Dommerby, hvor Virksundvejen munder ud i Skive-Viborgvejen.

Hr. Laurids Jensen til Taarup og Kvols, som i Dalsgaard Præstegaard havde en meget antagelig Besætning, hvoraf han skattede 1 Rdl. 40 Sk., var ikke tilfreds hverken med sin egen eller med Bøndernes Besætninger. Om sin egen siger han: »Disse besværlige Tiders Medfart foraarsager, at det er saa ringe.« Man maa heraf slutte, at han var bedre vant. Om Angivelsen for Sognene i det hele taget udtaler han: »Det havde vel i Førstningen opløbet noget mere, men formedelst deres Armod siden og Jordens store Misvækst, her i Sognene besynderlig, maatte jeg tage, hvis de kunde bringe til Veje, men at Faar og Lam item Svinene [er] saa faa, det volder Fjendens Borttagelse og siden Smitte, som er opkommen.« Her klages altsaa atter over smitsom Sygdom iblandt Faarene, og ogsaa Svinene synes at have været hjemsøgt af en saadan.

Fjenden og smitsom Sygdom, det var Omkvædet paa Visen, som de alle kvad. I Kobberup og Feldingbjærg Sogne var der kun smaa Besætninger, og Præsten Peder Jensen Bering fortæller om Aarsagen: »De

kejserlige Folk, som havde deres Indkvartering hos mig og udi mine Sogne udi 15 Uger Anno 1659, ødde og fortærede vores Fæmon mestendel, hvorfor der er saa ringe at skatte af.« Hr. Peder burde dog ikke have klaget og havde heller ikke gjort det, hvis han kunde have set ud i Fremtiden. 1661 var hans Besætning 5 Heste, 6 Køer, 9 Faar og 3 Svin. 1677 havde han kun 4 Heste og 4 Køer og 1687 kun 3 Heste, 3 Køer, 3 Ungnød, 8 Faar og 2 Svin, altsaa ingen Fremgang, men snarere Tilbagegang siden 1661, hvor Fjenden lige havde holdt Landet besat.

Hr. Oluf Knudsen til Vrov og Resen havde 1661 en Besætning af 5 Heste, 13 Køer og Fæ, 24 Geder og Faar, 12 Lam og Kid samt 4 Svin, hvoraf han svarede 1 Rdl. 82 Sk. i Skat. Samtidig havde 8 af Bønderne Besætninger til 4 Mk. og derover i Skat, men ingen naaede 8 Mk. Alligevel udtalte Præsten, at »Vroe og Resen Sogne blev forarmet i disse forgangne Aaringer og Fejdetid af stærk Indkvartering, Natslejer og Pløndren, derfor er der lidet Kvæg og Fæmon«. 1677 havde samme Præst kun 4 Heste og 4 Køer, og 1687 havde hans Eftermand, Peder Jensen Bramming, ikke mere end 2 Heste, 1 Fole, 2 Køer, 1 Ungnød, 1 Kalv, 6 Faar, 2 Geder og 1 Svin. Det var altsaa gaaet stærkt tilbage under Kvægdød og Skattetryk.

I Hersum, Bjerregrav og Klejtrup Pastorat, hvor Præsten Jens Pallesen havde en god Besætning af samme Størrelse som den ovenfor omtalte i Vrov og Resen, saa det sløjt ud i Hersum Sogn, hvor ingen af Bønderne naaede 4 Mk. i Skat, og hvor Præsten bemærkede, at der var 2 Adelsgaarde, Hersumgaard og Holris, hvoraf han ingen Græspenge havde kunnet faa.

Hr. Jens Sørensen Lund til Vammen, Bigum og Lindum var ingenlunde tilfreds med Forholdene i hans Sogne. Efter Optællingen i Vammen Sogn udtaler han: »Det er ringe her i Sognet, siden de Brandenburgere her havde Kvarter,« efter Bigum: »Det er ringe her i Sognet, thi forgangen Aar døde meget Fæ«, og endelig efter Lindum: »Her i Sognet er og ringe, thi forgangen Sommer døde meget Fæ.« Det var altsaa efter Præstens Opfattelse ringe over det hele, men det skulde blive endnu ringere, hvad han dog ikke oplevede.

Efter al denne Ringhed er det rart at høre om noget godt. I Vester Velling og Skjern Pastorat ses det Sær-syn, at Præstens Besætning bliver bedre fra 1661 til 1662, hvilket er ganske ualmindeligt. I Maj 1661 havde Hr. Ditlev Hansen Arreboe 4 Heste, 2 Hopper, 2 aarsgamle Føl, 7 Køer, 2 Kvier, 25 Faar, 19 Lam og 16 Svin, hvoraf han svarede 1 Rdl. 89½ Sk. i Skat. Næste Aar havde han 7 Heste, 2 Aaringer, 12 Stk. Kvæg, 16 Faar, 20 Lam og 19 Svin, hvoraf Skatten var 2 Rdl. 21 Sk. I samme Pastorat var en kvægrig Bonde Peder Nielsen paa Karmarksgaarden i Skjern Sogn. Han holdt 7 Heste og Hopper, 26 Køer og Fæ, 36 Faar, 18 Lam, 19 Geder og Beder samt 5 Svin, hvoraf der betaltes 3 Rdl. 45 Sk. Han havde derimod ikke Fremgang. 1662 var hans Besætning betydelig ringere, navnlig paa Køer, og Skatten kun 2 Rdl. 24 Sk.

Der var i det hele taget gode Besætninger paa Præstegaardene i Middelsom Herred, bedre end i noget af de andre Herreder i Hald og Skivehus Amter. Gennemsnitsbesætningen paa en Præstegaard i dette Herred var 6 Heste, 15 Stk. Kvæg, 20 Faar, 5 Lam, 8 Svin og 2 Geder, hvoraf skulde svares 2 Rdl. 8 Sk. i Skat, altsaa langt over Middeltallet for begge Amter,

der som omtalt var 5 Heste, 12 Stk. Kvæg, 14 Faar, 8 Lam, 5 Svin og 1 Ged med 1 Rdl. 64 Sk. i Skat.¹⁾

Forholdene i den nærmeste Tid efter Krigene var, efter hvad vi har set, hverken fortvivlende for Præster eller Bønder; der var endnu et ret godt Grundlag at bygge videre paa, men Ulykker maatte ikke støde til i Form af Misvækst og smitsom Sygdom blandt Kvæget, og Skatterne maatte ikke blive altfor haarde; men alt dette, som ikke maatte komme, indtraf netop i udstrakt Grad, saa at Resultatet blev en jævn Tilbagegang i de økonomiske Kaar, indtil man i Slutningen af Firserne havde naaet et almindeligt Armodstandpunkt, hvorpaa man blev staaende i den næste Menneskealder. Dette gjaldt Præsterne og i endnu højere Grad Bønderne, hos hvilke sidste Armodstilstanden holdt sig endnu længere.

Regeringen blev snart klar over, at Konsumtionen, der paa Landet næsten kun bestod i en Formalingsafgift og Græspengene, i Længden ikke vilde give det fornødne Grundlag for tilstrækkelige Indtægter til Underholdningen af Hæren, og den gav sig derfor straks i Lag med Udarbejdelsen af en Matrikel for paa Grundlag af denne at kunne paalægge en Skat paa al Jord. Endnu inden Matrikelarbejdet var fuldendt, udkom den 4. Juli 1662 med Gyldighed fra 1. August næst efter Forordningen om Danmarks første Hartkornsskat, der dog ikke fik saa stor Betydning for Prætestanden, da den kun ramte dens Anneksgaarde, ikke selve Præstegaardene, hvis Jorder fremdeles var skattefri, og heller ikke Præstetienden, men kun Konge- og Kirketienden. Skatten beløb sig fra først af til $\frac{2}{3}$ Rdl. eller en Sletdaler pr. Td. Htk. og til 1 Mk. pr. Td.

¹⁾ Kilden til dette Afsnit er Gejstlighedens Kontributions- og Skatteregnskaber 1661—89. IV. Viborg Stift. 2—4. (1664—69).

Konge- eller Kirketiende. Siden forandredes Paalægels Størrelse oftere, og til samme Skattegrundlag knyttedes Paabud dels i Penge, dels i Korn eller andre Naturalier af forskellig Art, saa at Matrikelskatterne, som de med et fælles Navn kaldtes, efterhaanden blev meget trykkende, og undertiden naaede op til saa højt et Beløb, at Bønderne ikke kunde svare deres Jordebogsafgifter til Proprietæren, naar de skulde udrede deres Matrikelskatter og andre Skatter til Staten, og her var som Regel ingen Vej udenom. Men overfor Anneksbonden var Præsten Proprietær, saa naar dennes Skatter blev for høje, fik Præsten ingen Jordebogsafgifter eller Tiende og havde altsaa ingen Indtægt af Gaarden, ja han kunde endda komme værre af Sted, idet han kunde se sig nødsaget til at betale Skatterne for Bonden for at holde denne oven Vande. Naar det gik rent galt, maatte Præsten frasige sig Anneksgaarden, som altsaa blev konfiskeret af Kongen for Skatterestancer.

De fleste af Sognepræsterne i Hald og Skivehus Amter havde Anneksgaarde, dog ikke alle, og hvor en Præst havde mere end 2 Sogne, havde han ofte Gaarde i begge Annekser. Der var saaledes ingen Anneksgaard i Fur, Lime og Vindum Pastorater, men hvert af disse bestod jo ogsaa kun af eet Sogn; derimod var der Anneksgaard eller rettere Mensalgaard i Tise Pastorat, hvor der ligeledes kun var eet Sogn. Kapellanen i Hvam havde selvfølgelig ingen Anneksgaard, da han vel selv sad i en saadan som Anneks til Simested. Hans Præstegaard havde i hvert Tilfælde ikke engang halvt saa meget Hartkorn som en Gennemsnitspræstegaard og mindre end de fleste Anneksgaarde. Endelig var der ingen Anneksgaarde til Ulbjærg og Lynderup samt til Vorde, Fiskbæk og Rom-

lund Pastorater. I Vesterbølle og Østerbølle Pastorat var der oprindelig Anneks- eller Mensalgaarde i begge Sogne, men Præsten Laurids Axelsen, Fortsætteren af Mads Pedersen Farstrups Dagbog, frasagde sig Anneksgaarden i Østerbølle, saa at den fra Nyt-aar 1687 hørte til Kongens tildømte Gods. Sognepræsten til Hem, Hindborg og Dølby havde Gaarde i begge sine Annekser. Det samme var Tilfældet med Sognepræsterne til Davbjerg, Mønsted og Smøllerup, Hersum, Bjerregrav og Klejtrup, Rødding, Løvel og Pederstrup samt Hjerminde, Le og Hjorthede.

I Langaa, Taarup og Vinge samt Vammen, Bigum og Lindum Pastorater var der først efter Matriklen af 1688 anført Anneksgaarde i Bigum og Vinge, ikke efter Matriklen af 1664, hvorefter der kun var Anneksgaarde i Lindum og Taarup Sogne.

Den største Anneksgaard, der efter Matriklen 1664 var 10 Td. 2 Skp. Htk. og efter Matriklen 1688 10 Td. 6 Skp. 3 Fdk., fandtes i Torum Sogn under Jungel og Torum Pastorat, den mindste i Mammen Sogn under Bjerring og Mammen Pastorat. Den var efter Matriklen 1664 kun 2 Td. Htk., som endda ved Matriklen 1688 blev nedsat til 1 Td. 3 Fdk. $2\frac{1}{4}$ Alb. Htk. Anneksgaarden i Fjelsø (Gedsted-Fjelsø Pastorat) var heller ikke ansat til mere end 2 Td. Htk., men den blev efter Matriklen 1688 forhøjet til 3 Td. 3 Skp. $2\frac{4}{7}$ Alb. Htk.

Der var i Skivehus Amt henholdsvis 17 og 18 Anneksgaarde med 76 Td. 2 Skp. 2 Fdk. $1\frac{1}{2}$ Alb. Htk. efter Matriklen 1664 og 71 Td. 7 Skp. 1 Fdk. $2\frac{2}{3}$ Alb. efter Matriklen 1688. En Gennemsnitsanneksgaard i dette Amt var altsaa paa c. 4 Td. Htk. I Hald Amt var der efter Matriklen 1664 26 Anneksgaarde med 107 Td. 4 Skp. $1\frac{1}{5}$ Alb. Htk. og efter Matriklen 1688 28

Anneksgaarde med 114 Td. 2 Skp. $1\frac{14}{15}$ Alb. Htk. En Gennemsnitsanneksgaard var altsaa ogsaa i dette Amt c. 4 Td. Htk. Anneksgaardenes Hartkorn i begge Amter beløb sig efter Matriklen af 1664 til 183 Td. 6 Skp. 2 Fdk. $2\frac{7}{10}$ Alb. og efter Matriklen af 1688 til 186 Td. 1 Skp. 2 Fdk. $1\frac{3}{5}$ Alb.¹⁾

Af disse gejstlige Anneksgaarde blev der svaret fuld Skat som af andet Bøndergods indtil Aaret 1687, da Gejstligheden blev fritaget for alle Skatterestancer indtil Udgangen af Aaret 1686 og for Halvdelen af Skatterne af dens Jordegods indtil Aaret 1700.²⁾

Dette kunde ogsaa nok gøres nødvendig, da Hartkornsskatterne, der under normale Forhold aldrig burde overstige 1 Rdl. pr. Td. Htk., efterhaanden var komne op paa 9 Mk. $4\frac{4}{5}$ Sk. pr. Td. Med saa høje Skatter gav Gaardene ikke alene ingen Indtægt til Husbonden, men han maatte stadig træde hjælpende til for at holde Bonden oppe.³⁾ Da Hartkornsskatterne siden 1675, da den skaanske Krig begyndte, som Regel havde været for høje, havde Præsterne næppe haft synderlig Glæde af deres Anneksgaarde, da de ikke kunde svare Landgilde og vel heller ikke fuld Tiende.

Samtidig med Anneksgaardene vil det være rimeligt at omtale Præstegaardene. De hørte som Regel til

¹⁾ Matrikul-Ekstrakt for Hald og Skivehus Amter 1680; jfr. Vejledende Arkivregistratur II, 32. Hald og Skivehus Amters Kontributions-Regnskab 1687, Bilag Nr. 3 og 4 og do. 1688, Bilag Lit. E.

Ved Indretningen af Matriklen af 1688 viste det sig, at Præsten i Jebjærg og Lyby foruden sin Anneksgaard i Lyby tillige havde en Gaard for at holde en Fredagsprædiken, og at Præsten til Hersum, Bjerregrav og Klejtrup foruden Anneksgaarden i Klejtrup desuden havde en Gaard ad mensam, som det hed. Begge disse Gaarde, den første paa 4 Td. 2 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Htk., den anden paa 1 Td. 6 Skp. 1 Fdk. $1\frac{1}{5}$ Alb. Htk. er medregnede i den samlede Hartkornsmængde, men ikke medtalt i Antallet af Anneksgaarde ved Udregningen af Gennemsnittet, der saa vilde stige til 19 for Skivehus og til 29 for Hald Amt. Se Tabel II.

²⁾ Bidrag til Dansk Statshusholdnings Historie II, 532.

³⁾ c. I, I, 280 og II, 543.

Sognets bedste Gaarde. Præstegaarden skulde være næst den bedste Gaard i Byen er, hed det.¹⁾ Som omtalt ramtes de ikke af Hartkornsskatterne. Præstegaardene blev derfor ikke ordentlig matrikulerede før ved Matriklen af 1688. Naar vi sammenligner deres Hartkorn med Anneksgaardenes, viser det sig, at de gennemsnitlig er langt større, c. $6\frac{3}{4}$ Td. Htk. mod Anneksgaardenes 4 Td., idet der i begge Amter var 45 Landsbypræstegaarde med tilsammen 306 Td. 3 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Htk. Derfor var det en stor Fordel for Præsterne, at deres Præstegaarde var skattefri, thi som omtalt kunde det blive en Ulykke at have en stor Gaard; jo mere Hartkorn, des større Underskud, kunde man næsten sige.

Den højest skyldsatte Præstegaard i de 2 Amter var Langaa, der havde 12 Td. 4 Skp. 2 Fdk., som den næste kom Selde med 11 Td. 1 Skp. 2 Fdk. 1 Alb., 4 havde fra 9—10 Td. Htk., 8 fra 8—9 Td., 6 fra 7—8 Td., 9 fra 6—7 Td., 7 fra 5—6 Td., 5 fra 4—5 Td. og 3 fra 3—4 Td. Den mindste Præstegaard var Kapellanens i Hvam, der kun havde 2 Td. 7 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Hartkorn, men den maatte jo ogsaa snarest kaldes en Anneksgaard.

Mærkeligt nok var Præstegaardene gennemgaaende højere skyldsatte i Hald Amt end i Skivehus Amt. I dette sidste havde 18 Præstegaarde 114 Td. 6 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Htk. eller lidt over $6\frac{1}{3}$ Td. i Gennemsnit, i det første havde 27 Præstegaarde 191 Td. 5 Skp. Htk. eller over 7 Td. gennemsnitlig.²⁾

¹⁾ Arent Berntsen Bergen, Danmarckis og Norgis Fructbar Herlighed II, 456; jfr. D. L. 2.12.1.

²⁾ Hald og Skivehus Amters Kontributions Regnskab 1688 Bil. Lit. D. I Matriklen af 1662 er Præstegaardenes Hartkorn takseret efter Udsæd og Avling, men da denne Matrikulering ingen praktisk Betydning fik, er den ikke nærmere omtalt; i Matriklen af 1664 er Præstegaardene ikke medtagne. Se Tabel III.

Der kan ikke være Tvivl om, at Præstegaardene for de Præster, som forstod sig paa Agerbrug, gav et forholdsmæssigt stort Tilskud til deres Indtægter, og vi maa formode, at dengang var de fleste Præster dygtige Landmænd.

Vi ser da ogsaa Præster dyrke anden Jord end deres egen og købe sig Jord til trods de høje Skatter. Naar saadant skete, gjaldt det om med Hensyn til Hartkornsskatterne at faa Jorden betragtet som Præstejord og med Hensyn til Konsumtionen og Folkeskatterne samt Kopskatterne at faa den anset for Bondejord, da der af Præsternes Folk skulde svares Konsumtion samt større Folkeskat og Kopskat end af Bøndernes. Men denne Dans mellem Skatternes Scylla og Charybdis faldt ikke altid lige heldig ud for de gode Præster; i modsat Fald havde vi intet vidst om, at saadant blev forsøgt.

Hr. Niels Simonsen Alrøe til Hem, Hindborg og Dølby havde i 1678 Karl og Pige i sin Præstegaard, men havde tillige Karl og Pige paa noget Jord, hvor han vilde betale Kop- og Kvægskat som paa en almindelig Bondegaard, medens Regnskabsrevisionen mente, han burde svare deraf som en Præst. Det viste sig at være to Kirkebol, han sad inde med og dyrkede, og til Amtsskriveren Jacob Brockman erklærede han, at han havde frelst Kirken fra 10 $\frac{1}{2}$ Td. Skat i 14 Aar, og hvis denne selv skulde alt for ret udgivet Skatten, havde den ikke paa det sidste kunnet betale, og da tvende Bol endelig behøvede Folk, og Folkene mest opholdt sig paa Bolsjorden, syntes han, han burde nøjes med det, han havde betalt, og bad Amtsskriveren, som bedst kendte Godsets slette Tilstand og hans Besværlighed med at svare Skatter, at anbefale ham hos Rentekammeret, saa han slap

med det, der var udredet. Hele Fremstillingen taler for sig selv og viser os i al sin Naivitet, hvorledes det kunde gaa til, naar Amtsskriveren, der skulde være Statens Repræsentant og se paa dens Interesse, ikke tog det alt for strengt, men lod en Slags Billighed raade. I 14 Aar havde det passet at lade Kirkebolene gaa for Præstegaardsjord, nu skulde de passere som Bondejord! Det gik dog ikke, og Præsten maatte betale Kop- og Kvægskat som af Folk og Besætning paa Præstegaarden, hvilket blev 3 Rdl. 66 Sk. mere, end han havde betalt, altsaa et ikke ubetydeligt Beløb, især naar man ser hen til Følgerne, da Kop- og Kvægskatterne i Firserne og Begyndelsen af Halvfemserne stadig blev gentagne, for ikke at tale om Konsumtionen og Folkeskatten, der kom igen hvert Aar.

Samme Præst havde endnu mere Jord, idet han samtidig blev krævet for Skat af højere Hartkorn, end det han betalte af, paa en Gaard, som han havde købt i 1679, og som 1663 i salig Frans Rantzaus Tid laa under Estvadgaard. Dengang var Gaarden kun anset for de 6 Td. Htk., som han havde betalt af, og som hans Skøde lød paa, men nu krævedes der efter Matriklen 1664 for 6 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. mere. Han haabede efter det anførte, at han fattige Mand, som paa Grund af den ringe Præstegaardsjord — han vilde næppe tro, den kunde findes ringere i Jylland — havde maattet dyre købe den øde Jord, maatte nøjes med at svare af de 6 Td., til Landmaalingens Takst var færdig.¹⁾ Dette fik han rimeligvis Lov til, da den Slags Ansøgninger ofte blev bevilget.

Et lignende Forhold fandtes hos Præsten Anders

¹⁾ Ant. til Kop- og Kvægskat 1678 $\frac{2}{3}$ s Post 87 Bilag Nr. 21 Præstens Erklæring af 1685 $\frac{26}{100}$.

Lauridsen Kjelstrup til Oddense og Otting. Foruden sin Præstegaard dyrkede han et Kirkebol, hvor han holdt Folk og Besætning som paa Præstegaarden, og vilde derfor betale Kop- og Kvægskat af det som paa en Bondegaard. Men Revisionen hævdede, at da der intet forelaa for, at Kirkebolet var bebygget og Avlingen førtes til Stedet, ej heller at det angivne Tyende og Kvæg holdtes paa Stedet, saa maatte der betales som af Præstegaarden, nemlig 2 Rdl. 4 Sk. mere end der var udredet.¹⁾ Af Skade blev Præsten klog, og da Revisionen ved Konsumtionen og Folkeskatten 1681 atter vilde have ham til at betale af Karl og Pige paa nævnte Kirkebol som paa Præstegaarden, beviste han ved Tingsvidne, at det blev drevet som et Bondested og intet havde med Præstegaarden at gøre.²⁾

Ogsaa Præsten i Tise, Morten Thøgersen Holst, havde anden Jord end Præstegaardens. I Antegnelserne til Kop- og Kvægskatten af 11. Novbr. 1682 ankes der over, at Præsten intet Kvæg angav paa Præstegaarden, men kun paa et Bols Jord, hvoraf han havde svaret Skat som en almindelig Bonde, medens Revisionen mente, at han burde svare som en Præst. Præsten søgte at undgaa dette ved at fremskaffe et Tingsvidne om, at Boleet var noget for sig, men da der i Tingsvidnet stod, at naar der fattedes Gødning paa Boleet, førtes der Gødning dertil fra Præstegaarden, drog man deraf den Slutning, at der ogsaa holdtes Kvæg paa denne, og han maatte betale som en Præst.³⁾

At det var almindeligt, at f. Eks. Kirkejord dyrkedes af Præsterne, ser vi af en Udtalelse af Præsten Christen Andersen Vinding til Haasum og Ramsing i Anledning af Kop- og Kvægskatten af 5. Februar 1687,

¹⁾ c. 1. Post 84 Bilag Nr. 19.

²⁾ Kons. og Folkeskat 1681 Mandt. Bl. 58 Ant. Post 64.

³⁾ Ant. til Kop- og Kvægskat 1682 ^{11/11} Post 45.

hvor i han klagede over sin Præstegaards »ringe Avl og lidet Jord, ej heller var Kirkejorden lagt til Præstegaarden som andensteds«. ¹⁾ Hans Præstegaard hørte dog ikke til de mindste i Skivehus Amt, men var omtrent af Gennemsnitsstørrelse, idet den var ansat til 6 Td. 1 Skp. 3 Fdk. Htk.

Ogsaa i Lem og Vejby Pastorat var der en Præst, Matthias Bendixen Koch, som foruden Præstegaarden drev en Bondegård, hvorpaa han holdt Karl og Pige. Revisionen søgte at faa disse henregnet under Præstegaarden, hvor der ogsaa var Karl og Pige, men det mislykkedes, da Præsten ved Tingsvidne beviste, at Gaarden blev drevet for sig selv. ²⁾

Paa lignende Maade forholdt det sig hos Jens Lauridsen Holst til Lime. 1672 holdt han Karl og Pige i Præstegaarden, men 1674 opgav han ingen Tjenestefolk der, men paa en Bondegård. Han paastod ved Tingsvidne, at dette Bol var bebygget, og at derpaa holdtes Folk og Kvæg, samt at Foderet fortæredes paa Stedet, hvorfor han kun vilde betale som af en Bondegård, men Kammerkollegiet hævdede, at Tingsvidnet intet meldte om, at der 1674 havde været Bygning paa Stedet eller Folk og Fæ eller Gødningen brugt til Stedets Jord, hvorfor der maatte svares af Folkene som af Præstegaardsfolk. 1675 var Forholdet det samme; men 1681 lød Tingsvidnet paa, at Folkene spiste paa Bondegarden, og Præsten slap med Afgift som en Bonde. ³⁾

¹⁾ Kop- og Kvægskat 1687 $\frac{5}{8}$ Mandtal Bl. 158; jfr. Skivebogen 1918 S. 95. Præsten havde Fortrinsret til at faa Kirkejord og Jord, der var lagt til Vin og Brød, i Fæste; se D. L. 2—22—26 og 57.

²⁾ Konsumtion og Folkeskat 1681 Mandtal Bl. 67; jfr. Bilag Nr. 32 (Tingsvidne 1687 $\frac{1}{10}$) ved 96. Ant. Post til Kop- og Kvægskat 1687 $\frac{3}{8}$.

³⁾ Konsumtion og Folkeskat 1672 Rgsk. Bl. 53, Ant. til Kons. 1674 Post 37; jfr. Bil. Nr. 30 (Tingsvidne 1686 $\frac{1}{5}$) ved Ant. Post 94 til Kop- og Kvægskat 1678; Kons. 1675 Mandt. Bl. 55 og 1681 Mandt. Bl. 66; jfr. Ant. Post 7.

Disse Tilfælde viser — Præsternes Tilbøjelighed til at slippe billigt fra Konsumtion, Folkeskat og Kvægskat ufortalt — at der trods de høje Skatter var dem, som kunde faa noget ud af Jorden, thi ellers havde de ikke brudt sig om at faa mere Jord at dyrke, end der laa til selve Præstegaardene.

Den næste store Skat, som blev udskrevet, var Prinsesseskatten af 1664 i Anledning af Kong Frederik III.s Datter Prinsesse Anna Sophies Formæling med Kurprins Johan Georg af Sachsen. Det var en meget haard Skat for Præsterne som for mange andre, og som bekendt blev den ikke enestaaende, idet lignende Skatter blev udskrevne 1668 og 1670 i Anledning af Prinsesserne Frederikke Amalies og Vilhelmine Ernestines Formælinger med Hertug Christian Albrecht af Gottorp og Kurprins Carl af Pfalz.

De tre Skatter blev udskrevne ens, da de skulde give samme Indtægt, eftersom hver Prinsesse skulde have den samme Medgift.

Hver Stand fik sit særlige Skattebrev den 1. Juli 1664, og for Gejstlighedens Vedkommende lød det paa, at den til 4 Terminer, den første førstkommende Mikelsdag og den sidste Fastelavn 1666, skulde betale hver Termin en Landsbypræst $\frac{1}{2}$ Rigsort af hver Td. Tiende, han havde i Indtægt, og en Kapellan paa Landet 2 Rigsort, en Sognepræst i Købstæderne som en Landsbypræst og desuden 4 Rdl., en Kapellan sammesteds 2 Rdl. Hvis der var tillagt en Præst paa Landet eller i Købstæderne noget til hans Kalds Forbedring, skulde han svare deraf som af sin Tiende.

Derefter fulgte Bestemmelser om Degne og alle andre gejstlige, som var Kirke- og Skolebetjente og nød Tiende for deres Embedsgerning eller paa anden Maade var benaadet dermed. Ligningen forestodes af

Biskoppen, som tillige oppebar og aflagde Regnskab for Skatten.¹⁾

En Landsbypræst skulde altsaa svare i alt $\frac{1}{2}$ Rdl. af hver Td. Tiende og i Forhold dertil af, hvad der var lagt til hans Kalds Forbedring. Det var ingen helt ringe Skat, og den blev saa meget desto tungere, da den straks efterfulgtes af den saakaldte Præsterytterskat. Oprindeligt skulde Præsterne stille Ryttere, men da det faldt dem for besværligt, paalagdes der dem i Stedet for en Skat af 30 Rdl. for hver Rytter. Der skulde udredes en Rytter eller 30 Rdl. for hver Præst i Købstæderne og paa Landet, men Provsten skulde ligne Udgifterne Præsterne imellem saaledes, at den rige hjalp den fattige.²⁾ Desværre findes der ingen Ligning over denne Skat, som vilde have vist os Forholdet mellem Præsterne indbyrdes med Hensyn til deres Velstand.³⁾ Oppebørselen og Regnskabsaflæggelsen paahvilede som sædvanlig Biskoppen.

Den anden Prinsesseskat blev udskrevet 17. Marts 1668, hvoraf sidste Termin faldt ved St. Hans 1669, og den tredie Skat af samme Art i Juni 1670, der skulde betales i dette og det følgende Aar. Paalægene kom altsaa Slag i Slag og bevirkede, at Præsterne ikke fik Tid til at samle sig jordisk Mammon, men tværtimod mistede den Smule, de kunde have i Behold.

Ved Tronskiftet 1670 maatte hver Præst tillige udrede 5 Rdl. for at faa sin Bestalling konfirmeret.⁴⁾

¹⁾ Rentekammerets Ekspeditionsprotokol 1664 $\frac{1}{2}$ Nr. 1376; jfr. Bidrag til Dansk Statshusholdning II, 331 ff.

²⁾ Sjæll. Tegn. 1666 $\frac{6}{8}$ Nr. 127 og $\frac{20}{8}$ Nr. 157; jfr. Bidrag II, 338 f.

³⁾ G. K. & S. Rgsk. 1661—89 Pk. $\frac{9}{18}$ Læg 3. Rytterskats-Regnskabet 1666 indeholder kun Anførsel af 30 Rdl. for hver Præst, men intet om Ligningen, der utvivlsomt maa have fundet Sted, hvad ogsaa ses af det, der staaar anført om Præsten Hr. Niels Tange til Skivum og Giver i Aars Herred.

⁴⁾ S. T. 1670 $\frac{6}{8}$ Nr. 564; jfr. Farstrup og Axelsens Dagbog S. 26.

Prinsesseskatten af 1664 beløb sig i Skivehus Amt af 18 Præster til 398 Rdl. 88 Sk. eller 22 Rdl. 16 Sk. i Gennemsnit for hver og i Hald Amt af 26 Præster til 479 Rdl. 36 Sk. eller 18 Rdl. 42 Sk. i Gennemsnit; Præsterne i Skivehus Amt synes altsaa gennemgaaende at have været mere velstillede end deres Embedsbrødre i Hald Amt. For begge Amters 44 Præster beløb Skatten sig til 878 Rdl. 24 Sk. eller 19 Rdl. 92 Sk. i Gennemsnit.

Da det samme Beløb med faa Undtagelser, som ingen Betydning har for Helheden, blev udredet ved hver af de 2 næste Prinsesseskatter, og da der desuden betaltes for hver Præst i Rytterskat 30 Rdl. og i Konfirmationsafgift 5 Rdl., faar vi for de omtalte 8 Aar fra 1664—71 en Ekstraskat for hver Præst paa 95 Rdl. eller henved 12 Rdl. aarlig, et ganske anseligt Beløb, men ikke større end de kunde bære det; thi alle disse Skatter blev betalte. En Præst i disse 2 Amter udredede altsaa i vore Penge efter deres Købeevne i 1913 c. 144 Kr. i Ekstraskat om Aaret i nævnte 8 Aar. En Gennemsnitspræsts aarlige Indtægter i disse Aar i samme Amter kan maaske ansættes til 92 Rdl. eller 1104 Kr. i vore Penge, og hans Ekstraskat var altsaa 13 pCt. af hans Indtægt.

Indtægten faas saaledes:

Af Præstegaarden 7 Td. Htk. à 3 Rdl.....	= 21 Rdl.
- Anneksgaarden 4 Td. Htk. à 1½ Rdl..	= 6 —
- Tiender 40 Td. Htk. à 1 Rdl.	= 40 —
- Offer og Akcidenser (ganske uvist)....	= 25 —
Ialt...	= 92 Rdl.

Som omtalt rettede Skattens Størrelse sig fornemlig efter Tiendens Størrelse, og den Præst, som betalte mest, havde den største Tiende.

Den største Prinsesseskat svaredes af Hr. Peder Sørensen¹⁾ til Hem, Hindborg og Dølby, der maatte af med 34 Rdl. 40 Sk. Hans Nabopræst Hr. Knud Eriksen Bruun til Oddense og Otting betalte omtrent lige saa meget, nemlig 32 Rdl. 24 Sk. Hr. Peder Sørensens Forhold kender vi ellers ikke noget til, men hans Efterfølger Hr. Niels Simonsen Alrøe, der allerede er omtalt som en flittig Jorddyrker, var en velstaaende Mand efter alt at dømme. Knud Eriksen Bruun, der jo ogsaa havde en stor Tiende, kan derimod ikke have været særlig velstillet, hvad hans Ansættelser til Krigsskat og Tvangslaan under den skaanske Krig udviser.

Den mindste Prinsesseskat i begge Amter udrededes af Hr. Laurids Jensen til Taarup og Kvols, der kun betalte 4 Rdl. 48 Sk. Da den næstmindste Prinsesseskat var paa 14 Rdl. 16 Sk. — den svaredes af Hr. Jens Christensen Thorup til Øster Velling, Helstrup og Grensten — kan man forstaa, at Hr. Laurids var en fattig Mand. Som tidligere omtalt havde han 1661 en meget god Besætning i Dalsgaard Præstegaard, hvor han boede; men hans Forhold blev hurtig meget ringe, saa at han ikke en Gang altid havde Raad til at holde Tjenestekarl²⁾ og ikke kunde udrede sine Skatter, som paa Grund af hans Armod ellers ikke var store. Hans Enke Else Pedersdatter udtalte i Anledning af Antegnelser til Kop- og Kvægskatten af 3. August 1678, at hendes salig Mand Hr. Laurids aldeles intet efterlod hende, da Skiftet var overstaaet, og at Amtsskriver Jacob Brochman dengang havde faaet paa kgl. Majestæts Vegne, hvad der var at faa;

¹⁾ S. V. Wiberg: Dansk Præstehistorie, har ikke Peder Sørensen.

²⁾ Kons. og Folkeskat 1672 Rgsk. Bl. 6, 1673 Mandt. Bl. 11 og 12 og 1674 d^o Bl. 10.

»thi min salig Mand var forarmet, før han døde, og Middelen moxen ganske af Hænderne, af Aarsag at han var saa meget ældgammel, at han ikke kunde være paa Færde og tillægge sig noget, saa vel som jeg er ældre« Hendes Mand havde været i Embedet siden 1632, og hun var nu selv 90 Aar gammel og boede til Huse hos en Gadehusmand og havde intet at leve af, uden hvad Godtfolk vilde af kristen Medlidenhed betænke hende med.¹⁾

Hr. Laurids Jensens og hans Enkes Fattigdom blev bekræftet af Hr. Hans Villadsen Holstebro, som siden var Præst i Sognet: »Kaldet i sig selv bestaar af tvende smaa og meget forarmede Sogne ej af slettere og ringere Tilstand nogensteds i Stiftet end paa denne Sted, hvorudover den salig Mands Vilkaar havde været jammerlig og elendig — og det bliver værre Dag for Dag. — Han med aldrende Hustru døde snart paa een Tid, og var ej efter dem saa meget at begraves for som en Daler« . . . Hr. Laurids kom dog hæderlig i Jorden, idet Tønne Juul paa Taarupgaard lod ham begrave paa sin Bekostning.²⁾

Laurids Jensens Kapellan og Efterfølger Niels Olsen Koch døde ogsaa i stor Fattigdom og efterlod sin Enke Maren Christensdatter med 3 Børn i stor Elendighed. Biskoppen attesterede paa hendes Opfordring af 22. April 1688, at hun maatte gaa ud at tigge, hvis hun skulde betale de af Regnskabsrevisionen gjorde Antegnelser.³⁾

Armoden forlod ikke Dalsgaard Præstegaard under de følgende Præster Hans Villadsen Holstebro og An-

¹⁾ Ant. til Kop- og Kvægskat 1678 ³/₈ Bil. Nr. 3.

²⁾ Ant. til Artillerihestergsk. 1676—79 Bilag Nr. 18 Erklæring til Jacob Brochman 1691 ²/₈.

³⁾ Kons. og Folkeskat 1681 Mandt. Bl. 15, Ant. Post 17 og 18.

ders Sørensen Ølby, der begge døde i Kaldet efter faa Aars Forløb. Ved Aarhundredets Udgang var Niels Pedersen Haard, Anders Ølbys Efterfølger, Præst paa Stedet. Han var ugift og opholdt sig paa Taarupgaard, da Præstegaarden var øde og næsten nedfalden. Ved Opgivelsen til Rentepengeskæt havde han selvfølgelig ingen Penge paa Rente, »hvilket Stedets bedrøvelige og elendige Tilstand nok selv skal forbyde,« siger han.¹⁾

Præsternes Prinsesseskæt var gennemsnitlig størst i Hindborg Herred, hvor 3 Præster var satte til 86 Rdl. 64 Sk. eller 28 Rdl. 85 $\frac{1}{3}$ Sk. paa hver, og mindst i Fjends Herred, hvor 8 Præster var ansatte til 133 Rdl. 84 Sk. eller 16 Rdl. 70 $\frac{1}{2}$ Sk. paa hver, idet Taarup og Kvols trak dette Herred ned; hvis vi udelader Præsten der, kommer Fjends Herred op paa 18 Rdl. 46 $\frac{2}{7}$ Sk. i Gennemsnit, og Middelsom Herred med sine 7 Præster til 125 Rdl. 40 Sk. eller 17 Rdl. 88 Sk. i Gennemsnit, bliver saa det med den mindste Gennemsnitsskæt.²⁾

Medens vi er ved Prinsesseskættene, vil det være rigtigt ogsaa at omtale den 4. Prinsesseskæt, uagtet den er fjærnet et vist Spand af Aar fra de øvrige og blev paalagt med et noget ændret Beløb for de flestes Vedkommende.

Skatten blev udskrevet den 21. Februar 1680 i Anledning af Prinsesse Ulrikke Eleonoras Formæling med Kong Carl XI. af Sverige. Den skulde betales i 2 Terminer, Juni og December, paa følgende Maade for Gejstlighedens Vedkommende: En Landsbypræst skulde give af hver Td. Tiende i Indtægt hver Termin 24 Sk. og en Kapellan paa Landet $\frac{1}{2}$ Rdl., en Sognepræst i Købstæderne som en Landsbypræst og

¹⁾ Kopskæt 1699 $\frac{23}{11}$ Mandt. S. 89 med Erklæring om Rentepenge 1700 $\frac{2}{1}$.

²⁾ G. K. & S. Rgsk. 1661—80 IV. Viborg Stift. 2, 4 og 5. Se Tabel IV.

desuden 8 Rdl., en Kapellan sammesteds 4 Rdl., de Købstadpræster, som ingen Tiende havde, skulde give 10 Rdl., alle gejstlige, som nød en vis Løn, $\frac{1}{10}$ af deres Indtægt hver Termin. Som tidligere var der Bestemmelser om Sædedegne og Løbedegne paa Landet og om Rektorer, Konrektorer, Degne, Hørere og Klokkere i Købstæderne.¹⁾

Denne Prinsesseskat beløb sig af Skivehus Amt af 18 Præster til 354 Rdl. 62 Sk. eller 19 Rdl. 67 Sk. i Gennemsnit for hver Præst og i Hald Amt af 26 Præster til 474 Rdl. 75 Sk. eller 18 Rdl. 25 Sk. i Gennemsnit. For begge Amter udgjorde Skatten altsaa 829 Rdl. 41 Sk. eller 18 Rdl. 82 Sk. i Gennemsnit. Som i 1664 var Præsterne i Skivehus Amt gennemgaaende lidt mere velstillede end i Hald Amt. Sammenlignes de to Tidspunkter, var Indtægten af Skatten lidt mindre i 1680 end i 1664 saa vel i Skivehus Amt som i Hald Amt, dog var den gaaet mest ned i førstnævnte Amt, nemlig fra 398 Rdl. 88 Sk. til 354 Rdl. 62 Sk., i Gennemsnit fra 22 Rdl. 16 Sk. til 19 Rdl. 68 Sk., medens den i Hald Amt kun var dalet fra 479 Rdl. 36 Sk. til 474 Rdl. 75 Sk., i Gennemsnit fra 18 Rdl. 42 Sk. til 18 Rdl. 25 Sk. For begge Amter tilsammen var Indtægten 1664 878 Rdl. 28 Sk. og 1680 829 Rdl. 41 Sk., i Gennemsnit henholdsvis 19 Rdl. 92 Sk. og 18 Rdl. 82 Sk.

Denne Nedgang fra 1664 til 1680 havde for saa vidt Indflydelse paa Præsternes Velstand, som den betegnede, at der paa en eller anden Maade var gaaet Tiendekorn fra dem og dermed Indtægt; dog var det kun lidt, hvis det virkelig var et Udtryk for Ned-

¹⁾ R. E. 1680 ²¹/₂ Nr. 12—15, Kvartudg. af Forordn. 1670—83, trykt i Wiendlands Bogtrykkeri i København. S. 476 ff.; jfr. Bidrag til Dansk Stats-husholdning II, 618 ff.

gangen i deres Velstand i det hele taget; men det er det ikke. Nedgangen paa dette Omraade var større end Nedgangen i Prinsesseskattens Udbytte.

Hvad Prinsesseskatten angaar, finder vi en større Nedgang for Oddense og Otting Pastorat i Hindborg Herred, idet Præsten der 1664 svarede 32 Rdl. 24 Sk., men 1680 kun 21 Rdl. 73 Sk. Aarsagen til Nedgangen var fornemlig den, at medens Præstetienden 1664 blev opgivet til 20 Td. Rug, 24 Td. Byg og 30 Td. Havre, blev den 1680 kun angivet til 14 Td. 7 Skp. Rug, 17 Td. 6 Skp. Byg og 16 Td. 8 Skp. Havre. Paa samme Maade var Lime i Rødding Herred gaaet ned fra 18 Rdl. til 10¹/₂ Rdl., som ligeledes hidrørte fra en Nedsettelse i Tiendens Hartkorn.¹⁾ Derimod var Davbjerg, Mønsted og Smollerup Pastorat steget fra 19 Rdl. 72 Sk. i 1664 til 27 Rdl. 53 Sk. i 1680. Aarsagen hertil var, at Præsten Ole Brasen i 1664 havde opgivet Størrelsen af sin Tiende paa Slump, hvilket virkelig fik Lov til at passere. Han skrev dengang: »Eftersom jeg mesten tager min Tiende paa Kærve, er det mig ikke endnu vitterligt, førend det er aftur-sket, hvad det kan give, eftersom Aaringerne ere ikke ens — da fremsender jeg for min Part af min Tiende 6 Dlr. slette og 24 Sk. i den første Kvartal«. ²⁾ Og det blev han ved med i de følgende Kvartaler. Han maa da ellers have faaet aftærsket. I Nørlyng Herred var Dollerup, Finderup og Ravnstrup gaaet ned fra 24 Rdl. 80 Sk. til 14 Rdl. 54 Sk. og Rødding, Løvel og Pederstrup fra 17 Rdl. 72 Sk. til 8 Rdl. 10 Sk. Aarsagen til Nedgangen for Dollerup m. fl. Sognes Pastorat var, at Præsten, der som sine Formænd havde

¹⁾ G. K. & S. Rgsk. 1661—80 IV. Vib. St. 2. Bil. Nr. 2 Rødding og Hindborg H.

²⁾ c. I. Bilag Nr. 1 Fjends Herred.

haft Kirkens og Kongens Tiende i Fæste, havde mistet denne sidste, ved at den 1664 var bleven skødet til Jacob og Samuel de Lima sammen med Hald og meget andet Gods. Det var 10 Td. Htk., Præsten derved gik glip af.¹⁾ For Rødding, Løvel og Pederstrup Pastorats Vedkommende var Aarsagen en lignende, idet Kapellanen — Kaldet var som tidligere omtalt perpetueret til Sortebrødre Præstekald i Viborg — havde haft Kongens Anpart Tiende af Løvel Sogn i Fæste, 19 Td. Htk., som ligeledes 1664 var bleven bortskødet til Limaerne, uden at Præsten havde faaet nogen Erstatning.²⁾

Som i 1664 svarede Præsten i Hem, Hindborg og Dølby den største Prinsesseskat, nemlig 32 Rdl. 14 Sk., lidt mindre end tidligere, da Skatten var 34 Rdl. 40 Sk. Ligeledes svarede den mindste Prinsessestyr af Præsten i Taarup og Kvols, denne Gang med 6 Rdl. 29 Sk., altsaa noget mere end tidligere, da den kun var 4½ Rdl.³⁾

Som tidligere omtalt var Konsumtionen bleven ophævet paa Landet og i Købstæderne ved Matrikel-skattens Indførelse i August 1662. Over denne, der blev udskrevet med større og større Beløb, førtes der heftige Klager, særlig i Købstæderne, og den blev saa nedsat med ¼ fra 1. Novbr. 1670, efterat Godsejerne i Forvejen i Juli-Maaned havde faaet Skattefrihed for deres Sædegaarde, fordi de skulde svare til deres Bønders Skatter. Da man samtidig gav de nyoprettede Friherskaber og Grevskaber store Friheder og undtog det Jordegods, som blev udlagt til det ligeledes

¹⁾ c. 1. 8. Regnskabet S. 10 og F. J. West, Kronens Skøder II, 210; jfr. c. 1. 2. Bilag Nr. 16. Nørlyng H.

²⁾ c. 1. 2. Bilag Nr. 16 Nørlyng H. og Kronens Skøder II, 210.

³⁾ c. 1. 8. Se Tabel IV.

nyoprettede nationale Rytteri, fra Matrikelskatten, gik denne ned med saa stort et Beløb, at man maatte se sig om efter nye Indtægter, og der frembød Konsumtionen sig.¹⁾

Den 22. November 1671 udkom saa Forordningen om Konsumtionen i Danmark.²⁾ Ved denne paalagdes dels en Afgift af Forbrug, der særlig ramte Købstæderne haardt, dels en Skat paa Personer, der baade ramte Land og By. Denne sidste interesserer os særlig her. Det var til at begynde med kun en Skat paa Tjenere, men blev snart tillige en Skat paa Familien, paa Mand, Hustru og Børn, hvorfor den ogsaa kaldtes Familie- og Folkeskatten; tillige kom der en Afgift paa Heste, som var den samme, om man havde faa eller mange Heste. Personskatten var gradueret efter Vedkommen- des Rang og Formue. Familieskatten blev tilføjet ved en Forordning af 1. Febr. 1672.³⁾ Dermed var man dog ikke færdig med Forandringerne. Den 8. Novbr. 1672 udkom Forordningen i en noget ændret Skikkelse.⁴⁾ Ved denne Lejlighed blev Sognepræsterne fri for at betale for deres egne Personer, fordi det var paalagt dem at affatte Mandtallene, der brugtes ved Skattens Opkrævning. Samtidig blev Aldersgrænsen for de Personer, der var fri for Skatten i Embedsfamilier, forandret fra 15 til 12 Aar, hvilket betød en betydelig Skærpelse, skulde man synes, hvis Børneantallet virkelig blev opgivet. For at faa Bøndernes Børn med ind under Skatten indeholdt Forordningen, som den da var, en Bestemmelse om, at de af deres Børn, som tjente dem for Karl og Pige, nu ogsaa

¹⁾ Se herom Bidrag til Dansk Statshusholdnings Hist. I, 314 ff. og 359 ff.

²⁾ Kvartudg. af Forordn. 1670—83 S. 96 ff.

³⁾ c. I. S. 120 ff.

⁴⁾ c. I. S. 166 ff.

skulde svare Afgiften. Lovmageriet paa dette Omraade vedblev imidlertid, og den 6. December 1673 udkom Konsumtionsforordningen atter, dog ikke meget ændret.¹⁾

Ved det første Paalæg af Folkeskatten 1671, som skulde betales af Tjenerne selv, var det foreskrevet, at ingen Tjener paa Grund af Skatten maatte forlange højere Løn, end det forud var Skik, ej heller nogen Husbonde give den, og denne Bestemmelse gik igen i de følgende Forordninger; om den kunde overholdes, var en anden Sag, men Husbonden var ansvarlig for sine Tjeneres Skat og udredede den, hvorefter han havde Lov til at fradrage den i deres Løn.

Næste Aar den 7. Decbr. udkom Forordningen atter i en ændret Skikkelse, idet det havde været galt med Formalingsafgiften, som man søgte at unddrage sig for i Købstæderne, og med Krokonsumtionen. Den, som ikke tog Mølleseddel, skulde betale 4 Rdl. for hver Person i Husholdningen, og der skulde akkorderes med Kromændene om en vis aarlig Afgift af deres Forbrug.²⁾

Hermed indtraadte der Stilstand, og Konsumtionen og Folkeskatten eller Familie- og Folkeskatten forblev nu i alt væsentligt uforandret for den Tid, vi har med den at gøre.³⁾

For vore Landsbypræster og for Bønderne, som medtages til Jævnføring, var Tjenestefolkeskatten ved Konsumtionsforordningen af 22. Novbr. 1671, for en Karl $\frac{1}{2}$ Rdl. og en Pige 2 Mk. hos Gejstligheden og henholdsvis 2 Mk. og 1 Mk. hos Bønderne. Som omtalt skulde Skatten tages af Tjenestefolkenes Løn, og

¹⁾ c. 1. S. 206 ff.

²⁾ c. 1. S. 246 ff.

³⁾ Bidrag til Dansk Statshusholdnings Historie I, 360 ff.

den svarede med et helt Aars Beløb første Gang til Nytaar 1672 og dernæst aarlig med Halvdelen til Mikkelsdag og Halvdelen til næstkommende Paaske. For Gejstlighedens Vedkommende skulde Skatten oppebæres af Provsterne, der igen leverede den til Biskoppen, som aflagde Regnskab for den. Samtidig blev Matrikelskatten lovet nedsat til $\frac{1}{2}$ Rdl. pr. Td. Htk. fra 1. Februar 1672.

Foreløbig var altsaa kun Præsternes Tjenestefolk ramte af Skatten, men ved Tillægsforordningen af 1. Februar 1672 kom, som omtalt, Familien med. Præsterne paa Landet skulde herefter give af enhver Person i Familien undtagen Børn paa under 15 Aar 2 Slettedaler om Aaret, og en Kapellan eller en Sæde-degn paa Landet halvt saa meget.

Samtidig forandredes Folkeskatten; alligevel skulde der betales efter den første Forordning for Aaret 1671 et Aars Skat til Nytaar 1672, men derefter aarlig i tvende Terminer til St. Hans og Jul hver Gang Halvdelen — dog at Røgttere og Tærskere, som kun tjente et halvt Aar, kun betalte for et halvt Aar — af Gejstlighedens Tjenestefolk af enhver Karl eller Dreng $\frac{1}{2}$ Rdl. og af en Pige 2 Mk. For alle andre Tjenestefolk paa Landet hos Bønderne skulde betales af en Karl eller Dreng to Mk. og af en Kvinde 1 Mk., hvad enten de var Bønders Børn eller andre og var over 15 Aar. Provsterne skulde fremdeles oppebære Skatten af Gejstligheden, men tilstille Amtsskriveren den og ikke Biskoppen, som altsaa blev fri for det besværlige Arbejde med Regnskabet.

Ved Forordningen af 8. Novbr. 1672 blev paabudt, at Betalingen af Familie-Skatten skulde ske hvert Kvartal med 3 Mk. Kvartalet af hver Person i Familien undtagen dem, som var under 12 Aar, og paa hver

Familie, som havde Heste, at regnes 1 Rdl. i Konsumtion. Kapellanerne paa Landet og Sædedegne skulde give en Sletdaler for dem selv og hver Person i deres Familie aarlig. Tjenestefolkeskatten fastsattes til 3 Mk. af en Karl eller en Dreng og 2 Mk. af en Pige aarlig; kun hos Bønderne til henholdsvis 2 Mk. og 1 Mk. enten de var Bønders Børn eller andre og var over 15 Aar. I denne Forordning gaves for første Gang nærmere Forskrifter for Præsternes Forfærdigelse af Mandtallene, der skulde fremsendes inden de første otte Dage i hvert Kvartal til Provsten med Præstens og hans Husfolks egen Skat, medens Provsten inden de første 14 Dage i hvert Kvartal skulde sende Mandtallene videre til Amtsskriveren. I disse skulde være opført særskilt alle Folks Navne paa over 15 Aar med Bemærkninger ved dem, som var saa gamle og svage, at de intet kunde fortjene, og derfor intet skulde betale.

Ligesom Præsterne skulde Godsejerne eller Proprietærerne, som de kaldtes, indgive Mandtal over deres egne og undergivnes Folk og samtidig indsende Skattens Beløb. Der var fastsat en stor Bøde for urigtige Mandtal. Disse, som ogsaa skulde indgives sognevis, kunde jo kontrolleres gennem Præsterne.

Ved Forordningen af 6. Decbr. 1673 forandredes Betalingsterminerne til to, 1. Januar og 1. Juli, og til hver af disse Terminer skulde Sognepræster paa Landet betale af hver Person i deres Familier 4 Mk. og af deres Heste 3 Mk., men selv personlig var de fri paa Grund af Arbejdet med Mandtallene. Kapellaner paa Landet og Sædedegne skulde til hver Termin for hver Person give 2 Mk., men for Hestene 3 Mk. i Konsumtion. Folkeskatten skulde ydes af enhver Tjener, hvad enten vedkommende fik Løn eller ej, til

1. Januar og 1. Juli af en Karl eller Dreng 1 Rigsort, af en Kvinde 1 Mark, men de Folk, som tjente Bønder, hvad enten de var Bønders Børn eller andre og var over 15 Aar, skulde kun give henholdsvis 1 Mk. og 8 Sk.

Endelig ved Forordningen af 7. Decbr. 1674 skulde Sognepræster paa Landet til hver Termin, der var de samme som 1673, af hver Person i deres Familier svare 4 Mk. og af Hestene som før 3 Mk. i Konsumtion. Selv var de som sædvanlig fritagne. Kapellaner og Sædedegne forblev ved Taksten fra 1673. Folkeskatten paa Landet forblev uforandret.

Som omtalt ovenfor var man endelig færdig med Konsumtionsværket, og de nævnte Takster stod fast i det Tidsrum, her er Tale om. Gennem de Mandtal, som Amtsskriveren, paa Grundlag af de fra Præsterne og Proprietærerne indsendte, skulde ledsage sine Regnskaber med, kan vi følge Præsternes og Bøndernes og naturligvis ogsaa Proprietærernes og deres Tjeneres Familier og Folkehold fra Aar til Aar for den Tid, de eksisterer, thi der er den Ulempe ved denne glimrende Kilde til Befolkningens Kaar, at den kun findes, naar Amtsskriveren opkrævede Skatten. Naar denne derimod var paa Forpagtning, hvad der var Tilfældet fra 1676—80 og 1684—95 i de her behandlede Amter, findes der intet andet end Regnskabet over Forpagterens Indbetalinger til Amtstuen.

Mandtallene med deres Randbemærkninger og Revisionens Antegnelser med Amtsskriverens Svar og de dertil hørende Bilag i Form af Erklæringer fra de paa-gældende giver mange værdifulde Oplysninger om visse Lag af Befolkningens Kaar.

Herremænd, dissers Forpagtere og Fuldmægtige, Præster, Kapellaner, Degne og Skoleholdere, Herredsfogder,

Birkefogder og Skrivere — Foged- og Skriversklassen dog ikke altid, da den skjulte sig blandt Bønderne — og Selvejrbønderne kan man gennem Mandtallene og Antegnelserne med Bilag faa nærmere Oplysninger om. Fæstebøndernes store graa Masse er derimod ikke saa let at have med at gøre, da det er vanskeligt med Sikkerhed at følge den enkelte.

Ved Konsumtion og Folkeskatten 1672 i Henhold til Forordningerne af 22. Novbr. 1671 og 1. Febr. 1672 var af 18 Præster i Skivehus Amt de 17 gifte og af 27 i Hald Amt de 25 gifte; men i disse henholdsvis 17 og 25 Ægteskaber var kun henholdsvis 2 Sønner og 3 Døtre og 4 Sønner og 6 Døtre over 15 Aar, hvilket maa synes ganske utroligt. I Skivehus Amt gik der 9 Ægteskaber paa 1 Søn og 6 paa 1 Datter over 15 Aar, i Hald Amt var Forholdet lidt bedre, men ikke meget.

Angaaende Folkeholdet hos Landsbypræsterne forholdt det sig saaledes, at der i de to Amter af 45 Præster holdtes 67 Karle og 50 Piger, forholdsvis flere i Skivehus Amt end i Hald Amt, nemlig henholdsvis 30 og 22 af 18 Præster og 37 og 28 af 27 Præster. Det gennemsnitlig større Folkehold i Skivehus Amt i Forhold til Hald Amt viser det samme som den gennemsnitlig højere Prinsessestyr, at Præsterne i Skivehus Amt var gennemgaaende mere velstillede end dem i Hald Amt. Naar Karleholdet var ikke saa lidt større end Pigeholdet, maa det vel hidrøre fra, at Præstekonerne i langt højere Grad deltog i Husgeringen end Præsterne i Arbejdet i Mark, Stald og Lo. De sidste havde jo ogsaa deres aandelige Gerning at passe.

Det almindelige var, at der i en Præstegaard holdtes en Karl og en Pige, dog var der af de 45 Præste-

gaarde 23, hvor der holdtes 2 eller endog 3 Karle. Det sidste Antal fandtes kun hos 2 Præster, nemlig Hr. Bertram Hansen From i Selde og Aasted og Hr. Mogens Carstensen paa Fur. Begge Steder var der tillige 2 Piger, thi der er Eksempler paa, at en Pige erstattes med en Karl, der i saa Fald vel maa tænkes at have udført den Udegering, som paahvilede Pigerne.

Af de nævnte Præster med det store Folkehold var Bertram From, som allerede er omtalt for sin store Besætning, en velstaaende Mand. Om Mogens Carstensens økonomiske Forhold vides intet.

Foruden af de nævnte holdtes der 2 Piger af Præsterne i Brøndum, Nautrup, Højslev, Dollerup og Rødding (Nørlyng Herred). Af disse Præster kan kun Præsterne i Højslev og Dollerup siges i Forhold til deres Embedsbrødre at indtage en saa fremskudt Stilling i økonomisk Henseende, at det kunde give dem Anledning til den Flothed at holde 2 Piger. For de øvriges Vedkommende har i hvert Tilfælde andre Forhold gjort sig gældende.

Ved Skatten 1672 var der paalagt Konsumtion for et Aar og Folkeskat for $1\frac{1}{2}$ Aar. Den største Konsumtion svarede af Martin Madsen til Brøndum og Hvidbjærg, der havde baade Søn og Datter samt 2 Karle og 2 Piger, nemlig 5 Rdl. 80 Sk., medens Folkeskatten kun var 2 Rdl. 48 Sk., saa at denne sidste var større hos Hr. Bertram i Selde og Hr. Mogens paa Fur, hvor der maatte betales 3 Rdl. 24 Sk. af 3 Karle og 2 Piger. En Præst med Hustru, Karl og Pige svarede i Konsumtion 3 Rdl. 16 Sk. og i Folkeskat 1 Rdl. 24 Sk. Fra 1674 at regne, da Taksterne for de Klasser, som vi her har med at gøre, laa fast med 4 Mk. halvaarlig for hver Person hos en Præst paa Landet

i Konsumtion og 3 Mk. for Hestene samt i Folkeskat 1 Rigsort for en Karl og 1 Mk. for en Pige, maatte en Sognepræst med Hustru, Heste, Karl og Pige altsaa aarlig udrede 5 Rdl. i Konsumtion og 5 Mk. i Folkeskat. Havde han 2 Karle steg Beløbet til 6 Rdl. 2 Mk. og 1 Rdl. 2 Mk. Et eneste Barn, nu over 12 Aar, forhøjede Beløbet i Konsumtion til 7 Rdl. 4 Mk. Følgen af denne Skat blev derfor, at man undlod at opgive Børnene og formindskede Folkeholdet saa meget, som det paa nogen Maade lod sig gøre; thi ganske vist skulde Folkene have Folkeskatten fradraget i deres Løn, men Husbonden skulde svare til den og skulde betale Konsumtion af dem med 8 Mk. aarlig for hver Tjener, mandlig eller kvindelig.¹⁾

Dette var altsaa en meget tyngende Skat, og man søgte paa forskellig Maade at gøre den saa lille som mulig, hvilket dog ikke lykkedes uden for Børnenes Vedkommende, hvor Autoriteterne synes at have lukket Øjet til.

Hvis en Præst havde anden Jord end sin Præstegaards og derfor maatte holde mere end een Karl og Pige, søgte han at faa det ene Hold Folk over paa denne Jord, hvorved han slap for Konsumtion af dem, og Karlen og Pigen nøjedes med at svare henholdsvis 2 Mk. og 1 Mk. aarlig i Folkeskat. Dette var Tilfældet hos Hr. Niels Simonsen Alrøe i Hem, som allerede er omtalt som en større Jordbruger, men det blev ikke anerkendt af Revisionen. Ved Konsumtions- og Folkeskatten 1681 blev det slaaet fast, at han skulde betale af sin Bondegård som af Præstegaarden, hvilket dengang kostede ham 3 Rdl. mere, end der var

¹⁾ Hald og Skivehus Amters Konsumtions- og Folkeskat 1672 Rgsk. Se Tabel V.

betalt, nemlig 2 Rdl. 4 Mk. i Konsumtion og 2 Mk. i Folkeskat.¹⁾

Foruden gennem Konsumtionen og Folkeskatten kan vi følge Præsternes Families og Tyendes Størrelse gennem Kop-, Kvæg- og Ildstedskatterne, som begyndte under den skaanske Krig og fortsattes gennem Firserne til ind i Halvfemserne. Den første af disse Skatter, en Kop- og Kvægskat, blev paalagt 3. August 1678 og den sidste, en Kop- og Ildstedskat, 16. Februar 1692. Desværre findes Mandtallet for Skatten af 1678 ikke for de her behandlede Amter og heller ikke for de nærmest følgende Skatter af denne Art, saa at vi maa helt hen til Kop- og Kvægskatten af 5. Februar 1687 for at finde et Mandtal. Forud for Kop- og Kvægskatten af 1678 var gaaet en Ildsted- og Kvægskat af 14. August 1677, og efter Kop- og Kvægskatten af 1687 fulgte en Kop- og Ildstedskat af 3. Januar 1688, hvor vi ogsaa har Mandtallene, saa at man igennem dem kan faa Oplysning foruden om Besætning og Familie tillige om Ildstedernes Antal, der ogsaa er et Kriterium paa Velstand eller Fattigdom.

Ved Ildsted- og Kvægskatten af 14. August 1677 skulde svares af alle udenfor den almindelige Bondestand 4 Mk. af hvert Ildsted, hvor det saa fandtes, og af den gemene Bonde, Inderster og Husmænd 2 Mk. Paa samme Maade skulde Folk uden for Bondestanden give 3 Mk. af en Hest eller Hoppe, over to Aar gammel, og $1\frac{1}{2}$ Mk. af en Ko, en Bonde henholdsvis 1 Mk. og $\frac{1}{2}$ Mk., men af en Okse skulde overhovedet gives 2 Mk. Gejstligheden skulde levere sin Skat til Biskoppen, som aflagde Regnskab for den. Paa Landet skulde Skatten ellers indbetales til Amtsskriverne.²⁾

¹⁾ Konsumtions- og Folkeskat 1681 Mandt. Bl. 60.

²⁾ Kvartudg. af Forordn. 1670—83 S. 367 ff.

Kop-, Kvæg- og Rentepengeskatten af 3. August 1678 var som Kopskat en Klasseskat og indrettet paa Grundlag af Rangforordningen og Klasserne i Krigsskatten af 28. Decbr. 1676, som blev Grundlaget for Udskrivningen af de følgende Krigsskatter under den skaanske Krig.¹⁾ Efter Kopskattens Punkt 3 skulde Præsterne paa Landet, Kapellaner og andre, som ikke var regnede i Krigsskattens 7 første Klasser, betale for sig selv og deres Hustruer, hver 3 Rdl., for et Barn 1 Rdl. og for en Karl eller Pige 4 Mk. Bønder, som ikke svarede Landgilde, skulde betale for sig selv og deres Hustruer, hver 1 Rdl., for Børn over 10 Aar og Tjenere, hver 2 Mk., og de almindelige Bønder, Gadehusmænd og Inderster for dem selv og deres Hustruer hver 3 Mk. og for Børn over 10 Aar og Tjenere, hver 1½ Mk. I Kvægskat skulde Præsterne paa Landet udrede, af en Kalesche- eller Ridehest eller Hoppe 1 Rdl., af andre Heste hver 4 Mk., af en Okse over 4 Aar 1 Rdl., af en Okse fra 2—4 Aar og af en Ko 3 Mk., af yngre Nød, hver 12 Sk., af Faar, Geder, Lam, Kid og Svin, hver 4 Sk. og af en Bistok 8 Sk. Bønder svarede af en Hest 1 Mk., af en Fole under 3 Aar 8 Sk., af en 4 Aars Okse 4 Mk., af en 2 Aars og af en Ko 1 Mk., af et Ungnød 6 Sk. og af et Smaakreatur 2 Sk. Paa Landet skulde hver Proprietær indlevere Fortegnelse over Mennesker og Kvæg paa sit Gods med underhavende Bønder, og hver Sognepræst for sit Pastorat, hvorfor denne sidste personlig var fritaget for Kopskat. Rentepengeskatten var 2 pCt. Denne sidste indbetaltes direkte til Krigskommissæren, her altsaa Thøger Lassen i Aalborg.²⁾

¹⁾ c. l. S. 330 ff.; jfr. R. E. Nr. 1683—89, 1677 ⁸/₁ Nr. 1090, ²⁵/₁ Nr. 8 og ²⁰/₂ Nr. 13—16.

²⁾ Kvartudg. af Forordn. 1670—83 S. 405 ff.

Lignende Skatter, men ikke Rentepengeskot, blev udskrevne 11. Novbr. 1682 (kun $\frac{1}{2}$ Skat), 14. Septbr. 1683 ($\frac{1}{2}$ Skat), 16. Aug. 1684 ($\frac{1}{1}$ Skat), 11. Decbr. 1685 ($\frac{1}{1}$ Skat) og 5. Febr. 1687 ($\frac{1}{1}$ Skat).¹⁾ Af disse Skatter findes desværre kun Mandtal til sidstnævnte af 5. Febr. 1687. Aaret efter og fremdeles, indtil den ophørte, blev Skatten paabudt som en Kop-, Kvæg- og Ildstedskat, nemlig 3. Januar 1688, 5. Febr. 1689, 9. Juli s. A., 15. Febr. 1690, 28. Septbr. s. A. og 16. Febr. 1692.²⁾

Forandringen fra de foregaaende Kop- og Kvægskatter bestod i, at der var tilføjet en Ildstedskat paa Landet efter Eksempel fra den af 1677 i Stedet for Kvægskatten. Denne vedvarede derimod i Købstæderne. I Ildstedskat skulde gives af alle indtil den gemene Bonde af hvert Ildsted 4 Mk. og Bønder, Inderster og Husmænd hver 2 Mk.

Iøvrigt var der kommen den Tilføjelse ind, som allerede var sat til i Kop- og Kvægskatten af 11. Decbr. 1685, at Kapellanerne paa Landet, som hidtil ikke havde været nævnte, ligesom dem i Købstæderne samt Sædedegne, Substituter og Klokkere m. fl. skulde give for sig selv og deres Hustruer hver 1 Rdl. og for et Barn over 10 Aar eller en Tjener, hver 2 Mk. Ved samme Lejlighed blev de Gadehusmænd og Inderster, som ikke havde Heste eller Køer, ej heller brugte noget Haandværk, fritagne for Kopskat, men de skulde fremdeles betale Kvægskat af deres Smaakreaturer og Bistokke.³⁾

De nævnte Kop-, Ildsted- og Kvægskatter blev alle, undtagen den sidste af 16. Febr. 1692, paabudte ens. Efter denne skulde en Sognepræst paa Landet for sig

¹⁾ c. l. S. 834 ff., 858 ff., do. 1683—99 S. 30 ff., 144 ff., 237 ff. og 289 ff.

²⁾ c. l. S. 379 ff., 496 ff. 535 ff., 578 ff., 634 ff. og 769 ff.

³⁾ c. l. 1683—99 S. 240.

selv svare 4 Rdl., for sin Hustru 3 Rdl., for hver af deres Børn 2 Rdl. og for en Tjener 1 Rdl. Kapellaner paa Landet og Sædedegne svarede for sig selv 1 Rdl., for hvert Barn eller Tjenestepige 2 Mk. og for en Karl eller Dreng, som ikke var deres egne Børn, 3 Mk. Ligeledes var Skatten sat op for Bønders Tjenestekarle fra $1\frac{1}{2}$ til 2 Mk. Sognepræsterne var som sædvanlig fritagne for personlig Kopskat formedelst Arbejdet med Mandtallene, men for første Gang var der i Forordningen indsat en Bestemmelse om, at de Præster, som dyrkede Bøndergaarde, ikke maatte skrive flere Folk dertil end efter Forholdet mellem Præstegaardens og Bøndergodsets Hartkorn, saafremt de ved Bondegarden lod holde Dug og Disk, men var Jorden ubebygget, maatte der ikke ske Afslag i Folkenes Kopskat, 3: der skulde svares af dem som Præstegaards Tjenestefolk.¹⁾

Efter flere Aars Ophold udkom den sidste Kopskat inden for det her behandlede Tidsrum den 23. Novbr. 1699. Den kaldtes Forordning om Kop-, Heste- og Studeskat, Penges Paabud i Steden for Udskrivning saa og Rentepenge- samt Huslejeskat, saa Titel var der nok af. Efter denne skulde Sognepræster paa Landet svare 4 Rdl. for sig selv, det samme Beløb for deres Hustruer og 2 Rdl. for hvert af deres Børn samt 1 Rdl. for en Tjener, mandlig eller kvindelig. Kapellaner paa Landet, Sædedegne, alle Slags Daglønnere eller Lediggængere samt Tærskere og Selvejerbønder o. fl. skulde give for sig selv 1 Rdl., for deres Hustruer det samme og for hver af deres egne Børn, som er hos dem, eller Tjenestepige 2 Mk. og for en Karl, som lønnes og ikke er deres Børn, 3 Mk. Alle andre Bønder, Substituter og Klokkere skulde give for

¹⁾ c. l. S. 773.

dem selv 3 Mk., for deres Hustruer det samme, for hver af deres Børn samt en Tjenestepige $1\frac{1}{2}$ Mk. og for en Karl 2 Mk. Heste- og Studeskatten ramte kun Købstæderne. Pengepaabudet i Stedet for Udskrivning gjaldt derimod næsten alt Hartkorn, deriblandt ogsaa Gejstlighedens, og der skulde af hver Td. Htk. udredes $\frac{1}{8}$ Rdl., dog at Husbonderne til Gengæld maatte afkorte enhver Tjenestekarl eller Dreng $\frac{1}{8}$ af hans Aarsløn. Rentepengeskatten var paa $\frac{1}{4}$ af et Aars Rente af alle udlaante Kapitaler, efter at Gælden var fradraget; dog var visse offentlige Institutioners Kapitaler fritagne, ligeledes deres, som havde ydet eller skulde yde Kongen Tvangslaan. Huslejeskatten ramte kun Købstæderne. Denne Gang blev Præsterne ikke personlig fri for Kopskatten, uagtet de som forhen skulde indsende Mandtal for deres Sogne.¹⁾

Som omtalt skulde Præsterne i Henhold til Ildsted- og Kvægskatten af 1677 svare 4 Mk. af hvert Ildsted og 3 Mk. af en Hest eller Hoppe over 2 Aar gammel samt $1\frac{1}{2}$ Mk. af en Ko og 2 Mk. af en Okse. Ved Opgivelsen til denne Skat fandtes der hos 18 Landsbypræster i Skivehus Amt 80 Ildsteder, 69 Heste og Hopper og 72 Stk. Kvæg eller i Gennemsnit lidt over 4 Ildsteder, henved 4 Heste og 4 Stk. Kvæg. Samtidig var der i Hald Amt hos 26 Præster 110 Ildsteder, 109 Heste og 106 Stk. Kvæg eller i Gennemsnit lidt over 4 Ildsteder, lidt over 4 Heste og lidt over 4 Stk. Kvæg, i begge Amter tilsammen 190 Ildsteder, 178 Heste og 178 Stk. Kvæg eller i Gennemsnit lidt over 4 af hver Slags. I en Landsbypræstegaard i nævnte Amter var der altsaa under den skaanske Krig normalt 4 Ildsteder, 4 Heste og 4 Stk. Kvæg.²⁾

¹⁾ c. l. 1699—1710 S. 39 ff.

²⁾ G. K. & S. Rgsk. 1661—80 IV. Vib. St. 7 Ildsted- og Kvægskat 1677 $\frac{11}{8}$.
Se Tabel VI.

Hvad Besætningen af Heste og Køer angaar, maa der for de sidstnævntes Vedkommende være sket en ikke ringe Nedgang siden 1661, hvor Normaltallet for Heste var 5 og for Hornkvæg 12 Stk. For Hestenes Vedkommende har der næppe fundet nogen Nedgang Sted, da der i 1661 ikke var angivet nogen Aldersgrænse, men for Hornkvægets Vedkommende er den meget sandsynlig, da Grupperne Ungnød og Kvier næppe kan udfylde de resterende 8 Stk., som er Forskellen mellem 1661 og 1677. Aarsagen til Nedgangen var sikkert Lungesygge, som grasserede i Besætningerne.

Gaar vi fra 1677 10 Aar frem i Tiden til Kop- og Kvægskatten af 5. Februar 1687, frembyder denne for Besætningernes Vedkommende følgende Tal: Hos de 18 Landsbypræster i Skivehus Amt var der 55 Heste, 81 Stk. Kvæg, 87 Faar og Lam og 29 Svin eller i Gennemsnit 3 Heste, 4—5 Stk. Kvæg, 5 Faar og Lam og henved 2 Svin, og hos 24 Præster i Hald Amt 71 Heste, 91 Stk. Kvæg, 164 Faar og Lam og 36 Svin eller i Gennemsnit 3 Heste, 4 Stk. Kvæg, 6—7 Faar og Lam og 1—2 Svin. I begge Amter fandtes tilsammen 126 Heste, 172 Stk. Kvæg, 251 Faar og Lam og 65 Svin eller i Gennemsnit 3 Heste, lidt over 4 Stk. Kvæg, 6 Faar og Lam og 1—2 Svin. I 1677 kunde der være Tvivl om Udviklingen i Forhold til 1661, men her i 1687 er desværre Forholdet klart som Dagen, eftersom der under Rubriken Kvæg ligesom i 1661 er medtaget foruden Køer Okser og Ungnød. Resultatet er altsaa dette, at til 5 Heste i 1661 svarer i 1677 4 Heste og i 1687 3 Heste, til 12 Stk. Kvæg i 1661, 4 Køer eller Okser i 1677 og 4 Stk. Kvæg i 1687, til 14 Faar og 8 Lam i 1661 svarer 6 Faar og Lam i 1687 og til 5 Svin i 1661 1—2 Svin i 1687.

Nedgangen i Præstegaardsbesætningernes Størrelse er utvivlsom, egentlig frygtelig, da 1661 ikke kan være et Normalaar, eftersom det følger lige efter Krige, hvor Fjenden og Forbundsfæller havde kappedes om at udtynde Besætningerne. Smitsom Sygdom og den lange Række Kvægskatter virkede aabenbart fordærveligt paa dem. Noget lignende maa have gjort sig gældende paa Bøndergaardene, men for disse er Optagelsen af en Statistik meget vanskelig.

Som omtalt var Skatten af 1687 tillige en Kopskat. Som saadan giver den følgende Oplysninger:

Af Skivehus Amts 18 Landsbypræster var 15 gifte, men kun een Præst af de 18 havde en Søn paa over 12 Aar og kun 2 havde en Datter. De holdt 22 Karle og Dreng og 18 Piger, saa at der var lidt mere end een Karl i hver Præstegaard, men kun een Pige. I Hald Amt var af de 24 Præster kun 18 gifte, kun 2 af dem havde en Søn og kun een en Datter paa over 12 Aar. De holdt 26 Karle og Dreng og 23 Piger. Gennemsnitstallene for begge Amter var altsaa: 33 gifte Præster af 42, kun 3 af disse 42 havde en Søn og en Datter paa over 12 Aar, enkelte af dem holdt 2 Karle, idet der var 48 Karle paa de 42 Præster, men gennemsnitlig holdt de kun een Pige, idet Tallet var 41 paa 42.¹⁾

Ogsaa paa Familie- og Tyendeforholdet giver Nedgangen sig tydelig til Kende. 1672 var af 45 Præster 42 gifte, 6 af disse 45 Præster havde en Søn og 9 en Datter paa over 15 Aar, og de 45 Præster havde Raad til at holde 67 Karle og Dreng og 50 Piger.

Undersøger vi med det samme for Øje Kopskatten af 23. Novbr. 1699, er Familieforholdet ikke anderledes

¹⁾ Hald og Skivehus Amters Ekstraskattergsk. 1687—89, Kop- og Kvægskattergsk. 1687. Se Tabel VII.

end i 1687, uagtet der ingen Kopskatte har været i Aarene 1693—98, altsaa i 6 Aar i Træk.

Af 18 Præster i Skivehus Amt var dengang 13 gifte, men ingen havde Sønner eller Døtre over 15 Aar; de holdt 17 Karle og Dreng og lige saa mange Piger. I Hald Amt var af 26 Præster de 22 gifte og en af dem havde en Søn over 15 Aar, men ingen havde Døtre; der var 24 Karle og Dreng og 26 Piger. Af begge Amters 44 Præster var altsaa 35 gifte, en af dem havde en Søn over 15 Aar, og de holdt 41 Karle og 43 Piger. Børneantallet og Folkeholdet var altsaa endnu ringere end i 1687.

Med denne sidste Skat var som omtalt forbundet en Rentepengeskate, men af de 44 Præster var der kun een, som havde Penge paa Rente, nemlig 100 Rdl., og dette Fænomen var Hr. Thomas Andersen Braad til Nautrup, Sæby og Vile i Harre Herred, Skivehus Amt. 3 Præster i samme Amt og 2 i Hald Amt havde Børnepenge at bestyre, tilsammen 622 Rdl. 84¹/₂ Sk.¹⁾

Af de Kop- og Ildstedskatte, der fulgte ustandselig efter hinanden i Aarene 1688—1692, har jeg behandlet den første for Ildstedernes Skyld, idet man maa antage, at de ved denne Skat, som var den første Ildstedskate siden 1677, er opgivne nogenlunde korrekt, hvad der ingenlunde var Tilfældet ved de følgende. Det hørte til Dagens Orden, at Præsterne opgav for faa Ildsteder, og andre Godtfolk fulgte dem paa denne Vej.²⁾ Enkelte Præster undlod endogsaa at opgive deres Hustruer, og ikke sjældent blev der angivet et for ringe Antal Tjenestefolk.³⁾ Det gik saa vidt med forkerte Mandtal, at Rentekammeret den 26. Novbr. 1692

¹⁾ c. l. 1699—1700 Kopskatsrgsk. 1699. Se Tabel VIII.

²⁾ Ant. Post 2 til Kop- og Ildstedskate 1689 ⁵/₂. Mandtallet ikke til Stede.

³⁾ Se f. Eks. Ant. Post 7 til s. Skate 1689 ⁵/₂ og Post 3 til s. Skate af s. A. ²/₇.

beordrede Superintendenterne i Aalborg og Viborg Stifter Henrik Bornemann og Søren Glud til at tilholde Præsterne at indgive mere rigtige Mandtal end hidtil, saafremt de ikke vilde anses (o: straffes) efter Forordningen.¹⁾

Ved Kop- og Ildstedskatten af 3. Januar 1688 var af 18 Præster i Skivehus Amt ligesom i 1687 de 15 gifte, men der blev angivet 2 Sønner mod 1 i 1687 og 3 Døtre mod forhen 2; der holdtes 23 Karle mod forhen 22, men kun 17 Piger mod forhen 18. Ildstedernes Antal var 40, altsaa lidt over 2 for hver Præstegaard; i 1677 var det 77 eller lidt over 4. I Hald Amt var af 25 Præster de 19 gifte — i 1687 af 24 Præster de 18; der var angivet 1 Søn og 2 Døtre — 1687: 2 Sønner og 1 Datter, og der holdtes 27 Karle og 25 Piger — 1687: 26 og 23. Ildstedernes Antal var 64 eller mellem 2 og 3 paa hver Præstegaard, medens der i 1677 var 110 eller over 4 paa hvert Sted. I begge Amter var af 43 Præster de 34 gifte, og de havde tilsammen 3 Sønner og 5 Døtre paa over 12 Aar. Der holdtes 50 Karle og 42 Piger, og Ildstedernes Antal var 104 mod 187 i 1677.²⁾

Nedgangen i Antallet af Ildsteder vilde betegne en saadan Sænkning i Kultur og Velstand, at vi næppe tør tro paa den; men den kan dog være rigtig. I hvert Tilfælde syntes Datidens Præster og de med dem lige-stillede Herregaardsforpagtere og kun lidt bedre stillede Herremænd, at Antallet af Ildsteder var for højt, og det er ikke for meget at sige, at de i de følgende Aar kappedes om at reducere det. Kun for faa lykkedes det at gennemføre det ved under et eller andet

¹⁾ Aalb. og Vib. Stifters Missive Bog Litr. F. Bl. 1607.

²⁾ Hald og Skivehus Amters Ekstraskattergsk. 1687—89, Kop- og Ildstedskattergsk. 1688. Se Tabel IX.

Paaskud at rive Ildstedet ned, men Flertallet blev af Revisionen tvunget til at betale for samme Antal Ildsteder som i 1688 opgivet.

For at se Virkningen af den sammenhængende Række Kop- og Ildstedskatter 1688—92 har jeg tillige behandlet Skatten af 1692. Af 18 Præster i Skivehus Amt var 16 gifte, altsaa een mere end i 1688; af disse 18 Præster havde kun een opgivet en Datter, men han var vistnok ogsaa sindssyg, havde i hvert Tilfælde været det; 1688 var der dog opgivet 2 Sønner og 3 Døtre; men Skatten for et Barn var 1692 dobbelt saa høj som i 1688. Der holdtes 19 Karle og 18 Piger, 1688 henholdsvis 23 og 17, og der var 35 Ildsteder mod 40 i 1688. I Hald Amt var af 26 Præster de 21 gifte, men ingen havde Børn i den skattepligtige Alder, medens der i 1688 var 3; der holdtes 25 Karle og 27 Piger, i 1688: 27 og 25, men der var kun 52 Ildsteder mod 1688: 64. I begge Amter tilsammen var der altsaa 37 gifte Præster, men kun eet Barn i den skattepligtige Alder, 44 Tjenestekarle og 45 Piger samt 87 Ildsteder. Disse sidstes Antal var i 1688: 104, saa Nedgangen paa dette Omraade er betydelig.¹⁾

Lad os da se paa, hvad disse Kop-, Kvæg- og Ildstedskatter kostede en Landsbypræst i nævnte Amter. For sin egen Person skulde Præsterne fra 1678 til 1691 i de Aar, hvori der var Kopskatter, svare 3 Rdl., men han blev fri, fordi han forfattede Mandtallet. Ved Kopskatterne af 1692 og 1699 skulde han svare 4 Rdl. og var ikke fri efter Forordningens Lydende, men alle tilholdt sig 1692 Frihed uden Indsigelse. Sig selv kunde Præsten ikke ret vel udelade af Mandtallet, skønt en enkelt fattig Stympet slog om sig

¹⁾ c. l. 1691—92, Kop- og Ildstedskattergsk. 1692. Se Tabel X.

med saa mange Ord om sin Elendighed, at han intet-somhelst fik opført af det, han skulde. Som Blæk-sprutten omgav han sig med en Sky af Blæk, men Revisionens skarpe Øje lod sig ikke skuffe. Han burde svare baade af Hustru og Børn, hvoraf han havde en 8—9 Stykker, men han nævnede ikke noget om, hvor gamle de var.¹⁾ Af Hustruen skulde der ligeledes betales 3 Rdl., ved de 2 sidstnævnte Skatter 4 Rdl., og enkelte Præster kunde derfor ikke modstaa Fristelsen til at undlade at opgive Hustruen, men det blev altid paatalt af Revisionen, og der maatte betales. Hvert Barn over 12 Aar kostede 1 Rdl., naar der blev udskrevet en hel Kopskat. Der var i Forordningerne ingen Aldersgrænse sat uden for Børn af Kapellaner og Bønder, der skulde være over 10 Aar, — 1692: Bønderbørn over 12 Aar — for at der skulde betales Skat af dem; men Grænsen har vist som ved Konsumtionen været 12 Aar. Ved Kopskatten af 1692 skulde der endogsaa gives 2 Rdl. af hvert Barn. I 1699 maatte man derimod atter nøjes med 1 Rdl.; men ingensinde var der saa faa Børn i den skattepligtige Alder som det Aar. Med Hensyn til Børnene lukkede Revisionen Øjnene og havde altid gjort det, og jeg har aldrig truffet en Antegnelse vedrørende disse for Landsbypræsters Vedkommende; først naar man kom højere op i Rangklasserne, begyndte Revisionen at interessere sig for Børnene, og der maatte betales af dem alle indtil et Antal af 3, efter Frdn. 1685 endogsaa af 3, enten man havde dem eller ikke. Det maa siges, at Revisionen gjorde klogt i ikke at tage det for nøje med Børnene hos Præster og deres ligestillede, thi ellers vilde de være blevet fuldstændig ruinerede, ikke saa meget af

¹⁾ Kapellanen i Hvam Peder Hansen Segedorph, Kop- og Kvægskat 1787
^{2/3} Mandt. Bl. 109.

Kopskatterne som af Konsumtionen, der kom igen Aar ud og Aar ind og jo ogsaa var en Kopskat.

Børnene slap Præsterne altsaa let over, men ikke saaledes med Tjenestefolkene. Af dem skulde de baade svare Konsumtion og Kopskat samt endda udrede deres Folkeskat, saa fik de selv se, hvorledes de kunde komme ud af at indeholde den i Folkenes Løn; det gik næppe altid saa let. I Kopskat skulde der udredes af hver Tjener af begge Køn 1 Rdl. En Præst med Hustru, Karl og Pige svarede altsaa i Kopskat 5 Rdl. Havde han en Søn eller Datter over 12 Aar, steg Summen til 6 Rdl. Samtidig skulde han i Konsumtion udrede af Hustru, Karl og Pige samt Heste 5 Rdl., hvortil kom en Folkeskat paa 5 Mk. Et Barn paa 12 Aar forhøjede den aarlige Konsumtion med 8 Mk. Derfor var ogsaa de 42 Hustruer, 6 Sønner, 9 Døtre, 67 Karle og 50 Piger i 1672 bleven reducerede til 34 Hustruer, 3 Sønner, 5 Døtre, 5 Karle og 42 Piger i 1688. Foruden Kopskatten var Ildstedskatten kommen til, der 1688 af 104 Ildsteder udgjorde c. 69 Rdl., en Udgift, som kom igen hvert Aar til 1692. Intet Under, at de haardt trængte Præster, Forpagtere og Herremænd søgte at begrænse Ildstedernes Antal. Der var saa sandt nok at betale af i Forvejen.

Folkeskatten har jeg set bort fra, da den skulde udredes af Folkene selv, men Præsterne skulde dog lægge ud og staa inde for den, og det kunde være besværligt nok, naar man ingen rede Penge havde, thi den største Del af Folkelønnen blev vistnok erlagt i Naturalier, hvorimod Skatten skulde betales i Kongens Mønt. I 1672 udgjorde den for en Karl $\frac{1}{2}$ Rdl. og en Pige 2 Mk., altsaa af 67 Karle og 50 Piger c. 67 Rdl. 1688 af 49 Karle og 42 Piger c. 50 Rdl. Staten lærte ved sine Skatter Folk at spare.

Efter dette Udblik over Landsbypræsterne som Helhed vil vi se, hvorledes et Par enkelte Præster klarede sig paa Livets af Skatter tornestrøede Vej.

I 1677 var Hr. Knud Nielsen Auning til Rødding, Løvel og Pederstrup den gæveste af de 2 Amters Præster, idet han opgav at have 6 Ildsteder, 6 Heste, 6 Køer og 4 Øksne, hvoraf han var opført til $8\frac{2}{3}$ Rdl. i Skat. Hans Nabopræst Peder Christensen Sinding til Vorde, Fiskbæk og Romlund havde endog opgivet 7 Ildsteder, men han havde kun 4 Heste og 4 Køer. Forskellen paa de to Præsters Velstand viser sig bedst ved Tvangslaanet af 12. Marts 1678, hvor Hr. Knud var ansat til 24 Rdl. og Hr. Peder til $13\frac{1}{2}$ Rdl. Hr. Peder var dog ikke helt ringe, om end han var under Middel, som var c. $16\frac{1}{2}$ Rdl. Knud Nielsens Efterfølger Hr. Jens Olufsen Viborg havde 1687 kun 2 Heste og 2 Køer og 1688—92 kun 2 Ildsteder, uden at Revisionen bestred Sandheden af hans Opgivelse. Derimod tvang den ham til at betale Skat af hans Tjenestefolk lige med en Sognepræst, idet han, da Indtægterne af Kaldet var henlagte til Sortebrødre Præstekald i Viborg, vilde nyde godt af sin Stilling som Kapellan med Hensyn til Skatten.¹⁾ Det var Synd for ham, da han var saa fattig som en Kirkerotte og kun blev ansat til $4\frac{1}{2}$ Rdl. i Fortifikationsskat 1691, medens Gennemsnittet for Amternes 44 Præster var 23 Rdl. Denne Skat var nemlig ligesom Tvangslaanet 1678 en Velstandsmaaler. Hans Kollega i Ulbjærg og Lynderup, Hr. Morten Mortensen, hvis Kalds Indtægter var henlagte til Vedligeholdelse af Bisperesidenten i Viborg, var heldigere, idet Revisionen ogsaa af ham forlangte, at han skulde betale af sine Tjeneste-

¹⁾ Kop- og Ildstedskat 1692 $\frac{1}{2}$ Mandt. Bl. 69 og Ant. Post Nr. 28.

folk som en Præst, da han brugte Præstegaardens Avling, men han holdt sig til Forordningens Ord og vilde ikke betale mere end en Kapellans Takst, hvormed man synes at have ladet sig nøje.¹⁾ Han var heller ingen Krøsus, da han slap med 3 Rdl. i Fortifikationsskat, og hans Besætning, der bestod af 2 Hopper, 2 Køer, 2 Ungnød og 6 Faar, var kun ringe.

Efter denne Afstikker vender vi igen tilbage til Ildstederne i 1677. Foruden de nævnte Præster i Rødding og Vorde havde endnu 6 Præster hver 6 Ildsteder. I en velforsynet Præstegaard var der foruden Bagerovn og Bryggerkedel aabne Skorstene i Stegers og andre Rum, men som Regel kun en Kakkelovn. Da Skatterne blev haarde angav man vel kun Ildstederne efter Skorstene, thi hvorledes skulde man ellers faa saa faa Ildsteder. Dog ogsaa i 1677 var der Præstegaarde med kun 2 Ildsteder, nemlig i Vindum hos Hr. Christopher Jespersen Bruun og i Øster Velling hos Hr. Jens Christensen Thorup. De to Herrer med de faa Ildsteder var vistnok fattige. Hr. Christopher er udeladt af Fortegnelsen over Forstrækningen, og Hr. Jens er kun sat til 6 Rdl. Den første havde 2 Heste og 2 Køer, men den sidste 4 Heste og 4 Køer. I Krigsstyr 1678 og 1679 blev disse 2 Præster kun ansatte til henholdsvis 4 Mk. og $2\frac{2}{3}$ Rdl., saa det var kun smaat bevendt med dem. Hr. Jens var den eneste Præst i Hald og Skivehus Amter, som levede hele det her behandlede Tidsrum i sit Kald. Fra 1686 havde han som Medhjælper Kapellanen Peder Sørensen Vinding, der ægtede han Datter. 1692 underskriver han sig som octogenarius. Uagtet man skulde tro, at der var Fattigdom til Huse hos ham

¹⁾ Sa. Skat 1690 $28\frac{1}{2}$ Ant. Post 20 og 1692 $16\frac{1}{2}$ Mandt. Bl. 42 og Ant. Post 21. Mandt. mangler 1690.

og hans Svigersøn, blev de alligevel tilsammen ansatte til 36 Rdl. i Fortifikationsskat 1691, altsaa langt over Middeltallet, der som omtalt var 23 Rdl. I de 36 Rdl. blev afkortet de 6 Rdl., som Jens Thorup 1678 havde laant Kongen. I Mandtallet til Kop- og Ildstedskatten af 9. Juli 1689 skildres Tilstanden i hans Sogne som sørgelig: »Paa dette Gods i disse Sogner er en Haab af Folkene næst forgangne Aar af Blodsot hendøde. Fæet og Kvæg ere og af Longsoet hendød, hvorefter Folkene ere faa og fattige.« Da Kapellanen brugte Præstegaardens Avl og Bygning, medens den gamle Sognepræst havde Værelse og Op- hold hos ham, vilde Revisionen ved Kop- og Ildstedskatten af 15. Februar 1690 have Kapellanens Tjenestefolks Kopskat beregnet som hos en Sognepræst og ankede tillige over, at Kapellanen havde udeladt sin Hustru. Denne maatte betale saavel den højere Takst for Tyendet som Kopskat af Hustruen, eftersom han ikke kunde fragaa, at han var gift. Ved Kopskatten af 23. Novbr. 1699 levede Jens Thorup endnu, men han havde ingen Penge paa Rente. Han døde kort efter inden Aarets Udgang. I hvert Fald fra 1692 havde Jens Thorup og Svigersøn svaret deres Skatter under Friisenvold, som hørte til Grev Conrad Reventlows jydsk Allodialgods.¹⁾

Den beklageligste af alle de 2 Amters Præster var Kapellanen i Hvam Peder Hansen Segedorph. Han er paa Grund af sin Fattigdom ofte ikke medtaget i den anførte Statistik over Præsterne og deres Skatter, men fortjener en særlig Omtale paa Grund af sin Armod. Han sad i Hvam siden 1673 paa en lille Præstegaard, som omtalt den mindste af dem alle, med sin

¹⁾ Kop- og Ildstedskat 1689 $\frac{9}{7}$ og 1690 $\frac{15}{2}$, Mandt. Bl. 31 f. og 10; jfr. Ant. Post 10 til 1689 $\frac{9}{7}$, 8 1690 $\frac{15}{2}$ og 2 og 7 1690 $\frac{28}{6}$.

Hustru Karen Aagaard. Hans Krigsstyr 1676 var kun paa 4 Rdl. 36 Sk.; han ydede ingen Forstrækning 1678 og blev sat til 3 Rdl. i Fortifikationsskat 1691, saa han hørte til de fattigste. Vi træffer ham ikke i Mandtallet over Ildsted- og Kvægskatten 1677. Ved Kop- og Kvægskatten af 1687 opgav han som ovenfor berørt intet, men skrev: »Mit Huses Tilstand er ganske slet, og formedelst Misvæksten forleden Sommer nødes jeg nu til mine smaa uopfødte Børn at købe alt det Korn, som baade skal [saas] og fortæres, og saa sandt hjælpe mig Gud, jeg haver ikke 1 Skilling at betale med. Helligste Gud, hjælp alle nødlidende, jeg kan ikke formaa at koste og lønne Folk, maa derfor selv søge til Arbejden.« Revisionen kunde selvfølgelig ikke lade dette passere og skrev i sin Antegnelse: »Præstens Familie er udeladt, bør tilsvares.« I den Anledning rykkede Amtsforvalter Jacob Brockman i Marken og erklærede: »Denne Kapellan er meget fattig og saa forarmet, at der er intet hos ham at erlange, er snart ikke af bedre Tilstand end en fattig Gadehusmand. Han haver 8 à 10 smaa Børn. Naar han og Hustruen har været fri for Svaghed, haver Børnene taget derimod (d: været syge) nu paa nogle Aars Tid, saa dersom den høje Øvrighed kendte hans Vilkaar, tror jeg virkelig, han naadigst blev forskaaet.« Næste Aar opgav Peder Segedorph sin Hustru, Karl og Pige samt et Ildsted, men beklagede sig derhos ynkelig over sin fattige Tilstand. Hele hans Indkomst var kun 10 eller 10½ Td. Korn aarlig. 1689 udstødte han en lignende Jeremiade, men 1690 var det rent galt: »Nu er Indkommen saa slet, at jeg lidet kan nyde til Legemens tarvelig Ophold og ganske intet til at klæde Legemet med,« udtalte han bl. a. og anraabte sin naadigste Arveherre om Barmhjertighed. Hverken dengang eller

1692 var hans eller Degnens Familier og Ildsteder opførte i Mandtallet, og paa Revisionens Forespørgsel svarede Amtsforvalteren: »Af Præsten har ingen Underretning været at erlange enten om sig selv eller Degnen. Hans Tilstand er, som alle Mennesker i Egnen vel ved, saa elendig, at det var større Almisser at give ham noget end at begære noget af ham.« Der var intet at stille op. Endnu 1696 var Revisionen ude efter Staklen og vilde have Konsumtion af ham og hans Hustru, men der blev svaret, at han havde hverken Tjenestefolk eller Stald, men levede og døde i Armod, efter Stiftamtmandens Attest.¹⁾

Foruden Kopskatte og Konsumtionen, som ogsaa var en Kopskat, blev der udskrevet adskillige Krigsskatter. Saadanne faldt i Aarene 1676—79 under Navn af Krigsstyr, 1683 som Krigshjælp, 1688 som Defensionsstyr og 1691 som Fortifikationsskat. Disse Skatter er højst interessante, da de i langt højere Grad end Konsumtionen og Kopskatte giver et Billede af Skatteyderens formentlige Formuestilstand, i hvert Tilfælde som den frembød sig for hans Kaldsfæller og Autoriteterne.

Den første Krigsstyr, som blev udskrevet den 27. Januar 1676, var allerede forberedt gennem Forhandlinger i Statskollegiet flere Aar i Forvejen, da man forudsaa vor Deltagelse i den store Krig mellem Frankrig og Nederlandene samt disses allierede. Den var grundlagt paa Familierne, som blev fordelt paa 10 Klasser efter Indtægt og Formue, og hvert Familie-

¹⁾ Kons. og Folkeskat 1673, 74 og 75 Mandt. Bl. 31, 29 og 29; do. 1681 Mandt. Bl. 31; jfr. Ant. Post 35; do. 1696 Ant. Post 29, som henviser til Ant. Post 5 til Kons. 1700. Kop- og Kvægskat 1687 $\frac{5}{2}$ Mandt. Bl. 109 Erklæring af Peder Hansen 1687 $\frac{19}{4}$; jfr. Ant. Post 13; Kop- og Ildstedskat 1688 $\frac{3}{4}$ Mandt. Bl. 78, 1689 $\frac{2}{7}$ Bl. 62, 1690 $\frac{15}{2}$ Bl. 63 og 1692 $\frac{10}{2}$ Bl. 62; jfr. Ant. Post 25.

overhoved skulde svare et vist Beløb i Skat efter den Klasse, hvori han var anbragt.¹⁾ Udenfor disse 10 Klasser, der omfattede alle, som svarede Konsumtion, 3: alle undtagen Fæstebønderne, stod 2 Klasser bestaaende af de fornemste og rigeste Mænd i Landet, saa at der egentlig var 12 Klasser. I første Klasse, der skulde svare den uhyre Sum af 730 Rdl., stod Mænd som Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve, Felt-herre Hans Schack, Rigskansler Griffenfeld, ialt 70 Personer, i anden Klasse, der skulde udrede 365 Rdl., var anbragt f. Eks. Admiral Niels Juel og af kendte Folk i Viborg Amt Landsdommer Peder Lerche, der siden købte Bonderup, som han fik Lov til at kalde Lerchenfeldt. Denne Klasse talte 100 Personer. Alle disse fornemme og rige Personer var bleven takserede fra København.²⁾ Men for de 10 følgende Klassers Vedkommende skete Takseringen ved stedlige Autoriteter i hvert Stift for sig, i Købstæderne af hvert Steds Borgemestre med den bedste Raadmand og fornemste Borger i Overværelse af Stiftamtmanden og Biskoppen og med deres Billigelse og paa Landet af Stiftamtmanden, Stedets Amtmand, en Adelsmand, Biskoppen og Herredsprovsten.³⁾

I Viborg Stift var der saaledes i de 10 Klasser af almindelige Borgere optaget 2793 Familier. Ethvert Familieoverhoved i den første af disse Klasser skulde svare 243 Rdl. 2 Mk., i anden Klasse 182½ Rdl., i tredie 121 Rdl. 4 Mk., i fjerde 91 Rdl. og i femte 61 Rdl. I denne sidste træffer vi den mest velhavende af vore Landsbypræster i Hald og Skivehus Amt,

¹⁾ R. E. 1676 27/1 Nr. 1001—1005; jfr. Bidrag til Dansk Statshusholdnings Historie I, 352 f. og II, 603 f.

²⁾ R. E. Nr. 1002.

³⁾ Protokol over kgl. Mandater og Skattebreve 1676 Bl. 1 f.

nemlig Hr. Bertram Hansen From til Selde og Aasted. 6. Klasse var paa $45\frac{3}{4}$ Rdl., og saa stort et Beløb var Hr. Daniel Jensen til Hjerck og Harre, Hr. Peder Tornsen Rye til Rødding og Krejbjærg, Hr. Isak Jensen til Hersum, Bjerregrav og Klejtrup, Hr. Anders Jensen Resen til Laastrup og Skals og Hr. Mads Pedersen Farstrup til Ulbjærg og Lynderup, altsaa 5 ialt ansatte til. Af Resten var 11 i 7. Klasse til en Skat af $30\frac{1}{2}$ Rdl., ligesaa mange i 8. Klasse, som svarede $15\frac{1}{4}$ Rdl., 6 i 9. Klasse til $11\frac{1}{2}$ Rdl. og 6 i 10. Klasse, hvis Skat var 7 Rdl. 60 Sk. Af disse 6 blev endda Hr. Alexander Jacobsen til Durup og Tøndering hjulpen af Hr. Morten Jensen Gedsted til Naustrup, Vile og Sæby; jeg antager, at hver af dem udredede Halvdelen, saa det var kun smaat med deres Velstand, og de hørte i Virkeligheden sammen med de 2 fattige Præstemænd Hr. Laurids Jensen (Osted) til Taarup og Kvols og Hr. Niels Michelsen Førckel til Dollerup, Finderup og Ravnstrup, som ikke en Gang kunde komme med i Klasserne, men blev satte til hver 3 Rdl. 78 Sk. Mærkeligt nok, er Hr. Knud Nielsen Auning til Rødding, Løvel og Pederstrup hverken at finde i Mandtallet eller i Antegnelserne. De 18 Præster i Skivehus Amt betalte 393 Rdl. 60 Sk. eller 21 Rdl. 83 Sk. i Gennemsnit, og de 26 anførte i Hald Amt 527 Rdl. 36 Sk. eller 20 Rdl. 27 Sk. i Gennemsnit. For begge Amter blev Krigsstyren 921 Rdl. eller 20 Rdl. 89 Sk. i Gennemsnit for hver af de 44 Præster. Middeltallet var altsaa 20 Rdl. 89 Sk., hvorfra følger, at de Præster, som naaede op i 7. Klasse og svarede $30\frac{1}{2}$ Rdl., maa henregnes til de mere velstaaende af Standen i Aaret 1676. Hvorvidt denne forholdsvis Velstand var holdbar, kan formentlig prø-

ves gennem de følgende Krigsskatter i 1677, 78 og 79 og Forstrækningen til Kongen 1678.¹⁾

Ved Udskrivningen af disse senere Krigsskatter skete der en Forandring i Taksationskommissionernes Sammensætning, hvorved Takseringen kom til at foregaa paa en mere betryggende Maade. Klassernes Antal udvidedes til 13, hvoraf Personerne i de tre første Klasser stadig blev ansatte af Regeringen i København, dog med den Forandring fra forrige Aars Krigsstyr, at Fortegnelsen over dem blev tilsendt Stiftsbefalingsmændene, som skulde indføre dem blandt de andre til Krigsstyr ansatte og fik Ret til, hvis nogen i Stiftet skulde forekomme dem at høre til en af disse Klasser, at indføre vedkommende. Skatten i første Klasse, der tidligere var 730 Rdl., blev nu ansat til 1095 Rdl., anden Klasse til 730 Rdl. og tredie Klasse til 365 Rdl. Derefter fulgte de næste 10 Klasser med samme Beløb som i 1676. Krigsskatten for 1677 blev udskrevet den 28. Decbr. 1676 og de for 1678 og 1679 den 15. Januar og 28. Oktbr. 1678 og den 7. Juni og den 20. August 1679, disse sidste hver Gang som en halv Krigsstyr.²⁾

Ansættelsen til disse følgende Skatter viste, at vore Præsters Velstand ikke kunde holde Stand. Den mest velstaaende af dem alle, Hr. Bertram i Selde, blev i 1677 kun ansat til 15 $\frac{1}{4}$ Rdl. og 1678 og 1679 hver Gang til 15 Rdl. 5 Mk. 8 Sk. Da hans Forstrækning 1678 imidlertid var 30 Rdl., et Beløb, som kun blev overgaaet af Hr. Axel Frandsen Bruun i Højslev, som blev sat til 33 $\frac{1}{3}$ Rdl.,

¹⁾ Hald og Skivehus Amters Ekstraskattergsk. 1674—77, Krigsstyrs Rgsk-1676. Se Tabel IV.

²⁾ R. E. 1076 ^{23/12} Nr. 1083—89, Kvartudg. af Frdn. 1670—83 S. 330 ff.; jfr. R. E. 1677 ^{8/1} Nr. 1090, ^{26/1} Nr. 8, ^{20/2} Nr. 13—16. Kvartudg. S. 387 f., 415 f., 432 f. og 438 ff.; jfr. Bidrag til Dansk Statshusholdnings Historie II, 604.

og naaedes af Hr. Daniel Jensen i Hjerck og Hr. Niels Andersen Lundsgaard i Ørslev Kloster, maa han stadig have været regnet for en af de mest velhavende blandt de to Amters Landsbypræster. Denne forholdsvis Velstand holdt sig, idet han 1683 tillige med Hr. Axel i Højslev var den eneste, som kom op paa 15 Rdl. i Krigshjælp. Som Regel holdt han 2 Karle og 2 Piger, hvad ogsaa Hr. Axel præsterede, men hvad der maa imponere mest, var, at han i 1681 havde Raad til at opgive en Datter, 1688 endogsaa 2 Børn, 1689 en Søn og 1690 atter 2 Børn til Kopskat. Paa det Omraade kunde Hr. Axel ikke følge ham. Begge døde inden Fortifikationsskatten, Hr. Bertram 1690 og Hr. Axel 1689. Men da Hr. Bertram var død, kunde man ikke faa Kopskat af hans Enke Inger Sidenborg for de 2 Børn, »ihvorvel ved Eksekution derom er gjort Ansøgning,« saa hans Velstand har alligevel ikke været grundmuret.¹⁾

Af de øvrige omtalte Velhavere i 1676, de 5 Herrer, som kom i 6. Klasse til 45³/₄ Rdl. hver, er Hr. Daniel Jensen i Hjerck allerede omtalt som ydende Kongen et Laan paa 30 Rdl. Han svarede i Krigsstyr 1677 13 Rdl. og 1678 og 1679 15 Rdl. aarlig. Hans Krigshjælp 1683 var 12 Rdl., hans Defensionsstyr 1688 6 Rdl. — det samme havde Hr. Bertram været sat til — og hans Fortifikationsskat 1691 46 Rdl., det højeste Beløb, nogen Landsbypræst i de 2 Amter blev ansat til. I dette Beløb fik han dog godtgjort 23 Rdl. af de 30 Rdl., han 1678 havde laant Kongen. Som Regel holdt han 2 Karle og 1 eller 2 Piger. I 1688 opgiver han en Datter, men ellers ingen Børn. Han døde 1695, og ved Konsumtionen og Folkeskatten 1696 op-

¹⁾ Ant. Post 33 til Kop- og Ildstedskat af 1690 ²⁸/₉.

føres hans Enke Malline Nielsdatter med en Datter Sophie samt 2 Karle og 2 Piger i første Halvaar, i andet havde hun kun een Karl og een Pige. Hun synes altsaa at have siddet i gode Kaar, i hvert Fald foreløbig.

Lidt mindre velhavende end Hr. Daniel var Hr. Peder Tornsen Rye til Rødding og Krejbjerg. Han gik i 1677 ned til $11\frac{3}{4}$ Rdl. i Krigsstyr og svarede i de to følgende Aar 13 Rdl. 8 Sk. aarlig; hans Forstrækning var ogsaa kun paa 20 Rdl., som han 1691 fik afkortet i sin Fortifikationsskat, der var paa 24 Rdl. Hans Krigshjælp 1683 var kun 4 Rdl., hvilket tyder paa, at det var gaaet noget tilbage for ham. Hans Folkehold, der i Halvfjerdsene og Firserne var paa 2 Karle og en Pige, blev i Halvfemserne indskrænket til een Karl og en Pige. Til Konsumtionen i Halvfjerdsene angav han en Datter; tillige havde han en Broder hos sig. Ved Kopskatten 1699 var hans Hustru Bente Nielsdatter Enke. Hun holdt Karl og Pige, medens den ny Præst Hans Lund ingen Folk havde. Penge paa Rente havde hun ikke.

I omtrent samme Kaar sad Hr. Isak Jensen til Hersum, Bjerregrav og Klejtrup, der i Krigsstyr 1677 blev ansat til $11\frac{3}{4}$ Rdl. og 1678 og 1679 til 12 Rdl. 8 Sk. aarlig. Hans Forstrækning 1678 var paa 20 Rdl., og hans Krigshjælp 1683 ansatte Generalkommissariatet, som kasserede den lokale Ligning, til 9 Rdl. Hans Efterfølger Jesper Jensen Rønneberg, der ægtede hans Enke Dorothea Andersdatter, fik 1691 i sin Fortifikationsskat, der var paa 21 Rdl., kortet Halvdelen af de 20 Rdl., hans Formand i Ægteskabet 1678 havde laant Kongen.

For Hr. Anders Jensen Resen til Laastrup og Skals var Ansættelsen til Krigsstyr i 1676, da han blev sat

til 45 $\frac{3}{4}$ Rdl., en kedelig Fejltagelse; thi 1677 var han nede paa 7 Rdl. 60 Sk., og i hvert af de følgende Aar svarede han 8 Rdl. 28 Sk. Hans Forstrækning 1678 beløb sig kun til 16 Rdl. 1672 havde han opgivet 2 Døtre til Konsumtion, men nøjedes med een i de følgende Aar. Han holdt 2 Karle og en Pige. Siden 1674 havde han haft sin Svigersøn Christen Andersen Resen som sin Kapellan. Denne boede paa en Bondegård i Laastrup, som han havde fæstet, og vilde derfor med Hensyn til personelle Skatter betragtes som en Bonde, eftersom han ellers kontribuerede som en Bonde, »saa jeg fattig Mand dér satte det til, som jeg tilforn udi mange Aar havde tjent med fornemme Folks Børn at informere.«¹⁾ Saaledes var det at være Bonde dengang; man satte endog sine Sparepenge til.

Den sidste af de 5 velstaaende Præster Hr. Mads Pedersen Farstrup til Ulbjærg og Lynderup er paa Grund af sin Dagbog kendt nok. Han maatte i 1677, 78 og 79 udrede hvert Aar 15 $\frac{1}{4}$ Rdl. i Krigsstyr. Hans Forstrækning til Kongen 1678 var paa 24 Rdl. Da han desuden i det Aar svarede 12 $\frac{1}{4}$ Rdl. i Kop- og Kvægskat og ydede 5 Rdl. til en Artillerihest, hvortil han næste Aar betalte det samme, var han bleven saa skatteetræt, at han, da han naaede til den anden halve Krigsstyr 1678, undlod at betale. Skatten blev derpaa inddrevet ved militær Eksekution, som kostede ham 3 Rdl. ekstra, foruden hvad der ellers medgik til Besisning og Øl til Krigsmændene.²⁾ Han burde hellere have skrabet Kistebunden straks, og siden lod han det heller ikke mere komme saa vidt. Hr. Mads Pedersens sidste Skat var Krigshjælpen af 1683, som han selv med Forhøjelse opgiver til 9 $\frac{2}{3}$ Rdl., medens

¹⁾ Ant. til Kop- og Kvægskat 1678 Bil. Nr. 11 Erklæring 1685 16/e.

²⁾ Om hans Skatter, se Dagbogen S. 27 ff., om Eksekutionen c. l. S. 39.

Regnskabet udviser, at han skulde svare 12 Rdl., efter at Generalkommissariatet havde forhøjet hans Ansættelse, der oprindelig var 8 Rdl. Samtidig med at han udredede alle disse Skatter, havde han dog Raad til ved Lejlighed at give Gaver og hjælpe andre. Hans Udgifter dertil var fra 1674—83 c. 31 Rdl. Han døde 1684 og efterfulgtes af Christopher Mogensen Sundstrup, der kun levede til 1686, hvorefter Indtægterne af Kaldet blev lagte til Bispeembedet i Viborg, og den næste Præst var Biskoppens Kapellan Morten Mortensen, som vi har omtalt i Anledning af Kop- og Ildstedskatterne.

Af de Præster, som 1676 svarede $30\frac{1}{2}$ Rdl. i Krigsstyr, er Niels Simonsen Alrøe i Hem allerede omtalt gentagne Gange. Hans Krigsskat gik i 1677 ned til 10 Rdl. og de to følgende Aar til 11 Rdl. aarlig. Hans Laan til Kongen 1678 var paa 20 Rdl., hans Krigshjælp 1683 paa 12 Rdl., hvorimod han nøjedes med 4 Rdl. i Defensionsstyr 1688. Hans Fortifikationsskat 1691 kostede ham 24 Rdl., hvori han fik godtgjort 12 Rdl. af det omtalte Laan paa 20 Rdl. Ved Kop- og Kvægskatten 1687 opgav han en Søn og ved Konsumtionen 1696 en Datter. Han formodes efter alt at dømme at have været ret velstaaende.

Blandt Præsterne til $30\frac{1}{2}$ Rdl. i Krigsstyr var ogsaa Hr. Stygge Mogensen til Simested, Hvam og Hvilsum. Næste Aar gik han ned til 4 Rdl., og 1678 og 1679 betalte han $4\frac{1}{2}$ Rdl. aarlig, saa i de Aar var det skralt med hans Velstand. Hans Forstrækning 1678 blev ansat til 14 Rdl., og 1680 kunde han betale 24 Rdl. i Prinsessestyr, saa han var alligevel ikke helt fattig. Dette viste ogsaa hans Krigshjælp 1683, som af de lokale Autoriteter var sat til 6 Rdl., men af Generalkommissariatet blev forhøjet til 9 Rdl. I Fortifikations-

skat blev han ansat til 32 Rdl., hvori han fik godtgjort Laanet af 1678 paa 14 Rdl. Han holdt Karl og Pige, undertiden 2 Karle, men hvad mere mærkeligt var, 1687 opgav han 2 Børn til Kopskat og 1688 3 Ildsteder, som han i de følgende Aar ikke gjorde noget Forsøg paa at indskrænke. Derimod anmeldte han kun eet Barn, en Datter, som 1692 var borte. 1699 opgav han en Søn til Kopskat, 2 Karle og en Pige, men han havde ingen Penge paa Rente.

Til de tilsyneladende mindre velstaaende Præster, men som alligevel sad godt i det, hørte Hr. Peder Bering til Kobberup og Feldingbjærg. Han blev kun ansat til 15 $\frac{1}{4}$ Rdl. i Krigsstyr 1676, 7 Rdl. 60 Sk. i 1677 og 8 Rdl. 28 Sk. aarlig i 1678 og 1679, men hans Forstrækning 1678 var paa 24 Rdl. og hans Prinsessestyr 1680 paa henved 20 Rdl. Hans Krigshjælp 1683 blev af Generalkommissariatet forhøjet til 9 Rdl., og i 1691 blev han sat til 40 Rdl. i Fortifikationsskat, hvori han fik godtgjort 20 Rdl. af Forstrækningen fra 1678.

Hvorledes en enkelt Skat som Krigsstyren 1676 kunde medtage Folk økonomisk, ser vi bedst ved at foretage en Helhedssammenligning mellem Ansættelserne til denne og til den af 1677. Krigsstyren af 1676 for 44 Landsbypræster i begge Amter var ansat til 921 Rdl. eller til 20 Rdl. 89 Sk. for hver i Gennemsnit, den for 1677 var kun ansat til 254 Rdl. 72 Sk. eller 5 Rdl. 76 Sk. i Gennemsnit for hver. I Skivehus Amt skulde Skatten af 1676 indbringe af 18 Præster 393 Rdl. 60 Sk. eller i Gennemsnit 21 Rdl. 83 Sk. af hver, den af 1677 122 Rdl. 48 Sk. eller 6 Rdl. 77 Sk. af hver, i Hald Amt den af 1676 af 26 Præster 527 Rdl. 36 Sk. eller 20 Rdl. 27 Sk. af hver, den af 1677 132 Rdl. 24 Sk. eller 5 Rdl. 8 Sk. af hver. Af Gennem-

snitstallene vil kunne ses, at Nedgangen var forholdsvis ens i begge Amter.¹⁾

De halve Krigsskatter, som blev udskrevne to Gange hvert Aar i 1678 og 1679, var ansatte paa samme Grundlag som den for 1677, men maa have indbragt noget mere, da de gennemgaaende indkrævedes med lidt højere Beløb end i 1677. De allerede omtalte Summer for enkelte Præster vil have vist det, men nogen Opgørelse har jeg ikke foretaget, da Beløbene ligger saa nær op ad dem for 1677.²⁾

Under Omtalen af Krigsskatterne er Tvangslaanet eller Forstrækningen af 1678, som det hed, ofte berørt. Da Ansættelsen til dette giver os et godt Billede af Laangivernes Formuesforhold, vil det være rimeligt at omtale det lidt nærmere. Efter at Regeringen for-gæves havde søgt at faa et udenlandsk Laan, udskrev den et indenlandsk Tvangslaan hos alle Stænder, særlig mod Pant i Jordegods, og selvfølgelig ogsaa hos Gejstligheden. Det skete paa den Maade, at man paa-lagde hvert Stifts Gejstlighed at skaffe en vis Sum, Viborg Stift saaledes 8000 Rdl., det mindste Beløb, noget Stift skulde skaffe. Brevet om Laanet udgik til Biskopperne den 13. Marts 1678, og til den 11. April indstævnede Biskop Glud sit Stifts Præster at møde i Viborg for at angive, hvad enhver kunde yde. Laanet blev lovet tilbagebetalt efter Krigen og skulde imidlertid forrentes med 6 pCt.³⁾

Forstrækningen indbragte af 18 Landsbypræster i Skivehus Amt 278 Rdl. eller i Gennemsnit 15 Rdl. 43 Sk. af hver, i Hald Amt af 22 Præster 379 Rdl. 64 Sk.

¹⁾ Hald og Skivehus Amters Ekstraskattergsk. 1674—77, Krigsstyrsgsk. 1677. Se Tavle IV.

²⁾ c. l. 1676—79, Krigsstyrsgsk. 1678 og 1679.

³⁾ R. E. 1678 ¹³/₈ Nr. 101; jfr. Farstrup og Axelsens Dagbog S. 35. Om Laanet, se Bidrag til Dansk Statshusholdnings Hist. II, 817 f.

eller 17 Rdl. 25 Sk. af hver gennemsnitlig, og i begge Amter altsaa af 40 Præster 657 Rdl. 64 Sk. eller 16 Rdl. 42 Sk. i Gennemsnit af hver Præst.¹⁾

Det første, der forbavser os, er, at Præsterne i Skivehus Amt viser sig mindre velhavende end i Hald Amt, men Aarsagen hertil er de 4 udeladte Præster i Hald Amt, idet der nemlig ikke findes nogen Angivelse for Hr. Laurids Andersen i Vammen, Hr. Niels Pedersen Riber i Vinkel, Hr. Christopher Jespersen Bruun i Vindum og Hr. Rasmus Christensen Fogh i Bjerring. Efter de 4 Herrers Krigsstyr for samme Aar at dømme, som var henholdsvis 1 Rdl. 5 Mk., 2 Rdl. 4 Mk., 4 Mk. og 2 Rdl. 4 Mk., har de næppe haft noget at laane deres Konge. Naar vi medregner dem, hvad en retfærdig Sammenligning udfordrer, bliver Gennemsnittet for Hald Amt 14 Rdl. 58 Sk., altsaa mindre end for Skivehus Amt.

Af samtlige Herreder var Fjends Herred det, som gennemsnitlig ydede det største Laan, idet dets 8 Præster bidrog 159 $\frac{1}{3}$ Rdl. eller lige ved 20 Rdl. i Gennemsnit. Havde de ikke haft en saa fattig Mand i deres Midte som Hr. Laurids Jensen til Taarup og Kvols, der kun ydede 2 Rdl., var Middeltallet blevet betydelig højere.

Det er allerede omtalt, at Hr. Axel Frandsen Bruun til Højslev m. fl. Sogne gav det højeste Beløb 33 $\frac{1}{3}$ Rdl., og at Hr. Bertram From i Selde, Hr. Daniel Jensen i Hjerik og Hr. Niels Andersen Lundsgaard i Ørslev Kloster tilbød 30 Rdl. hver. Derefter fulgte Hr. Peder Jensen Bering i Kobberup, Hr. Mads Pedersen Farstrup i Ulbjærg og Hr. Knud Nielsen Auning i Rød-

¹⁾ G. K. & S. Rgsk. 1661—80 IV. Vib. St. 7, Biskop S. Gluds Fortegnelse over Forstrækningen, indhæftet i Ildsted- og Kvægskats Rgsk. 1677 $\frac{14}{8}$. Se Tavle IV.

ding (Nørlyng H.) med 24 Rdl. hver og endelig ikke mindre end 11 med 20 Rdl. hver. Af de øvrige ydede 2 18 Rdl., 4 16 Rdl., 3 14 Rdl., 4 10 Rdl., 2 7 Rdl., 2 6 Rdl. og 2 2 Rdl. hver, en gav $13\frac{1}{3}$ Rdl., en 12 Rdl. og en 5 Rdl. Som omtalt var 4 ikke angivne og ej heller Kapellanen i Hvam.

Dette Tvangslaan virkede paa samme Maade som en Skat, da det var ydet paa ubestemt Tid, og ikke blev tilbagebetalt i de nærmeste Aar efter Freden, som det aabenbart havde været Meningen, at det skulde.

De to Krigsskatter i Firserne, Krigshjælpen af 1683 og Defensionsstyren af 1688, var af en blidere Art end de hidtil omtalte. Krigshjælpen blev udskrevet den 28. Juli 1683 i Anledning af en eventuel Krig med Sverige og skulde ydes af de samme Klasser af Befolkningen, som forhen havde svaret Krigsskat. Den skulde paalignes af visse Kommissærer i Købstæderne med Borgemesteren eller Byfogden i Spidsen og paa Landet af Amtmanden og 2 af Kongen i hvert Stift udnævnte Kommissærer samt Amtsskriveren, Herredsfogden og Provsten i hvert Herred i Overværelse af Stiftsbefalingsmanden og Biskoppen.¹⁾

De kgl. Kommissærer for Landet i Viborg Stift var Otto Friis til Astrup og Johan Adolph de Clerque til Kyø.²⁾ Disse Herrer samt de øvrige Kommissærer ved Taksationen var ikke videre heldige med deres Arbejde, da de deputerede ved Generalkommissariatet i Henhold til kgl. Befaling af 3. Novbr. 1684 takserede de fleste om. For Opgørelsen her er de deputeredes Ansættelse lagt til Grund, da Skatten jo i Virkeligheden blev svaret efter den.

¹⁾ R. E. 1683 ^{28/7} Nr. 49, Kvartudg. af Frdn. 1683—90 S. 24 ff.; jfr. R. E. Nr. 57—64 og ^{10/8} Nr. 73. Bidrag til Dansk Statshusholdnings Historie II, 627.

²⁾ R. E. Nr. 64.

Denne Skat var ansat til $105\frac{1}{2}$ Rdl. af 17 Præster i Skivehus Amt — Præsten i Nautrup Hr. Morten Jensen Gedsted var død og ikke medtaget, da Arvingerne fragik Arv og Gæld — eller 6 Rdl. 20 Sk. i Gennemsnit for hver og til $139\frac{1}{3}$ Rdl. af 25 Præster i Hald Amt — Præsten i Vester Velling er ikke i Mandtallet, vel fordi der var Vakance i Tiden mellem Ditlev Hansen Arreboes Død og Efterfølgeren Niels Michelsens Udnævnelse — eller 5 Rdl. 55 Sk. gennemsnitlig og for 42 Præster i begge Amter til $244\frac{5}{6}$ Rdl. eller 5 Rdl. 80 Sk. i Gennemsnit for hver. Denne Skat svarede altsaa paa det nærmeste til Krigsstyren for 1677, hvor Gennemsnitstallet som omtalt var 5 Rdl. 76 Sk. for begge Amter.

Den højeste Takst for Landsbypræsterne i Hald og Skivehus Amter var 15 Rdl., som Hr. Bertram From i Selde og Hr. Axel Frandsen i Højslev var ansatte til af Generalkommissariatet, medens Taksationskommissionen kun havde sat dem til 10 Rdl. hver. Det næst højeste Beløb 12 Rdl. ramte 4 Præster, nemlig Hr. Niels Simonsen Alrøe i Hem, Hr. Daniel Jensen i Hjerck, Hr. Niels Andersen Lundsgaard eller Heilskov i Ørslev Kloster og Hr. Mads Pedersen Farstrup i Ulbjærg, hvilke alle af den lokale Kommission var ansatte til 8 Rdl. hver. Præsten i Jebjærg Hr. Niels Jacobsen Winther var sat til 10 Rdl., oprindelig 7 Rdl., 5 Præster var ansatte til 9 Rdl. hver, oprindelig 6 Rdl., een til 8 Rdl., oprindelig 5 Rdl., 2 til 7 Rdl. hver, oprindelig 5 Rdl., een til 6 Rdl., oprindelig 4 Rdl. og 3 til 5 Rdl. hver, oprindelig 4 Rdl. Resten stod paa Taksterne 4, 3, 2, $1\frac{1}{3}$ og 1 Rdl. og var alle forblevne paa de af den lokale Kommission fastsatte Beløb. Hr. Laurids Jensen til Taarup og Kvols var slet ikke bleven sat til noget, fordi han var forarmet.

Han blev altsaa paa det Tidspunkt anset for den fattigste Præst i de to Amter. Selv det sorte Faar Kapellanen i Hvam Peder Hansen Segedorph var ansat til 2 Rdl.¹⁾

Den næste Krigsskat, Defensionsstyren, blev udskrevet den 7. Februar 1688 paa en lignende Maade som Krigsstyren for 1676 og følgende Aar. Den øverste Del af Samfundet blev fordelt paa Klasser efter Indtægt og Formue, hvoraf hver enkelt under enhver Klasse betalte et Beløb, der vekslede fra 800 Rdl. til 15 Rdl. Nedenunder disse Velhavere kom Folkets store Masse, dog kun den Del af den, som indtog en vis social Stilling og havde en vis Indtægt.

For Købstædernes Vedkommende skulde Stiftsbefalingsmanden og Magistraten eller Byfogden, hvor der ingen Magistrat var, i Forbindelse med to eller tre af de kyndigste Borgere ansætte Folk i Defensionsstyr, de, som ejede 500 Rdl., til 5 Rdl., og de, som ejede mere, i Forhold dertil. Paa Landet skulde Stiftsbefalingsmanden selv alene sætte alle Proprietærer, Forpagtere, Herreds- og Birkefogder, Herreds- og Birkeskrivere og andre deslige enhver efter hans Vilkaar undtagen dem, som allerede var satte i Klasserne, hvorover de deputerede ved Land- og Søetaten skulde sende ham en Fortegnelse.

Paa samme Maade skulde Stiftsbefalingsmændene og Biskopperne sætte Præsterne og andre gejstlige i Skat saaledes, at den, som ikke havde 150 Rdl. i Indtægt af Kald og Bestilling, blev forskaanet, men enhver, som havde over denne Sum, blev ansat til mindst 10 Rdl. og saaledes forholdsvis højere indtil

¹⁾ Hald og Skivehus Amters Ekstraskattergsk. 1682—85, Rgsk. for Krigshjælpen 1683. Se Tabel IV.

200 Rdl. Hvis nogen Præst havde mere i Indtægt end Biskoppen, skulde han ansættes højere end denne.¹⁾

Vore Landsbypræster i Hald og Skivehus Amter var dog ikke slige Velhavere, at de kunde naa op til de 10 Rdl. endsige mere. Den endelig stedfundne Taksation og Skattebetaling var ikke i Overensstemmelse med ovennævnte Reskript, idet aabenbart omtrent alle er medtagne i Skatteansættelsen, men ansatte paa den Maade, at de svarede forholdsmæssig fra 1 Rdl. og opefter, dog ingen Landsbypræst i disse Amter over 6 Rdl.

Af 18 i Mandtallet nævnte Landsbypræster i Skivehus Amt indkom 53 Rdl. eller c. 3 Rdl. af hver i Gennemsnit og af 20 i Hald Amt 61½ Rdl. eller lidt over 3 Rdl. i Gennemsnit af hver og af 38 Præster i begge Amter tilsammen 114½ Rdl. eller 3 Rdl. i Gennemsnit af hver.

Naar Gennemsnitstallet for Hald Amt her som ved Forstrækningen af 1678 bliver større end i Skivehus Amt, kommer det af, at Præsterne i Ørum, Taastrup, Laastrup, Ulbjærg, Rødding (Nørlyng H.) og Hjerminde slet ikke er anførte i Mandtallet. I Skivehus Amt var en enkelt Præst nok anført i Mandtallet, men paa Grund af Armod ikke sat til noget, det var Hr. Mathias Bendixen Koch til Lem og Vejby, der havde »et ganske ringe Kald og aldeles ingen Midler.«

Kun 4 af Præsterne var ansatte til 6 Rdl. hver, nemlig Hr. Bertram From i Selde, Hr. Daniel Jensen i Hjerke, Hr. Axel Frandsen Bruun i Højslev og Hr. Peder Andersen Bøgvad i Gedsted. 9 var ansatte til 4 Rdl. hver, 7 til 3 Rdl. hver, 3 til 2½ Rdl. hver, 8 til 2 Rdl. hver og 4 til 1 Rdl. hver.²⁾

¹⁾ S. T. 1688 7/2 Nr. 39-43; jfr. Bidrag til Dansk Statshusholdn.s Hist. II, 627.

²⁾ Hald og Skivehus Amters Ekstraskattergsk. 1687-89, Rgsk. for Defensionsstyren 1688. Se Tabel IV.

Som man vil se, var det kun smaa Summer, det drejede sig om, selv i Forhold til Krigshjælpen af 1683, som ikke var imponerende, og denne Skat, som aabenbart faldt helt anderledes ud, end man ved Forordningens Udstedelse havde tænkt sig, var et Bevis paa, at det var gaaet betydelig tilbage for Skatteyderne, og en Paamindelse til Regeringen om ikke at spænde Buen for højt; men den lod sig ikke advare, tværtimod. I 1688 og de følgende Aar kom den Række betydelige Kop- og Ildstedskatter, som allerede er omtalt.

Midt ind i disse kom saa den sidste Krigsskat i flere Aar, den saakaldte Fortifikationsskat. Den blev paalagt til Rendsborg Fæstnings Opførelse og andre fornødne Udgifter og udskrevet i April 1691 paa et lignende Grundlag som Defensionsstyren, men med et langt større Beløb. Medens Gejstligheden i Danmark ved den foregaaende Skat kun var tiltænkt at skulle skaffe 6206 Rdl., skulde den denne Gang punge ud med 41,500 Rdl., altsaa omtrent 7 Gange saa meget. De ansete og velhavende Mænd, som var fordelte efter Indtægt og Formue paa 16 Klasser, skulde alene skaffe 216,330 Rdl. Den højeste Formue og Indtægt, hvoraf disse skulde betale, blev sat til henholdsvis 100,000 Rdl. og 4000 Rdl. De af Gejstligheden, Købstæderne og Proprietærerne, som blev ansatte i Klasserne, havde man tænkt paa at sætte til Summen af deres Defensionsstyr og Kopskat, men det blev ikke overholdt.

Ansættelsen i Klasserne skete som sædvanlig i København, denne Gang af en Kommission i Raadstuen foran Slottet. I Købstæderne og paa Landet forestodes Ligningen af dem uden for Klasserne af Stiftsbefalingsmanden i Forbindelse med Magistraten eller Byfogden og nogle af de kyndigste Borgere i Byerne og med

hvert Steds Amtmand, Amtsskriver og Herredsfoged eller Birkefoged paa Landet, og der blev tilsendt Stiftsbefalingsmanden Fortegnelse over det Beløb, han skulde fremskaffe ved Paaligningen. Paa samme Maade skulde Gejstligheden uden for Klasserne takseres af Stiftsbefalingsmanden og Biskoppen i Forbindelse med Herredsprovsten og to Præster af Herredet.¹⁾

Som rimeligt var, vakte Skatten Forfærdelse, og der indkom en Mængde Ansøgninger om Nedsættelse i det paalignede Beløb. Dette førte til, at Regeringen paa ny overvejede Sagen, og der udgik Befaling i Septbr. om Nedsættelse af Beløbene og om Tilladelse for adskillige til at korte deres Skat i Forstrækninger, som de tidligere havde ydet Staten, eller i deres Lønninger for 1691.²⁾

Afkortning af Laan til Kongen blev tilladt Gejstligheden i de to sidste Betalingsterminer af Fortifikations-skatten, saavidt de kunde tilstrække, og Tilladelsen gjaldt for vedkommende selv og for Sønnen, der var fulgt efter Faderen i Embedet, samt for den, der havde ægtet Enken efter eller Datteren af den Præst, som havde ydet Forstrækningen. Ved denne Bestemmelse slap mangen brav Præstemand med Forskrækkelsen, om end han altid maatte yde den første Termin af Skatten.³⁾

Denne Skat skulde af 18 Landsbypræster i Skivehus Amt indbringe 435 Rdl. eller 24 Rdl. 1 Mk. i Gennemsnit af hver, af 27 Præster i Hald Amt 587½ Rdl. eller 21 Rdl. 78 Sk. i Gennemsnit af hver, altsaa af 45 Præster i begge Amter 1022½ Rdl. eller 22

¹⁾ Sj. Tegn. 1691 ¹⁸/₄ Nr. 122—128.

²⁾ c. l. 1691 ⁵/₉ Nr. 274—278; jfr. ¹²/₉ Nr. 279. Se om Skatten i det hele taget, Bidrag til Dansk Statshusholdn.s Hist. II, 629 ff.

³⁾ Om denne Afkortning, se Bilagene Nr. 3—5 til Regnskabet for Hald og Skivehus Amter over Fortifikationsskatten.

Rdl. 69 Sk. i Gennemsnit af hver. Dette var et betydeligt Beløb og endnu større end den første Krigsstyr, hvor Gennemsnitstallet havde udgjort 20 Rdl. 89 Sk., og Betalingen vilde næppe være spændt godt af for de fleste, om der ikke var kommen den omtalte Bestemmelse om Fradrag for en Del af Laanet fra 1678, som de vel havde opgivet nogen Sinde at faa helt eller delvis tilbagebetalt.

Paa denne Maade fik 13 Præster i Skivehus Amt afkortet 154 Rdl. eller c. 12 Rdl. for hver i Gennemsnit af det, de skulde udrede, og lige saa mange i Hald Amt 182 Rdl. eller 14 Rdl. hver gennemsnitlig eller for begge Amter 26 Præster 336 Rdl. eller henved 13 Rdl. i Gennemsnit for hver. Da hele Skattens Beløb var 1022 Rdl. for begge Amter, blev saaledes den ene Trediedel afkortet.

Det højeste Beløb 46 Rdl. var paalignet Hr. Daniel Jensen i Hjerck, men han fik Lov til at korte Halvdelen formedelst sit Laan til Kongen 1678 paa 30 Rdl. Hr. Peder Andersen Bøgvad i Gedsted var sat til 42 Rdl., hvori han fik afkortet 14 Rdl., som hans Svigerfader Hr. Jens Nielsen sammesteds havde forstrakt. 3 Præster, Hr. Peder Bering i Kobberup, Hr. Anders Christensen Graae i Davbjærg og Hr. Laurids Axelsen i Vesterbølle, var satte til 40 Rdl. hver, men fik alle tre kortet Halvdelen formedelst ydede Forstrækninger 1678, for de 2 førstnævntes Vedkommende af dem selv paa henholdsvis 24 og 20 Rdl., for den sidstes af hans Svigerfader Mads Pedersen Farstrup i Ulbjærg paa 24 Rdl. Hr. Jens Christensen Thorup i Østervelling var ansat til 36 Rdl., hvori han fik kortet 6 Rdl., som han havde forstrakt 1678. Derefter følger 2 Præster ansatte hver til 34 Rdl., nemlig Hr. Søren Bering i Ørslev Kloster og Hr. Anders Nielsen Paasche

i Vridsted, som begge ligeledes fik kortet Halvdelen, Hr. Søren, fordi han havde ægtet sin Formand Niels Andersen Lundsgaards Datter, hvis Fader havde forstrakt 30 Rdl., Hr. Anders, fordi han selv i sin Tid havde laant Kongen 20 Rdl. Hr. Stygge Mogensen i Simsted var ansat til 32 Rdl., men fik deri kortet 14 Rdl., som han 1678 havde forstrakt. Niels Jacobsen Winther i Jebjærg, Søren Mortensen Brøndum i Grinderslev, Jens Mortensen i Junget, Jokum Jensen Fers i Selde og Niels Michelsen Tved i Vestervelling var hver ansatte til 30 Rdl., hvori de to førstnævnte fik kortet hver Halvdelen, den ene paa Grund af egen Forstrækning paa 16 Rdl., den anden fordi han havde ægtet sin Formands Peder Christensen Hissels Datter, idet hans Svigerfader 1678 havde forstrakt 20 Rdl., Jens Mortensen 14 Rdl. og Niels Michelsen 15 Rdl., idet de begge var gifte med deres Formænds Enker, og disse Jesper Sørensen og Ditlev Hansen Arreboe havde forstrakt henholdsvis 14 og 16 Rdl. Præsten i Selde Jokum Jensen Fers havde derimod intet at korte i sine 30 Rdl. Eftersom alle højt takserede Præster undtagen denne ene havde et betydeligt Beløb at trække fra i deres Skatteansættelse, kunde man være tilbøjelig til at nære den Tanke, om ikke den høje Ansættelse netop var sket med dette Hensyn for Øje; thi det var jo en nem Maade at blive af med sin Gæld paa, men jeg tror det ikke. Ansættelsen er virkelig sket i Forhold til enhvers Formue og Indtægt og ikke af Hensyn til, hvad vedkommende muligt kunde have at trække fra.

Af de øvrige Præster i vore to Amter var een ansat til 26 Rdl. — han havde 7 Rdl. at trække fra —, 10 til 24 Rdl. hver, hvoraf 6 hver havde 12 Rdl. at trække fra, een 10 Rdl., men 3 intet. Disse var alt-

saa ilde stillede. 4 Præster var hver ansatte til 21 Rdl., hvoraf de 2 hver havde 10 Rdl. at trække fra, de 2 intet. Kun 2 Præster var ansatte til 20 Rdl. hver, og de havde intet at fradrage. 3, som var ansatte til 18 Rdl. hver, havde heller intet. Af 3 Præster, ansatte til 12 Rdl. hver, havde de 2 hver 6 Rdl. at korte. Endelig havde 2, ansatte til 10 Rdl. hver, een til 9 Rdl. og een til $4\frac{1}{2}$ Rdl., intet at fradrage. Den fattige Præst, som kun skulde svare $4\frac{1}{2}$ Rdl., var Kapellanen Hr. Jens Olufsen Viborg til Rødding, Løvel og Pederstrup.¹⁾

Foruden de her nævnte Krigsskatter var der endnu flere saadanne i Tiden fra 1674—92. Saaledes blev der den 31. Marts 1674 udskrevet en saakaldt Kobberskat til Flaadens Forsyning med Kobberstykker. Efter den skulde der for enhver Præst udredes 3 Lispund Kobber, hvilket Stiftsbefalingsmanden og Biskoppen i ethvert Stift skulde ligne Præsterne saaledes imellem, at den formuende hjalp den, som havde mindre Evne. Kobberet skulde enten leveres in natura eller i Stedet for betales med 20 Sk. Skaalpundet.²⁾

Hvorvidt de formuende Præster kom til at hjælpe de fattigere ved Skattens Udredelse, skal jeg ikke kunne sige, men i Hald og Skivehus Amter synes det ikke at have været Tilfældet. Mads Pedersen Farstrup siger i sin Dagbog, at hver Præst betalte 5 Slettedaler aarlig i Aarene 1674, 75 og 76, og dette stemmer med Regnskabet for nævnte Amter over Kobberskatten, hvorefter enhver af Præsterne i alt udredede 10 Rdl., saa at der altsaa af de 18 Præster i

¹⁾ Hald og Skivehus Amters Ekstraskattergsk. 1690—91, Fortifikations-skattergsk. 1691. Se Tabel IV.

²⁾ Kvartudg. af Frdn. 1670—83 S. 231 ff.; jfr. Bidrag til Dansk Statshusholdning I, 353 og II, 601 f.

Skivehus Amt blev betalt 180 Rdl., og af de 26 Præster i Hald Amt skulde betales 260 Rdl., tilsammen 440 Rdl. i Kobberskat.¹⁾

Skatten blev dog 10 Rdl. mindre, da Knud Nielsen Auning til Rødding, Løvel og Pederstrup af en eller anden Grund er udeladt. I Antegnelserne er det ikke bemærket.

Foruden Krigsstyrerne blev der i selve Krigsaarene udskrevet Artilleriheste og Kuske, i hvilke Skatter Gejstligheden ogsaa deltog. Saaledes blev der den 15. Maj 1675 udstedt et Reskript om Præsteartillerihest, hvorefter hver 3 Præster skulde udrede en Hest til Artilleri- og Proviantvogne.²⁾ Næste Aar den 16. Februar udkom et Skattebrev om almindelig Udskrivning af Artillerihest og Kuske i Danmark, hvori ogsaa Gejstligheden skulde deltage, saa at hver 3 Præster ligesom i 1675 skaffede en Hest.³⁾ Lignende Skattebreve udkom 1677, 78 og 79, men i Brevet af 6. Marts 1677 var Gejstligheden ikke medtaget.⁴⁾ Den havde nemlig i Slutningen af Aaret 1676 faaet Paabud om, at hver to Præster skulde skaffe en Karl til Dragon med Hest, Mundering og Vaaben til Midten af April 1677. I Stedet for Dragonen med Mundering maatte ydes 40 Rdl. af dem, som hellere vilde det.⁵⁾ I Stedet for Rekruttering af disse Dragoner deltog Gejstligheden i 1678 i den almindelige Udskrivning af Artillerihest saaledes, at hver 3 Præster paa Landet og 2 Præster i Købstæderne stillede en Hest. Det var, som vi vil

¹⁾ Mads Pedersen Farstrups Dagbog S. 28, Hald og Skivehus Amters Ekstraskattergsk. 1674—77, Rgsk. over Kobberskatten 1674—76.

²⁾ Sj. Tegn. 1675 ¹⁵/₅ Nr. 200—201.

³⁾ Protokol over kgl. Mandater og Skattebreve 1676—1679 Bl. 13 f. 1676 ¹⁶/₂.

⁴⁾ c. l. Bl. 48 f. 1677 ⁶/₅, Bl. 65 f. 1678 ²/₅; jfr. Bl. 67 1678 ¹³/₅. Bl. 86 1679 ²¹/₁.

⁵⁾ c. l. Bl. 24 f., R. E. 1676 ¹⁵/₁₂ Nr. 1082.

faa at se, en meget billigere Fornøjelse. Endelig 1679 maatte hver 2 Præster overhovedet stille en Hest.¹⁾

Hos Mads Pedersen Farstrup er optegnet, hvad disse Udskrivninger kostede Præsterne. Han maatte dertil betale i 1675 4 Rdl., 1676 7 Rdl., til Dragonen 1676 til 1677 20 Rdl., 1678 5 Rdl. og 1679 7 Rdl., og et lignende Beløb maatte vistnok enhver af vore 44 Præster yde eller ogsaa udrede in natura, hvis nogen mægtede det, men som vi har hørt, var deres Besætninger kun smaa, særlig havde de ingen overflødige Heste, og de, som de havde, egnede sig næppe til Krigsbrug.²⁾

Endelig blev der kort efter Nytaar 1676 udskrevet en overordentlig Kornskat af Proprietærer og Præster. Disse sidste skulde hver yde 3 Td. Korn af hver Sort, Rug, Byg og Havre, saa det var en streng Udskrivning, sammenlagt med alt det øvrige, der er omtalt.³⁾ Værdien af dette Korn kan beregnes efter Aarets Kapitelstakster, der for Rug og Byg var 1 Rdl. 32 Sk. Td. og for Havre 64 Sk. i Viborg Stift, til 10 Rdl. Efter Mads Pedersen Farstrup var Prisen paa Rug og Byg det Aar 10 Mk. Td. og paa Havre 4 Mk. 8 Sk., hvorefter Skatten vilde beløbe sig til 12 Rdl. 24 Sk. for hver Præst; men selv fortæller han, at han leverede 6 Td. Korn til Aalborg, hvori altsaa manglede de 3 Td. Havre. Derimod hjalp han efter Bispens Begæring Præsten i Gislum med 1 Td. Rug og 1 Td.

¹⁾ Protok. o. kgl. Mand. etc. Bl. 67 1678 ¹⁵/₈, Bl. 86 f. 1679 ²¹/₄. Ifølge Farstrups Dagbog S. 35 blev Paabudet af 1679 mildnet saaledes, at hver 3 Præster skulde stille en Hest. Se om disse Skatter, Bidrag til Dansk Statshusholdning II, 606 ff.

²⁾ Farstrups og Axelsens Dagbog S. 29 ff.

³⁾ Protokol over kgl. Mand. og Skattebreve Bl. 9 ff. Skattebrev for Proprietæerne 1676 ²²/₄, for Gejstligheden s. A. ²⁷/₄; jfr. Bidrag til Dansk Statshusholdning II, 551.

Byg. Hans Skat kostede ham altsaa efter hans egen opgivne Kornpris 13 Rdl. 32 Sk.¹⁾

Ogsaa i Firserne blev der udskrevet Artillerihest og Kuske samt Dragonheste. Udskrivningen af Artillerihest og Kuske fandt Sted i 1683²⁾, men i den deltog Gejstligheden ikke, derimod var den med i Dragonhesteudskrivningen af 28. Novbr. 1688, der skete af alle privilegerede Hovedgaardstakster og af Præstegaardenes og Degneboligernes Hartkorn, saaledes at der skulde stilles en Dragonhest af hver 25 Td. Htk. eller udredes 25 Rdl.³⁾ Da Landsbypræstegaardenes Hartkorn i Hald og Skivehus Amter var 306 Td., skulde der altsaa udredes 12 Heste eller betales 306 Rdl. Præsterne foretrak det sidste.⁴⁾

Endelig skal det nævnes, at Gejstligheden ogsaa var med i Tvangslaanet af 11. Juni 1694. Viborg Stifts Præstestand rigtignok kun med 800 Rdl., som blev tilbagebetalt igen 11. Juni 1699; men hvorledes dette Laan fordelte sig paa Standens enkelte Medlemmer, vides ikke. Den originale Obligation, som er udstedt af Kongen til Biskoppen Henrik Gerner paa Standens Vegne, indeholder intet derom.⁵⁾

En Stand, som kunde bære alle disse Skatter uden at segne, kan i hvert Fald ikke fra Begyndelsen af have været forarmet, selv om den maaske efterhaanden blev det, hvad adskilligt synes at tyde paa. Fra Konsumtionen og Folkeskatten indførtes i 1672, til den sidste Kop- og Ildstedskat blev paalagt i 1692,

¹⁾ Dagbogen S. 30 f.

²⁾ R. E. 1683 ²/₅ Nr. 66—67, Kvartludg. af Frdn. 1670—83 S. 917 f.

³⁾ R. E. 1688 ²⁸/₁₁ Nr. 364, Kvartludg. S. 465 f.; jfr. Bidrag til Dansk Statshusholdning II, 632 f.

⁴⁾ Regnskab for Dragonhesteudredningen 1688 ²⁸/₁₁ S. 4 ff.

⁵⁾ Forstrækningsbog Nr. 4 1694—99 Bl. 82—83, Hald og Skivehus Amters Kontributionsrgsk. 1699 pag. 32 Bilag Nr. 59.

var en haard Tid, som førte til en almindelig Armod, hvoraf det foreløbig var umuligt at komme ud igen, og der skulde hengaa en c. 40 Aar, inden det atter begyndte at lysne for Middelstanden paa Landet, hvortil jeg henregner Præster, Forpagtere og mindre Herremænd eller Proprietærer, som de dengang kaldtes. I dette Tidsrum fulgtes Skatter, Misvækstaar og Kvægsyge ad for at forarme dem, og de fik et Knæk, som ikke kunde genoprettes i det Pusterum for Skatter, som indtraadte fra 1693—98.

En af de mest velstaaende Landsbypræster i vore to Amter var Daniel Jensen til Hjerik og Harre. Han sad allerede i sit Kald i 1661 og døde først 1695, saa han egner sig godt til at tage som Eksempel.

Hans Skatter kan naturligt sammenfattes inden for følgende tre Tidsafsnit 1661—71, 1672—81 og 1682 til 1692, idet det første Afsnit begynder med det Aar, hvori de første af Enevældens overordentlige Skatter skulde betales, og ender med 1671, da Konsumtionen og Folkeskatten blev paalagt, men hvoraf Indtægten først begynder at falde 1672, hvilket Aar derved bliver et naturligt Udgangspunkt for næste Tidsafsnit, der ender med det neutrale Aar 1681, hvori der ikke paalægges nogen overordentlig Skat. Næste Aar 1682 begynder derefter tredie Tidsafsnit med den lange Række af Kop- og Kvægskatter, senere Kop- og Ildstedskatter, og andre overordentlige Skatter, som forårsagedes af Udgifterne til den i Forhold til Landets økonomiske Evne uforholdsmæssig store Hær, som maatte holdes paa Grund af det stadig spændte Forhold til Sverige og Hertugen af Gottorp. Dette Tidsrum naaede til 1692, da de overordentlige Skatter ophørte for en længere Aarrække paa Grund af Skatteevnens Svigten med deraf følgende nødvendige Forsøg

paa at mindske Udgifterne til Hær og Flaade, for Hærens Vedkommende ved at leje en Del af den ud, for Flaadens ved at standse Nybygninger og spare paa Reparationer. Samtidig var Forholdet til Sverige og Gottorp for en Tid blevet afspændt.

De 7 overordentlige Skatter og en Konfirmationsafgift for Bestallinger, som saaledes maatte udredes i Aarene 1661—71, kostede Hr. Daniel 121 Rdl. 72 Sk. eller 11 Rdl. 6 Sk. i Gennemsnit om Aaret.¹⁾

I de følgende 10 Aar blev der foruden den aarlig tilbagevendende Konsumtion udskrevet 16 Ekstraskatter, som med Konsumtionen for Daniel Jensens Vedkommende udgjorde 253 Rdl. 86 Sk. eller 25 Rdl. 37 Sk. i Gennemsnit om Aaret. I vore Penge (1913) 304 Kr. 50 Øre aarlig. Altsaa var hans Skatter i disse 10 Aar over dobbelt saa høje som i de 11 Aar 1661 til 1671, medens hans Indtægter i hvert Fald fra 1676 var mindre, saa at hans Skatteprocent har været langt højere.

I et enkelt Aar 1676 var han endogsaa oppe paa en Udgift til Ekstraskatter og Konsumtion af 62—65 Rdl. eller efter Pengenes Købeevne i 1913 c. 744—780 Kr., et meget stort Beløb for en Mand, som vel havde 200 Rdl. eller c. 2400 Kr. i Indtægt.

For Aarene 1682 til 1692 beløb Daniel Jensens Ekstraskatter sig til 218 Rdl. 48 Sk. eller 19 Rdl. 83 Sk. i Gennemsnit aarlig i de 11 Aar, naar Konsumtionen ligesom tidligere anslaaes til 6 Rdl. aarlig. Gennemsnitsskatten i disse Aaringer var mindre end i Tiden 1672—81, hvor den som omtalt var 25 Rdl. 37 Sk., men langt større end i Aarene 1661—71, hvor den kun var 11 Rdl. 6 Sk. om Aaret. I vore Penge

¹⁾ Se Tabel XI, hvor der er gjort Rede for de enkelte Skatter.

1913 vilde den aarlige Skat udgøre 1682—92 238 Kr 50 Øre.

Efter det anførte havde Daniel Jensen fra 1661—92 i 32 Aar svaret 594 Rdl. 14 Sk. i Skat eller 18 Rdl. 54 Sk. i Gennemsnit om Aaret. Hvor stor en Procent af hans aarlige Indtægt dette Beløb udgjorde, kan ikke siges med Sikkerhed, men det var vistnok c. 10 pCt., idet jeg anslaaer hans gennemsnitlige Aarsindtægt til 180—200 Rdl.¹⁾ Da han var en primus inter pares, er det ikke noget stort Beløb, men af forskellige Grunde vistnok rigtigt, da Sognepræster paa Landet i Kopskatsforordningerne altid jævnstilles med Magistratspersoner, Herreds- og Birkefogder samt Toldbetjente, hvilket turde tyde paa, at deres Aarsindtægter ikke var ret store. I hvert Fald kom de ikke i Klasse med Amtsskrivere og Forpagtere, hvoraf de førstes Lønninger som Regel var 200 Rdl. aarlig. Sognepræsternes Indtægt i Viborg Amt var selvfølgelig mindre end i andre Egne af Landet, hvor Velstanden var større.

Deres Indtægter og Vilkaar kan f. Eks. prøves ved Hjælp af Ansættelsen til Defensionsstyr 1688. Som omtalt ovenfor skulde den, som ikke havde 150 Rdl. i Indtægt af Kald og Bestilling, være forskaanet, men enhver som havde over dette Beløb svare mindst 10 Rdl. Da ingen af vore Landsbypræster i de to behandlede Amter blev ansat til over 6 Rdl., viser det, at deres Indtægter var saa ringe, at de egentlig alle skulde have været forskaanede. Dette kunde naturligvis ikke gaa, og de er saa alle blevne satte til noget i Forhold til Skattebrevets Takst, hvoraf følger, at Præsterne til Taksten 6 Rdl. har haft en Indtægt af c. 90 Rdl. og derover, men ikke 100 Rdl.

¹⁾ Se Tabel XI.

Naar Landsbypræsternes Indtægter i 1688 beregnes paa dette Grundlag, vil 18 Præster i Skivehus Amt faa en Indtægt af 805 Rdl. eller 44—45 Rdl. i Gennemsnit om Aaret og 26 Præster i Hald Amt 977½ Rdl. eller 37—38 Rdl. gennemsnitlig aarlig, altsaa 44 Præster i begge Amter 1782½ Rdl. eller 40½ Rdl. i Gennemsnit aarlig. Denne Indtægt er altsaa betydelig mindre end den, jeg ovenfor havde beregnet som en Præsts Gennemsnitsindtægt i Treserne, nemlig c. 90 Rdl., og uagtet Tiderne var gaaet tilbage, og Indtægterne af visse Kald i Hald Amt, som var perpetuerede til andre, ved Beregningsmaaden for 1688 ikke kommer til deres Ret, maa den anses for at være ansat alt for lavt.

Præsterne eller Kapellanerne i Lem, Ørum, Taarup, Laastrup, Ulbjærg, Rødding (Nørlyng H.) og Hjerminde, som ikke var ansatte til Defensionsstyr, har jeg paa Grundlag af deres Krigshjælp 1683 eller Fortifikations-skat 1691 i Forhold til deres Embedsbrødres Skatteansættelse beregnet til Indtægt, da Billedet ellers vilde blive skævt. De var alle fattige Stympere, 7 ialt, som tilsammen havde en Indtægt af 65 Rdl. eller 9—10 Rdl. i Gennemsnit. Af de øvrige Præster i de to Amter havde 4 en Indtægt af 90 Rdl. hver, 10 af 60 Rdl. hver, 7 af 45 Rdl. hver, 3 af 37½ Rdl. hver, 9 af 30 Rdl. hver og 4 af 15 Rdl. hver.¹⁾

Det er aabenbart, at disse smaa Summer ikke kan repræsentere de omtalte Landsbypræsters virkelige Indtægter; de svarer næppe til mere end Indtægterne af Tienden og Annekspræstegaardene eller hvad andet, der for bestandig var lagt til Præsternes Bestilling. Deri kan ikke være medregnet Indtægten af Præstegaardene, som jo altid havde været skattefri, ej hel-

¹⁾ Se Tabel IX.

ler Indtægten af Offer og Accidenser samt af Paaske- og Sommerrente, ved hvilke sidste Ydelser Præsterne modtog mange værdifulde Naturalier. Dertil kom Værdien af det Arbejde, som utvivlsomt maa være ydet dem af deres Sognebørn, da de ellers ikke vilde have kunnet indskrænke deres Folkehold saa stærkt, som det viser sig, at de gjorde, saa at det næsten blev en Regel, at der paa en Præstegaard kun holdtes en Karl og en Pige. Naar alt dette tages i Betragtning, og man husker paa, at hele Datidens Samfundshusholdning endnu i høj Grad var baseret paa Naturalier, hvorfor man ikke behøvede saa mange rede Penge, kan det ikke undre, at der er Tale om saa smaa Indtægtsbeløb. Selv en velstaaende Landsbypræst i Viborgegnen kan paa den Tid ikke sættes til en højere Aarsindtægt end c. 200 Rdl. eller 2400 Kr. i 1913, og Gennemsnitsindtægten for Landsbypræsterne i de omtalte Amter har næppe været højere end en 90 til 100 Rdl.

Under disse Forhold med en Skat til Staten af gennemsnitlig 10 pCt. aarlig var det rimeligt, at Præsterne ikke kunde have Penge paa Rente eller efterlade sig Formuer. Som omtalt var der ved Udgangen af Aarhundredet kun een Landsbypræst, der havde Penge paa Rente, og det kun 100 Rdl., og de umyndiges Midler paa samme Tid inden for Landsbypræstestanden var kun 623 Rdl., hvilke to Summer viser, at Standens Kaar som Helhed paa det Tidspunkt kun var ringe. Faa Aar efter i 1704 havde Præsterne Jens Thomsen Vilberg (Vildbjærg) i Durup, Laurids Axelsen i Vesterbølle og Thomas Braad i Nautrup henholdsvis 200 Rdl., 120 Rdl. og 200 Rdl. paa Rente, hvilket vel er et Tegn paa, at Tiderne begyndte at

blive bedre.¹⁾ Men den paafølgende store nordiske Krig tilintetgjorde alle Udsigter i saa Henseende.

Her er kun gjort Forsøg paa at give et Indblik i en geografisk begrænset Del af en enkelt Stands økonomiske Kaar under det haarde Skattetryk, de ugunstige klimatiske Forhold og de store Kvægsygdomme i sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede, men det er sikkert typisk for Helheden, da det kan forudses, at Skattetrykket voksede med Kaarene, saa at Forholdene næppe var stort bedre i de af Naturen mere begunstigede Egne af Landet. Vi maa deraf slutte, at Tiden siden 1660 saavel for Præstestanden som for Bondestanden, idet alt peger paa, at Præsterne fulgte Bondens Kaar, var en Nedgangsperiode i økonomisk Henseende, men for Præsternes Vedkommende dog ikke værre end, at de saa godt som alle holdt sig oven Vande og klarede Skatternes Skær, om end ikke helt uden Skaar i deres Moral og i den offentlige Vandel, som de burde vise som Førere for deres Sognefolk. Men Tryk avler Modtryk, og Samtiden var næppe forarget over, at Præsterne søgte at undgaa Ruin ved at lempe paa Opgivelserne over for Finansstyrelsen.

Nogen større Misfornøjelse over de haarde Skatter mærker man ikke, thi Præsterne var loyale og kongetro, men der er adskillige Udtalelser, som tyder paa, at Præsterne godt saa, hvor det bar hen for Bondestandens Vedkommende og derefter ogsaa for dem selv, og et enkelt Udbrud kan vise os den Bitterhed, som opfyldte vedkommende over de utaalelige Skattepaalæg, der fulgte Slag i Slag oven paa hinanden.

¹⁾ Rentepengeskat i Henhold til Frdn. om Paabudet til Landmilitsens Mundering 1704 $\frac{2}{3}$, se Bilag til Kontributions- og Kornrgsk. for Hald og Skivehus Amter 1705 Lit. R. Nr. 1, 7 og 20, som beror i nævnte Amters Ekstraskattergsk. 1704—05.

Der tænkes herved paa et Svar til Revisionen, der krævede Præsten for Kopskat af hans Hustru, som formentlig var udeladt af Mandtallet. Det lød: »Hun er død, saa hun er fri for at svare Kopskat.«

Hvad Bønderne angaar, kan Præsterne ikke blive trætte af i Mandtallene at klage over, hvor meget Armoden breder sig, og hvor mange Gaarde der efterhaanden kommer til at ligge øde, saa at der snarlig maatte gøres noget fra Statens Side, hvis det ikke skulde gaa rent galt.

Her var det finansielle Systems farlige Side. Præsterne var haardt trykkede af Skatterne, men Bønderne var overbebyrdede af dem, og naar det gik nedad med dem, vilde Præstestanden og Godsejerstanden følge efter, og ogsaa Borgerstanden vilde i høj Grad tage Skade. Af samtlige Stænder gik kun Embedsstanden frem eller holdt sig oppe, uagtet Systemet ogsaa trykkede den, idet navnlig den civile Del af den havde vanskeligt ved at faa Lønningerne udbetalte i rette Tid og følte Skatterne haardt.

De store Skatter hang sammen med Landets Udenrigspolitik, der udfordrede en Hær og en Flaade, hvis Underholdning det ikke magtede, og Skattetrykket kunde ikke lindres, uden at Udenrigspolitikken ændredes, men det vilde have været et Brud paa Udviklingens Lov, som næppe kunde tænkes. Et saadant kan Eftertiden godt forestille sig og drøfte, men sligt har ikke meget med den Virkelighed at gøre, hvorunder Menneskene nu engang lever.

Tabeller

Tabel I (jfr. S. 288). Konsumtion og Græspenge 1661.

	Besætninger paa Præstegaarde paa Landet					Græs- pen- ge	
	Heste	Kvæg	Faar	Lam	Svin	Rdl.	Sk.
<i>Hald og Skivehus Amter.</i>							
<i>Hindborg Herred.</i>							
Hem-H.-D., Jens Aagaard.....	5	5	10		4		94
Oddense-O., Knud Bruun.....	8	12	10	10	10	1	89
Brøndum-H., Morten Brøndum.....	6	18	18	16	6		1) ¹⁾
<i>Nørre Herred.</i>							
Jebjærg-L., Christen Lauridsen.....	6	14	10	8	4	1	82
Grinderslev-G., Peder Hissel.....	4	6	10	6	3	1	
Tise, Morten Holst.....	4	6	8	12	4	1	2
Junget-T., Christen Lynnerup.....	6	14	12	10	3	1	84
Selde-A., Bertram From ¹⁾	8	24	28	24	8	3	16
<i>Harre Herred.</i>							
Durup-T., Melchior Michelsen.....	4	8	8		4	1	12
Roslev-R., Henrik Wrang ²⁾	4	11	10	8	4	1	42
Hjerk-H., Daniel Jensen.....	4	10	7	6	6	1	32
Nautrup-S.-V., Jacob Hjerk.....	4	9	16	10	4	1	33
Fur, Christen Nielsen.....	6	16	6	4	8	2	
<i>Rødding Herred.</i>							
Rødding-K., Peder Rye ³⁾	6	15	22	16	6	2	12
Balling-V., Anders Hornum ⁴⁾	5	17	16	11	10	2	40
Haasum-R., Niels Schive ⁵⁾	4	14	10	5	3	1	64
Lem-V., Niels Ring ⁶⁾	1	2					
Lime, Jens Holst.....	6	12	10	8	2	1	64
Summa Skivehus Amt.....	91	213	211	154	89	26	90
I Gennemsnit af 18 (17) Præster.....	5	12	12	9	5	1	56
<i>Fjends Herred.</i>							
Højslev-D.-L., Frans Christensen ⁷⁾ ...	4	8			5	1	5
Ørslev Kl., Niels Lundsgaard ⁸⁾	5	12	12	6	8	1	63
Ørum-B.-G., Peder Ørum ⁹⁾	2	7	6	5	1		41
Taarup-K., Laurids Dalsgaard ¹⁰⁾	4	10	14	8	2	1	40
Kobberup-F., Peder Bering.....	5	6	9		5	1	4
Davbjerg-M.-S., Ole Brasen.....	4	8				1	
Vridsted-F., Anders Paasche.....	4	8	9	4	7	1	18
Vrov-R., Oluf Knudsen ¹¹⁾	5	13	24	12	4	1	82
<i>Rinds Herred.</i>							
Vesterbølle-Ø., Svend Farstrup.....	4	7	12	6	4	1	11
Gedsted-F., Jens Brasen.....	5	8	13	8	4		1) ¹⁾
Simested-H.-H., Anders Sørensen ¹²⁾ ...	4	10	16	10	4	1	41

Tabel II (jfr. S. 296).

Landsbypræsternes Anneksgaardes Hartkorn i Hald og Skivehus Amter.

	Hartkorn efter Matriklen 1680.				Hartkorn efter Matriklen 1688			
	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
Hindborg Herred.								
Hindborg	4	1	1	1	3	3	1	$1\frac{4}{5}$
Dølby	4	5	2		5	3	2	$2\frac{5}{11}$
Oddense	5	4			4	1		2
Hvidbjærg	4				3	3		$\frac{5}{6}$
Nørre Herred.								
Vester Lyby ¹⁾	4	7	3	$2\frac{1}{2}$	8	4	3	$\frac{5}{6}$
Grønning	4				2	5	3	$1\frac{2}{7}$
Tise	3				3	1	3	1
Torum ²⁾	10	2			10	6	3	
Aasted ³⁾	7	1	1		3	6	2	1
Harre Herred.								
Tøndering	4	6			4	6		
Rybjærg ⁴⁾	3	7	1	1	4	4	3	2
Harre	1	6	2	2	2	2	2	$2\frac{3}{9}$
Sæby	2	1	3		1	6	3	
Rødding Herred.								
Krejbjærg	5	2	2	2	3			$2\frac{2}{3}$
Volling ⁵⁾	5	2	2	2	4	3	1	$2\frac{1}{2}$
Ramsing	2	4			2	3		$2\frac{3}{5}$
Vejby	2	5	2		2	6	3	$2\frac{4}{5}$
Summa Skivehus Amt....	76	2	2	$1\frac{1}{2}$	71	7	1	$2\frac{2}{3}$
I Gns. (henhv. 17 og 18 G.)..	4	3	3	$2\frac{1}{34}$	3	7	1	$2\frac{25}{27}$
Fjends Herred.								
Dommerby	4	5	3	1	4	5	1	$1\frac{2}{5}$
Gammelstrup	4	6	2	2	3	4		2
Kvols	5	1	1	1	4	7	3	1
Feldingbjærg	5	2	2	2	3	5		$1\frac{1}{7}$
Mønsted	4				5			$1\frac{1}{8}$
Smollerup	5	2	2	2	4	4	1	$2\frac{3}{4}$
Fly	4				5		2	2
Resen	4				3	7		
Rinds Herred.								
Østerbølle ⁶⁾	4	5	1	1				
Vesterbølle					3	3	2	$2\frac{2}{3}$
Fjelsø	2				3	3		$2\frac{4}{7}$
Hvilsum	4	5	1	2	4	4		$2\frac{1}{2}$

Tabel III (jfr. S. 297). Præstegaardene paa Landet i Hald og Skivehus Amter efter Matriklen 1688.

	Hartkorn				Hartkorn efter Matriklen 1662 ¹⁾
	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.	Tønder
Hindborg Herred.					
Hem	4	2	2		4
Oddense	4	5			5
Brøndum	8	2	1		5
Nørre Herred.					
Jebjærg	7	2	1	1	6
Grinderslev (Breum Prgd.)	5	2	3	2	6
Tise (Grettrup Prgd. i Junget S.)	3	3	2		2 ¹ / ₂
Junget	7	3	3		5
Selde	11	1	2	1	6
Harre Herred.					
Durup	5	7	2	1	6
Roslev	6		3	2	4
Hjerk.	9	2	2	2	4
Nautrup	3	2	3	1	2
Fur	5			2	4
Rødding Herred.					
Rødding	8	2	3	1	6
Balling	5	6	1		5
Haasum	6	1	3		3
Lem	8	3	3	1	5
Lime (Aalbæk Prgd.)	3	6		1	2
Summa Skivehus Amt	114	6	1	2	80 ¹ / ₂
I Gennemsnit (18 Præstegaarde) ..	6	3		⁵ / ₁₈	c. 4 ¹ / ₂
Fjends Herred.					
Højslev	8	4	1		4 ¹ / ₂
Ørslev Kl. (Hejlskov Prgd.)	6	4	1		6
Ørum	6	5	3		4 ¹ / ₂
Taarup (Dalsgaard Prgd.)	4	7	1	2	6
Kobberup	6	7	3	1	4
Davbjerg	7	3	1	2	5 ¹ / ₂
Vridsted	5	6	1	2	4
Vrov	7	2	3	2	6
Rinds Herred.					
Vesterbølle	9	1	2	1	6
Gedsted	8	7	1		6
Simsted (Evelstrup Prgd.)	4	2	3	1	5

Tabel IV. Landsbypræsternes Skatter af Indtægt og Formue samt „Forstrækning“ i Hald og Skivehus Amt.

	Prinsesseskat				Krigsskat				Forstrækning				Krigshjælp				Defensionsstyr				Fortifikationsskat				Fragdrag
	1664 (jfr. S. 304)		1680 (jfr. S. 308)		1676 (jfr. S. 335)		1677 (jfr. S. 344)		1678 (jfr. S. 345)		1683 (jfr. S. 348)		1688 (jfr. S. 350)		1691 (jfr. S. 354)										
	Rdl.	Sk.	Rdl.	Sk.	Rdl.	Sk.	Rdl.	Sk.	Rdl.	Sk.	Rdl.	Sk.	Rdl.	Sk.	Rdl.	Sk.	Rdl.	Sk.	Rdl.	Sk.	Rdl.	Sk.			
Hindborg Herred.																									
Hem-H.-D.	34	40	32	14	30	48	10		20		12		4		24						12				
Oddense-O.	32	24	21	73	15	24	3		10		5		4		24						10				
Brøndum-H.	20		15	82	15	24	4		10		3		1		21						10				
Nørre Herred.																									
Jebjærg-L.	17	40	16	79	15	24	7	60	16		10		3		30						15				
Grinderslev-G.	21	44	22	69	15	24	7	60	20		4		4		30						15				
Tise	19	48	14	85	11	72	4		7		4		2		26						7				
Junget-T.	26	48	25	58	30	48	12	24	14		5		4		30						14				
Selde-A.	28	16	24	41	61		15		30		15		6		30										
Harre Herred.																									
Durup-T.	20	52	19	10	7	60	1		10		2		3		18						12				
Roslev-R.	17	88	17	39	11	72	4		16		7		2		24						23				
Hjerk-H.	24	24	24	6	45	72	13		30		12		6		46										
Nautrup-S.-V. 1)	16	24	15	72			1		2				2		24						6				
Fur	19		19		11	72	8		20		5		2		12										
Rødding Herred.																									
Rødding-K.	28	44	24	89	45	72	11	72	20		4		4		24						12				
Balling-V.	19	64	16	45	30	48	7	60	20		4		3		24						12				
Haasum-R.	17	60	15	84	7	60	3		6		3		1		18										
Lem-V.	17	48	17	32	7	60	2		7		3		0		18										
Lime	18		10	48	30	48	7	60	20		7		2		12						6				
Summa Skivehus Amt...	398	88	354	62	393	60	122	48	278		105	48	53		435						154				
I Gennemsnit	22	16	19	67	21	83	6	77	15	43	6	20	2	91	24	16					c. 12				

Kilde: Gejstlighedens Kontributions- og Skatteregnskaber 1661-80 Viborg Stift 2, 7 og 8 (Fortegnelsen over »Forstrækningen« Tvangslaanet) 1678 ^{12/8} er indhæftet i 7, Regnskab over Ildsied og Kvægskat 1677 ^{14/8} samt Hald og Skivehus Amters Ekskraskatteregnskaber 1676, 77, 83, 88 og 91 (1683 med Bilag Litr. A og Nr. 1-4, 1691 med Bilag Nr. 3-5 angaaende »Fradrage« 3: Afkortning for dem (jfr. S. 351), som havde ydet Laan i 1678).

1) Krigsskat 1676 ansat sammen med Durup-T. Krigshjælp 1683: Præsten død, Arv og Gjæld frasagt. 2) Ikke anført. 3) Kapellanen i Hvam er ofte ikke anført. 4-6) Ikke anført. 7) Antegnelserne til Forstrækningen 1677 ^{14/8} ved ovenfor anførte Regnskab indeholder intet om, hvorfor Præsterne i de paagældende Sogne er udeladte af Fortegnelsen. 8) Ikke anført. 9) Ikke i Mandtallet.

Tabel V (jfr. S. 318). Konsumtion og Folkeskat 1672 i Henhold til Frdn. 22. Novbr. 1671 og 1. Febr. 1672. 1. Halvaar.

	Familie, Tyende og Heste(stalde) i Præstegaarde paa Landet					Kon- sum- tion		Fol- ke- skat		
	Hustruer	Sønner	Døtre	Karle	Piger	Heste	Rdl.	Sk.	Rdl.	Sk.
<i>Hald og Skivehus Amt.</i>										
<i>Hindborg Herred.</i>										
Hem-H.-D., Niels Alrø ¹⁾	1			1	1	1	3	16	1	24
Oddense-O., Knud Bruun.....	1			1	1	1	3	16	1	24
Brøndum-H., Morten Brøndum....	1	1	1	2	2	1	5	80	2	48
<i>Nørre Herred.</i>										
Jebjærg-L., Niels Winther.....	1			2	1	1	3	80	2	
Grinderslev-G., Peder Hissel.....	1			1	1	1	3	16	1	24
Tise, Morten Holst.....	1	1		1	1	1	3	80	1	24
Junget-T., Christen Lynnerup	1		1	2	1	1	4	48	2	
Selde-A., Bertram Frøhm.....	1			3	2	1	5	16	3	24
<i>Harre Herred.</i>										
Durup-T., Alexander Tetrovius	1			2	1	1	3	80	2	
Roslev-R., Niels Farstrup.....	1			2	1	1	3	80	2	
Hjerk-H., Daniel Jensen	1			2	1	1	3	80	2	
Nautrup-S.-V., Morten Gedsted.....	1			1	2	1	3	80	1	72
Fur, Mogens Carstensen.....	1			3	2	1	4	48	3	24
<i>Rødding Herred.</i>										
Rødding-K., Peder Rye ²⁾	1		1	2	1	1	5	16	2	
Balling-V., Anders Hornum.....	1			2	1	1	3	80	2	
Haasum-R., Jørgen Schive.....	1			1	1	1	3	16	1	24
Lem-V., Matthias Koch				1	1	1	2	48	1	24
Lime, Jens Holst.....	1			1	1	1	3	16	1	24
Summa Skivehus Amt.....	17	2	3	30	22	18	70	32	33	48
I Gennemsnit (af 18 Præster).....							3	87	1	83

Tabel VI (jfr. S. 323). Ildsted- og Kvægskat af 14. August 1677.

Hald og Skivehus Amter.	Ildsteder og Besætninger paa Præstegaarde paa Landet			Skat	
	Ildsteder	Heste	Kvæg	Rdl.	Sk.
Hindborg Herred.					
Hem-H.-D., Niels Alrøe	5	2	4	5	80
Oddense-O., Anders Kjelstrup	4	2	2	3	
Brøndum-H., Jens Schive	4	4	4	5	
Nørre Herred.					
Jebjærg-L., Niels Winther	4	4	4	5	32
Grinderslev-G., Peder Hissel	4	5	4	5	
Tise, Morten Holst	4	4	4	5	
Junget-T., Jesper Sørensen	4	4	4	5	48
Selde-A., Bertram From	5	5	6	6	
Harre Herred.					
Durup-T., Alexander Tetrovius	4	4	4	5	56
Roslev-R., Niels Farstrup	4	4	4	5	
Hjerk-H., Daniel Jensen	4	5	5	5	
Nautrup-S.-V., Morten Gedsted	4	4	4	5	
Fur, Peder Schive	4	4	4	5	
Rødding Herred.					
Rødding-K., Peder Rye	7	4	5	7	24
Balling-V., Anders Hornum ¹⁾	5	2	2	4	48
Haasum-R., Jørgen Schive ²⁾	4	4	4	4	48
Lem-V., Matthias Koch	4	3	3	4	40
Lime, Jens Holst	6	5	5	6	88
Summa Skivehus Amt	80	69	72	93	80
I Gennemsnit (af 18 Præster)	4	4	4	5	20
Fjends Herred.					
Højslev-D.-L., Axel Bruun	6	6	5	7	24
Ørslev Kl., Niels Lundsgaard	5	4	5	5	24
Ørum-B.-G., Peder Ørum	4	4	4	5	
Taarup-K., Laurids Jensen ³⁾	3		2	2	
Kobberup-F., Peder Bering	6	4	4	6	32
Davbjærg-M.-S., Anders Graae	6	5	4	6	64
Vridsted-F., Anders Paasche	5	4	5	5	88
Vrov-R., Oluf Knudsen	6	4	4	6	8
Rinds Herred.					
Vesterbølle-Ø., Søren Prip	4	4	3	4	72
Gedsted-F., Jens Brasen	4	4	4	5	
Simsted-H.-H., Stygge Haasum	4	4	4	5	
Hvam ⁴⁾					

Tabel VII (jfr. S. 321). Kop- og Kvægskat af 5. Februar 1687.

	Familie, Tyende og Besætninger paa Præstegaarde paa Landet									Skat	
	Hustruer	Sønner	Døtre	Karle	Piger	Heste	Kvæg	Faar	Svin	Rdl.	Sk.
<i>Hald og Skivehus Amter.</i>											
<i>Hindborg Herred.</i>											
Hem-H.-D., Niels Alrøe	1	1		1	1	4	5	8	1	11	40
Oddense-O., Anders Kjelstrup	1			1	1	2	4	1	2	7	84
Brøndum-H., Jens Schive ...	1		1	1	1	3	5	4	2	9	16
<i>Nørre Herred.</i>											
Jebjærg-L., Niels Winther ...	1			2	1	4	6	6	1	10	16
Grinderslev-G., S. Brøndum ¹⁾	1			1	1	3	3	5	1	8	76
Tise, Morten Holst ²⁾			1	2	1	4	3	6	4	7	56
Junget-T., Jesper Sørensen ³⁾	1			1	1	4	4	8		8	56
Selde-A., Bertram From ⁴⁾ ...	1			2	1	5	10	12	3	15	76
<i>Harre Herred.</i>											
Durup-T., Alexander Tetrovius	1			1	1	2	5	2	1	7	80
Roslev-R., Niels Farstrup ...	1			2	1	4	4		3	9	4
Hjerk-H., Daniel Jensen ⁵⁾ ...	1			1	1	4	7	4	3	9	64
Nautrup-S.-V., Thomas Braad				1	1	1	2			3	32
Fur, Peder Schive	1			1	1	2	2			7	32
<i>Rødding Herred.</i>											
Rødding-K., Peder Rye ⁶⁾	1			1	1	4	8	10	3	10	48
Balling-V., Anders Dam	1			1	1	2	4	6	2	7	88
Haasum-R., Christen Vinding	1			1	1	3	4	3	1	7	40
Lem-V., Matthias Koch ⁶⁾	1			1	1	2	3	6	1	9	12
Lime. Jens Holst				1	1	2	2	6	1	4	28
Summa Skivehus Amt	15	1	2	22	18	55	81	87	29	155	80
I Gennemsnit (af 18 Præster).						3	4	5	2	8	63
<i>Fjends Herred.</i>											
Højslev-D.-L., Axel Bruun ...	1			1	1	3	4	4	2	8	16
Ørslev Kl., Søren Bering	1			1	1	2	2	4		7	12
Ørum-B.-G., Peder Ørum ⁷⁾ ..	1			1	1	4	8	10	2	10	
Taarup-K., Hans Holstebro.				1	1	2	1			3	80
Kobberup-F., Peder Bering .	1			1	1	3	6	8	2	8	92
Davbjerg-M.-S., And. Graae ⁸⁾	1			2	1	4	6	9	2	9	60
Vridsted-F., Anders Paasche ⁹⁾	1		1	1	1	4	7	7	2	11	4
Vrov-R., Peder Bramming ...	1			1	1	3	4	8	1	9	
<i>Rinds Herred.</i>											
Vesterbølle-Ø., Lr. Axelsen ¹⁰⁾	1			2	1	4	4	11	5	11	
Gedsted-F., Peder Bøgvad ...	1			1	1	4	5	10	3	9	60

Tabel VIII (jfr. S. 322). Kop- og Rentepengeskæt af 23. Novbr. 1699.

	Familie og Tyend paa Præstegaarde paa Landet					Kop-skat		Penge paa Rente	Børne-penge	
	Hustruer	Sønner	Døtre	Karle	Piger	Rdl.	Sk.		Rdl.	Sk.
Hald og Skivehus Amter.										
Hindborg Herred.										
Hem-H.-D., Knud Madsen	1			1	2	10				
Oddense-O., Anders Kjelstrup				1	1	5				
Brøndum-H., Jens Schive	1				1	9				
Nørre Herred.										
Jebjærg-L., Niels Schytte				1	1	5				
Grinderslev-G., Peter Rumohr				1	1	5				
Tise, Ulrik Blichfeldt	1			1	1	9			20	76
Junget-T., Jens Altenhof	1			1	1	9				
Selde-A., Jokum Fers	1			2	1	9				
Harre Herred.										
Durup-T., Jens Vildbjerg				1	1	5				
Roslev-R., Niels Heeden	1			1		9				
Hjerk-H., Henrik Morsing	1			1	1	9			13	7 ¹ / ₂
Nautrup-S.-V., Thomas Braad	1			1	1	9	100			
Fur, Jokum Høyer ¹⁾	1			2	1	9			148	10
Rødding Herred.										
Rødding-K., Hans Lund						4				
Balling-V., Anders Dam	1			1	1	9				
Haasum-R., Jesper Lund	1				1	9				
Lem-V., Jens Blytækker	1			1	1	9				
Lime, Anders Hjortsvang	1			1	1	9				
Summa Skivehus Amt	13			17	17	142		100	181	93 ¹ / ₂
I Gennemsnit (af 18 Præster)						7	85			
Fjends Herred.										
Højslev-D.-L., Villum Steenbloch ...	1			1	1	9				
Ørslev Kl., Søren Bering ²⁾	1			1	1	9			33	32
Ørum-B.-G., Christen Bruun ³⁾	1			1	1	9			17	55
Taarup-K., Niels Haard						4				
Kobberup-F., Christen Skeel ⁴⁾	1			1	1	9			40	
Davbjærg-M.-S., Anders Graae	1			1	1	9				
Vridsted-F., Jokum Bregenholm	1			1	1	9			50	
Vrov-R., Zakarias Baudelin	1			1	1	9				

Tabel IX (jfr. S. 327). Kop- og Ildstedskat af 3. Januar 1688.

	Familie, Tyende og Ildsteder i Præstegaarde paa Landet						Skat		Indtægt 1688	
	Hustruer	Sønner	Døtre	Karle	Piger	Ildsteder	Rdl.	Sk.	Rdl.	Sk.
<i>Hald og Skivehus Amter.</i>										
<i>Hindborg Herred.</i>										
Hem-H.-D., Niels Alrøe.....	1	1		2	1	3	6		60	
Oddense-O., Anders Kjelstrup.....	1			1	1	2	5	64	60	
Brøndum-H., Jens Schive.....	1			1	1	3	6	32	15	
<i>Nørre Herred.</i>										
Jebjærg-L., Niels Winther.....	1			2	1	3	8	64	45	
Grinderslev-G., Søren Brøndum.....	1			1	1	2	5	64	60	
Tise, Morten Holst ¹⁾			1	2	1	2	4	32	30	
Junget-T., Jesper Sørensen.....	1			1	1	2	5	64	60	
Selde-A., Bertram From.....	1	1	1	2	1	3	9		90	
<i>Harre Herred.</i>										
Durup-T., Alexander Tetrovius.....	1			1	1	2	5	64	45	
Roslev-R., Niels Farstrup.....	1			1	1	2	5	64	30	
Hjerk-H., Daniel Jensen.....	1		1	2	1	2	7	64	90	
Nautrup-S.-V., Thomas Braad.....	1			1		2	5		30	
Fur, Peder Schive ²⁾	1			1	1	2	5	64	30	
<i>Rødding Herred.</i>										
Rødding-K., Peder Rye ³⁾	1			1	1	2	6	64	60	
Balling-V., Anders Dam.....	1			1	1	2	5	64	45	
Haasum-R., Christen Vinding.....	1			1	1	2	5	64	15	
Lem-V., Matthias Koch.....				1	1	2	3	64	[10]	
Lime, Jens Holst ⁴⁾				1	1	2	4	64	30	
Summa Skivehus Amt.....	15	2	3	23	17	40	107	32	805	
I Gennemsnit (af 18 Præster).....							5	92	44	69
<i>Fjends Herred.</i>										
Højslev-D.-L., Axel Bruun.....	1			1	1	3	6	32	90	
Ørslev Kl., Søren Bering.....	1			1	1	3	6	32	45	
Ørum-B.-G., Peder Ørum.....	1			1	1	3	6	32	[15]	
Taarup-K., Hans Holstebro.....				1	1	2	2	64	[10]	
Kobberup-F., Peder Bering ⁵⁾	1			1	1	3	7	32	60	
Davbjerg-M.-S., Anders Graae.....	1			1	1	3	6	32	60	
Vridsted-F., Anders Paasche ⁶⁾	1	1		1	1	3	8	32	60	
Vrov-R., Peder Bramming.....	1			1	1	3	6	32	30	

Tabel X (jfr. S. 328). Kop- og Ildstedskat af 16. Februar 1692.

	Familie, Tyende og Ildsteder i Præstegaarde paa Landet						Skat	
	Hustruer	Sønner	Døtre	Karle	Piger	Ildsteder	Rdl.	Sk
<i>Hald og Skivehus Amter.</i>								
<i>Hindborg Herred.</i>								
Hem-H.-D., Niels Alrøe.....	1			1	1	3	7	
Oddense-O., Anders Kjelstrup.....	1			1	1	2	6	32
Brøndum-H., Jens Schive.....	1			1	1	3	7	
<i>Nørre Herred.</i>								
Jebjærg-L., Niels Winther.....	1			1	1	2	6	32
Grinderslev-G., Søren Brøndum.....	1			1	1	2	6	32
Tise, Morten Holst.....	1			2	1	2	7	32
Junget-T., Jens Altenhof.....	1			1	1	2	6	32
Selde-A., Jokum Fers.....	1			1	1	2	6	32
<i>Harre Herred.</i>								
Durup-T., Jens Vildbjerg.....				1	1	1	2	64
Roslev-R., Niels Farstrup.....	1			1	1	2	6	32
Hjerk-H., Daniel Jensen.....	1			2	1	2	7	32
Nautrup-S.-V., Thomas Braad.....				1	1	1	2	64
Fur, Peder Schive ¹⁾	1	1			1	1	6	64
<i>Rødding Herred.</i>								
Rødding-K., Peder Rye.....	1			1	1	2	6	32
Balling-V., Anders Dam.....	1			1	1	2	6	32
Haasum-R., Christen Vinding.....	1			1	1	2	6	32
Lem-V., Jens Blytækker.....	1			1	1	2	6	32
Lime, Jens Holst.....	1			1	1	2	6	32
Summa Skivehus Amt.....	16		1	19	18	35	110	32
I Gennemsnit (af 18 Præster).....							6	12
<i>Fjends Herred.</i>								
Højslev-D.-L., Otto Weis.....	1			1	1	2	6	32
Ørslev Kl., Søren Bering.....	1			1	1	2	6	32
Ørum-B.-G., Christian Bruun.....	1			1	1	2	6	32
Taarup-K., Hans Holstebro.....	1			1	1	1	5	64
Kobberup-F., Christen Skeel.....	1			1	1	2	6	32
Davbjerg-M.-S., Anders Graae.....	1			1	1	2	6	32
Vridsted-F., Anders Paasche ²⁾				1	2	2	3	48
Vrov-R., Niels Riis.....	1			1	1	2	5	32

Tabel XI (jfr. S. 360). Sognepræsten til Hjerik og Harre Hr. Daniel Jensens Skatter, udredede i Aarene 1661—92.

		Rdl.	Sk.
1660	$\frac{5}{11}$ Hovedskat ¹⁾	9	72
—	$\frac{18}{11}$ Konsumtion og Græspenge ²⁾	4	24
1664	$\frac{1}{7}$ Prinsessestyr	24	24
1666	$\frac{6}{3}$ og $\frac{20}{3}$ Rytterskat	30	
1668	$\frac{17}{3}$ Prinsessestyr	24	24
1670	$\frac{1}{6}$ —	24	24
—	$\frac{6}{8}$ Konfirmationsafgift af Bestalling	5	
1661—71	I alt Skatter	121	72
	I Gennemsnit aarlig	11	6
1672—81	Konsumtion, anslaaet til 6 Rdl. aarlig ³⁾	60	
1674	$\frac{31}{3}$ Kobberskat	10	
1675	$\frac{15}{4}$ Artilleriheste	4	
1676	$\frac{27}{1}$ Krigsstyr	45	72
—	Kornskat	10	
—	$\frac{16}{2}$ Artilleriheste ⁴⁾	7	
—	$\frac{15}{12}$ Præstedragoner	20	
—	$\frac{28}{12}$ Krigsstyr for 1677	13	
1677	$\frac{14}{8}$ Ildsted og Kvægskat	5	56
1678	$\frac{15}{1}$ $\frac{1}{2}$ Krigsstyr	7	48
—	$\frac{13}{3}$ Artilleriheste ⁵⁾	5	
—	$\frac{8}{8}$ Kop- og Kvægskat ⁶⁾	12	48
—	$\frac{28}{10}$ $\frac{1}{2}$ Krigsstyr	7	48
1679	$\frac{21}{1}$ Artilleriheste ⁷⁾	7	
—	$\frac{7}{6}$ $\frac{1}{2}$ Krigsstyr	7	48
—	$\frac{20}{8}$ —	7	48
1680	$\frac{21}{2}$ Prinsessestyr	24	6
1672—81	I alt Skatter	253	86
	I Gennemsnit aarlig	25	37
1682—92	Konsumtion, anslaaet til 6 Rdl. aarlig	66	
1682	$\frac{11}{11}$ $\frac{1}{2}$ Kop- og Kvægskat ⁸⁾	6	24
1683	$\frac{28}{7}$ Krigshjælp	12	
—	$\frac{14}{9}$ $\frac{1}{2}$ Kop- og Kvægskat ⁸⁾	6	24
1684	$\frac{16}{8}$ En hel Kop- og Kvægskat ⁸⁾	12	48
1685	$\frac{11}{12}$ — — — ⁸⁾	12	48
1687	$\frac{5}{2}$ — — —	9	64
1688	$\frac{3}{1}$ Kop- og Ildstedskat	7	64
—	$\frac{3}{2}$ Defensionsstyr	6	
1689	$\frac{15}{2}$ Kop- og Ildstedskat ⁹⁾	7	64
—	$\frac{9}{7}$ — — —	7	32
1690	$\frac{15}{2}$ — — —	5	64
—	$\frac{28}{9}$ — — — ¹⁰⁾	5	64